

# Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944-1956. Struktura, kierownicy, działalność

Wkraczająca latem 1944 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej Armia Czerwona, wyzwalając spod okupacji niemieckiej, niosła na swoich bagnietach nowy totalitaryzm – komunizm. Za oddziałami frontowymi przesuwali się na zachód jednostki sowieckiego aparatu bezpieczeństwa, jak: „Smiersz”, NKWD i NKGB, siejąc czerwony terror. Szybko przekonało się o tym umęczone pięcioletnią okupacją niemiecką społeczeństwo polskie. W celu legalizacji działań tej maszyny zniewolenia 20 lipca 1944 r. powołano w Moskwie marionetkowy Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, w którego składzie znalazł się Resort Bezpieczeństwa Publicznego z kierownikiem płk./gen. Stanisławem Radkiewiczem<sup>1</sup>. Zadaniem tego resortu było zniszczenie wszelkiego oporu wobec budowanego przez komunistów państwa polskiego podległego całkowicie Związkowi Sowieckiemu.

W terenie załóżkami przyszłych kadr komunistycznej tajnej policji politycznej mieli być przede wszystkim partyzanci AL oraz absolwenci kursów w szkole NKWD w Kujbyszewie<sup>2</sup>. Formalnym aktem dającym początek aparatowi bezpieczeństwa na Rzeszowszczyźnie był rozkaz personalny nr 1 z 7 września 1944 r. pełnomocnika RBP mjr. Mieczysława Broniatowskiego, który mianował kierownictwo WUBP w Rzeszowie oraz kierowników podległych mu PUBP i funkcjonariuszy odpowiedzialnych za ich organizację na terenach objętych jurysdykcją Armii Czerwonej<sup>3</sup>.

Od początku w organizacji struktur aparatu bezpieczeństwa znaczną rolę odgrywali funkcjonariusze NKWD, pełniący formalnie rolę doradców (tzw. sowietników) przy WUBP oraz poszczególnych PUBP. Faktycznie ich prerogatywy daleko jednak wykraczały poza przypisaną im pomocniczą funkcję. Generalnie sprawowali oni

---

<sup>1</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie w latach 1944–1956. Pierwsze lata działalności*, „Dzieje Podkarpacia” (Krosno) 2003, t. 7: *Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, red. J. Gancarski [dalej: „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7], s. 43.

<sup>2</sup> *Ibidem*, s. 44.

<sup>3</sup> Z. Nawrocki, *Zamiast wolności UB na Rzeszowszczyźnie 1944–1949*, Rzeszów 1998, s. 31–32.

kontrolę nad terenowym aparatem bezpieczeństwa aż do 1956 r., kiedy to zostali odwołani do Związku Sowieckiego<sup>4</sup>.

PUBP w Krośnie zaczęto organizować na przełomie września i października 1944 r.<sup>5</sup> Opóźnienie w jego tworzeniu w porównaniu z innymi powiatami Rzeszowszczyzny wynikało z postępów ofensywy sowieckiej. Krosno zdobyła Armia Czerwona dopiero 11 września w ramach lokalnej operacji dukielsko-preszowskiej<sup>6</sup>. Za początek ustanowienia PUBP w Krośnie można przyjąć rozkaz nr 3 kierownika WUBP w Rzeszowie kpt. Stanisława Imiołka<sup>7</sup> z 25 września 1944 r. skierowujący pchor. Leona Fiałkowskiego jako p.o. kierownika tego urzędu<sup>8</sup>.

W pierwszym okresie dużą pomocą w organizowaniu struktur krośnieńskiej bezpieki służyli miejscowi partyzanci oddziału GL PPS podległego Okręgowemu Komitetowi Rewolucyjnemu PPS „Podkarpacie”, którzy już na początku operacji dukielsko-preszowskiej przeszli na sowiecką stronę frontu w okolicach Glinika Polskiego. Wkrótce zasilili oni wraz ze swoim dowódcą chor. Józefem Kucharskim<sup>9</sup> struktury krośnieńskiego UB i MO<sup>10</sup>. Sam Kucharski 1 października oficjalnie objął funkcję zastępcy kierownika PUBP w Krośnie<sup>11</sup>.

Z powodu niedostatków kadrowych i bliskości frontu sowiecko-niemieckiego w początkowym okresie krośnieński UB pełnił tylko funkcję pomocniczą dla sprawujących faktyczną władzę w powiecie sowieckich służb: Komendy Wojennej, NKWD i grupy operacyjnej Kontrwywiadu Wojskowego „Smiersz”. Krośnieńskim PUBP *de facto* kierował sowiecki doradca. Wolniej też niż na innych terenach województwa

---

<sup>4</sup> *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędów Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarek, M. Krzysztofowski, Rzeszów 2007 [dalej: *Twarze bezpieki...*], s. 12.

<sup>5</sup> Do tej pory ukazały się następujące publikacje dotyczące PUBP w Krośnie: Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 43–64; *idem*, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki w latach 1944–1956. Próba charakterystyki* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofowski, C. Nowak, Rzeszów–Krosno 2009 [dalej: *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*], s. 113–132; E. Rączy, *Struktura organizacyjna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1954 (cz. 1)* [w:] *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 7, red. A. Andrusiewicz, Rzeszów 2006, s. 60–76; *eadem*, *Działalność Państwowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956. Zarys problematyki (cz.2)* [w:] *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 8, red. A. Andrusiewicz, Rzeszów 2007, s. 104–123.

<sup>6</sup> W. Syrek, *Początki władzy komunistycznej w powiecie krośnieńskim (od „wyzwolenia” do powstania Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej)* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 38, 44.

<sup>7</sup> Szerzej o Stanisławie Imiołku *vel* Władysławie Śliwie zob. biogram w: *Twarze bezpieki...*, s. 382.

<sup>8</sup> AIPN Rz, 00149/14, Zbiór rozkazów personalnych RBP/MBP, CW, WUBP w Krakowie (wyciągi), Rozkaz personalny nr 3, 25 IX 1944 r., k. 200; Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 47.

<sup>9</sup> Szerzej o Józefie Kucharskim zob. biogram: *Twarze bezpieki...*, s. 243.

<sup>10</sup> W. Syrek, *Początki władzy komunistycznej...*, s. 43–44.

<sup>11</sup> AIPN Rz, 00149/15, Zbiór rozkazów personalnych RBP/MBP za lata 1944–1945 [dalej: AIPN Rz, 00149/15], Wyciąg z rozkazu personalnego nr 47, 24 XII 1944 r., k. 33.

przebiegała organizacja urzędu<sup>12</sup>. W połowie października 1944 r. liczył on wraz z kierownikiem dziewięciu pracowników<sup>13</sup>.

### 1. Struktura

Władzę nadrzędną aparatu bezpieczeństwa w Polsce stanowił RBP, a od 1 stycznia 1945 r., z chwilą utworzenia przez komunistów Rządu Tymczasowego, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Organami I instancji były WUBP, a II instancji PUBP. Na szczeblu gmin utworzono komórki bezpieczeństwa przy posterunkach MO<sup>14</sup>. Kierownikowi PUBP podlegał również komendant powiatowy MO<sup>15</sup>. Przez pierwsze dwanaście lat funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa jego struktura na szczeblu centralnym, wojewódzkim i powiatowym ulegała ciągłym zmianom organizacyjno-etatowym.

Jesienią 1944 r. na szczeblu RBP w Lublinie opracowano pierwszą modelową strukturę PUBP, którą zatwierdzono rozkazem organizacyjnym nr 29 kierownika RBP płk. Radkiewicza z 14 listopada 1944 r. Według niej PUBP przydzielono 51 etatów<sup>16</sup>. W ramach tak utworzonej struktury miały działać:

- Kierownictwo PUBP w składzie: kierownik urzędu, kierownik działu personalnego, instruktor, sekretarz, buchalter-kasjer, komendant urzędu, maszynistka, szofer, sprzątaczką i stróż.
- Sekcje 1, 2 i 3 zgrupowane w tzw. grupie kontrwywiadu, która realizowała całość działań agenturalno-operacyjnych<sup>17</sup> urzędu. W skład grupy wchodził: kierownik kontrwywiadu, którym był zastępca kierownika PUBP, trzech referentów, trzech starszych wywiadowców, dziewięciu wywiadowców, sekretarz, biuralistka i maszynistka.

<sup>12</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 48–49.

<sup>13</sup> *Ibidem*, s. 48.

<sup>14</sup> H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 21.

<sup>15</sup> AIPN Rz, 0174/1, Materiały dotyczące organizacji organów bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1963, Rozkaz nr 1, 8 IX 1944 r., k. 6–7.

<sup>16</sup> *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956. Kadra kierownicza*, t. 1, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005 [dalej: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956*, t. 1], s. 20–21.

<sup>17</sup> Praca agenturalno-operacyjna, dosłownie: agenturno-operatywna (termin ten był kalką z nomenklatury sowieckich służb specjalnych stosowany w okresie istnienia RBP), oznaczała całość działań związanych ze zbieraniem informacji z pomocą osobowych źródeł informacji (informatorów, agentów i rezydentów). Była to obok pracy dochodzeniowo-śledczej jedna z dwóch podstawowych form działania aparatu bezpieczeństwa PRL (S. Poleszak, *Narodziny bezpieki. Powstanie powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie od sierpnia 1944 do czerwca 1945 roku* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 39).

## Struktury

- Sekcja 4 zajmowała się obserwacją i ustaleniem personaliów osób będących w zainteresowaniu UB. W jej skład wchodził: kierownik, dwóch starszych wywiadowców, sześciu wywiadowców i sekretarz.
- Sekcja 7 odpowiadała za prowadzenie śledstw. W jej skład wchodził: kierownik, doradca prawny, trzech starszych wywiadowców, sekretarz i maszynistka.
- Sekcja 8 prowadziła ewidencję operacyjną i kartotekę. W jej skład wchodził: kierownik kartoteki, dwóch pracowników kartoteki oraz po jednym pracowniku kartoteki daktyloskopijnej i fotograficznej<sup>18</sup>.

Oprócz PUBP przy posterunkach gminnych MO utworzono urzędy bezpieczeństwa publicznego liczące trzy etaty (kierownik i dwóch wywiadowców)<sup>19</sup>.

Taka struktura PUBP w pierwszych miesiącach była w terenie nie do osiągnięcia z powodu trudności kadrowych. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy w powiecie krośnieńskim jest sprawozdanie kierownika PUBP w Krośnie pchor. Leona Fiałkowskiego z 25 grudnia 1944 r., który meldował do WUBP w Rzeszowie: „Rozbudowa aparatu po gminach i Powiatowym Urzędzie BP idzie w bardzo powolnym tempie, gdyż brak ludzi wykwalifikowanych i zaufanych”<sup>20</sup>.

**Tabela 1.** Obsada PUBP w Krośnie (stan od 1 stycznia 1945 r.)

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
1	Leon Fiałkowski	Jan	chor.	p.o. kierownik
2	Józef Kucharski	Jan	chor.	zastępca kierownika
3	Eugenia Meinhold	Ludwik	–	maszynistka
4	Tadeusz Pisz	Władysław	kpr.	wywiadowca Sekcji 4
5	Zenon Potępa	Ignacy	kpr.	wywiadowca Sekcji 4
6	Eugeniusz Wierdak	Stanisław	–	wywiadowca Sekcji 4
7	Jan Wierdak	Leon	–	wywiadowca Sekcji 4
8	Stanisław Kotulak	Marcin	–	dowódca plutonu ochrony
9	Stanisław Michalski	Maciej	–	funkcjonariusz plutonu ochrony
10	Kazimierz Młoczek	Piotr	–	funkcjonariusz plutonu ochrony

<sup>18</sup> AIPN, 1572/2675, Etaty ramowe powiatowych i miejskich UBP z lat 1944–1948 i 1950–1953. Zestawienia liczbowe i strukturalne. Wykaz placówek PUBP w poszczególnych województwach z 1947 r. [dalej: AIPN, 1572/2675], Etat nr 51 PUBP i UBP miast powiatowych wydzielonych, [listopad 1944 r.], k. 20; S. Poleszak, *Narodziny bezpieki...*, s. 39.

<sup>19</sup> AIPN, 1572/2675, Etat nr 33 Gminnego UBP przy posterunku MO, [listopad 1944 r.], k. 21.

<sup>20</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za lata 1945–1947 [dalej: AIPN Rz, 04/176], Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie, 25 XII 1944 r., k. 2.

## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
11	Kazimierz Węgrzyn	Jan	–	funkcjonariusz plutonu ochrony
12	Daniel Lewicki	Aleksy	–	szofer

Źródło: AIPN Rz, 00149/15, Zbiór rozkazów personalnych RBP/MBP za lata 1944–1945, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 14, 14 IX 1944 r., k. 2; AIPN Rz, 00149/15, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 47, 24 XII 1944 r., k. 33; AIPN Rz, 00149/15, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 59, 31 XII 1944 r., k. 39; AIPN Rz, 00149/15, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 60, 31 XII 1944 r., k. 40.

Rozpoczęcie 12 stycznia 1945 r. ofensywy zimowej Armii Czerwonej pociągnęło za sobą ubytek ze stanu jednostki pięciu funkcjonariuszy<sup>21</sup>, których rozkazem ministra BP 17 stycznia skierowano do „grupy operacyjnej” mającej organizować PUBP w pobliskim Jaśle<sup>22</sup>.

Pomimo początkowych trudności kadrowych rozbudowa aparatu bezpieczeństwa w powiecie posuwała się do przodu. Końcem kwietnia 1945 r. w krośnieńskim PUBP działały już Sekcje 1, 4 oraz 7 i – według raportu wspomnianego już wcześniej Fiałkowskiego – zatrudnionych w nim było dwudziestu siedmiu pracowników, w tym pięciu operacyjnych i dwudziestu dwóch plutonu ochrony<sup>23</sup>. W tej liczbie siedemnastu było zatwierdzonych rozkazami personalnymi kierownika WUBP w Rzeszowie. Na uzbrojeniu jednostki znajdowało się 18 sztuk broni maszynowej (2 rkm-y, 8 PPSz, 2 automaty MP, 1 „Bergmann” i 5 stenów), 12 sztuk broni krótkiej (pistolety TT), 8 kbk i 25 granatów. Kompletnie umundurowanych (z płaszczami) było trzynastu funkcjonariuszy, siedmiu umundurowanych bez płaszczy, a pozostali bez mundurów. Zdołano zorganizować również dwa miejskie UBP w Dukli i Jędrzychowicach, natomiast nie udało się obsadzić jedenastu gminnych UBP<sup>24</sup>.

28 kwietnia 1945 r. do struktury krośnieńskiej UB włączono Sekcję do Walki z Bandytyzmem. Według etatów MBP w skład sekcji w zależności od potrzeb wchodzić mieli: kierownik sekcji, zastępca kierownika, trzech starszych referentów, czterech referentów, dwóch młodszych referentów i maszynistka. Maksymalnie składała

<sup>21</sup> Oddelegowani zostali wówczas: Józef Kucharski, Jan Wierdak, Eugeniusz Wierdak, Tadeusz Foltá i Zenon Potępa (AIPN Rz, 00149/15, Rozkaz personalny nr 7, 13 I 1945 r., k. 47).

<sup>22</sup> *Ibidem*, k. 47–48.

<sup>23</sup> AIPN Rz, 00149/16, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1945 r., Rozkaz personalny nr 4, 10 I 1945 r., k. 6; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 6, 18 I 1945 r., k. 9; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 10, 28 I 1945 r., k. 14; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 11, 29 I 1945 r., k. 15; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 17, 24 II 1945 r., k. 25; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 18, 28 II 1945 r., k. 26; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 19, 22 III 1945 r., k. 27; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 24, 9 IV 1945 r., k. 32.

<sup>24</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport szefa PUBP w Krośnie do kierownika WUBP w Rzeszowie na odprawę za okres 25 III – 24 IV 1945 r., 23 IV 1945 r., k. 13.

się z dwunastu pracowników<sup>25</sup>. W przypadku PUBP w Krośnie Sekcja do Walki z Bandytyzmem liczyła czterech funkcjonariuszy.

**Tabela 2.** Obsada Sekcji do Walki z Bandytyzmem PUBP w Krośnie (stan od 1 sierpnia 1945 r.)

Lp.	Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
1	Stanisław Kotulak	Marcin	–	kierownik
2	Kazimierz Malkiewicz	Józef	–	referent
3	Erich Landgraf	Ludwik	–	referent
4	Henryk Szczurek	Jan	–	referent

Źródło: AIPN Rz, 00149/16, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1945 r., Rozkaz personalny nr 45, 12 VII 1945 r., k. 57; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 57, 28 VIII 1945 r., k. 69.

W końcu czerwca 1945 r. obsada PUBP wzrosła do 33 pracowników, w tym dziesięciu operacyjnych i czternastu ochrony. W tej liczbie było dwudziestu pięciu zatwierdzonych i czterech niezatwierdzonych. Wszyscy pracownicy byli umundurowani. Ze względu na zagrożenie ze strony podziemia poakowskiego nie istniały już w powiecie miejskie i gminne UB<sup>26</sup>.

24 października 1945 r. kierownictwo MBP wprowadziło nowe etaty dla PUBP w całym kraju. Według nich struktura krośnieńskiej bezpieki wyglądała następująco:

- Kierownictwo PUBP w składzie: kierownik urzędu, zastępca kierownika, sekretarz, referent personalny, pracownik szyfrowy, referent ewidencji operacyjnej, buchalter, kurier poczty specjalnej, maszynistka, goniec i szofer.
- Referenci (starsi referenci i referenci po jednym – dwóch na każdą gminę).
- Grupa do Walki z Bandytyzmem w składzie: starszy referent, referent i młodszy referent.
- Oficer kontrwywiadu wojskowego.
- Grupa Śledcza w składzie: starszy oficer śledczy i dwóch oficerów śledczych.
- Komendant urzędu, dowódca warty, piętnastu wartowników i szofer.
- Pracownicy kontraktowi (kucharka, pomoc kuchenna, kelnerka, sprzątaczką i woźnica)<sup>27</sup>.

Na wyposażeniu PUBP znalazł się samochód osobowy, ciężarowy, motocykl i dwa konie<sup>28</sup>. Taka struktura PUBP w Krośnie przetrwała z niewielkimi modyfikacjami do września 1947 r.

<sup>25</sup> AIPN, 1572/2675, Etat Sekcji Walki z Bandytyzmem PUBP, 28 IV 1945 r., k. 22.

<sup>26</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie za okres 25 V – 26 VI 1945 r., [czerwiec] 1945 r., k. 20.

<sup>27</sup> AIPN, 1572/2675, Etat nr P20 PUBP, 24 X 1945 r., k. 25–26.

<sup>28</sup> *Ibidem*, k. 26.

Według stanu na 15 sierpnia 1946 r. w krośnieńskim UB zatrudnionych było już 44 pracowników, w tym 26 funkcjonariuszy operacyjnych, 14 plutonu ochrony i 4 kontraktowych. Wszyscy pracownicy byli zatwierdzeni i w pełni umundurowani. Na uzbrojeniu PUBP znajdowało się 19 sztuk broni maszynowej, 29 sztuk broni krótkiej, 29 sztuk broni ręcznej oraz 36 granatów obronnych<sup>29</sup>.

W marcu 1947 r. liczebność krośnieńskiego PUBP zmniejszyła się do 42 pracowników, w tym czterech było niezatwierdzonych. W tej liczbie było 29 członków PPR, 4 sympatyków PPS i ośmiu bezpartyjnych. Jeśli chodzi o wykształcenie, to 32 osoby posiadały wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe, jedna była samoukiem, dwie posiadały ukończone kursy zawodowe, jedna ukończyła dwie klasy szkoły zawodowej oraz cztery ukończyły przynajmniej dwie klasy gimnazjum i jedna studia wyższe (lekarz)<sup>30</sup>.

1 października 1947 r. kierownictwo MBP w „związku z ogólną redukcją aparatu bezpieczeństwa publicznego” przeprowadziło w całym kraju reorganizację terenowych UB. Wszystkie dotychczasowe etaty zostały unieważnione<sup>31</sup>. Według nowej koncepcji opracowanej w centrali MBP przyjęto ze względu na wielkość obsady cztery typy etatów PUBP i MUBP, a mianowicie typ: „A”, „B”, „C” i „C1”<sup>32</sup>. Krośnieński PUBP zorganizowano według typu „C”, przydzielając mu etat nr 35/176<sup>33</sup>. Udoskonalona w ten sposób struktura jednostki dzieliła się na:

<sup>29</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie na odprawę za okres 15 VII – 15 VIII 1946 r., [sierpień] 1946 r., k. 76.

<sup>30</sup> AIPN Rz, 04/321, Rozkazy dotyczące struktury etatowej WUBP w Rzeszowie i podległych PUBP za lata 1945–1956 [dalej: AIPN Rz, 04/321], Wykaz imienny pracowników PUBP w Krośnie według funkcji, wykształcenia i przynależności partyjnej, [marzec] 1947 r., k. 30.

<sup>31</sup> *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 50.

<sup>32</sup> W myśl tego rozkazu 1 X 1947 r. PUBP i MUBP w całym kraju otrzymały następujące etaty: typu „A” (17 PUBP i MUBP), typu „B” (27 PUBP i MUBP), typu „C” (91 PUBP i MUBP), typu „C1” (138 PUBP i MUBP). Rozkazem tym unieważniono również używane dotąd nazwy „Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na powiat i miasto” i „Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat”. Odtąd wprowadzono jednolitą nazwę „Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w (miasto siedziba)”. Według stanu na 18 VII 1950 r. w kraju znajdowało się 18 WUBP, 5 MUBP i 270 PUBP. Łączna liczba placówek UB wynosiła 293. W województwie rzeszowskim WUBP w Rzeszowie podlegało wówczas 17 PUBP z siedzibami w Brzozowie, Dębicy, Gorlicach, Jarosławiu, Jaśle, Kolbuszowej, Krośnie, Lesku, Lubaczowie, Łańcucie, Mielcu, Nisku, Przemyślu, Przeworsku, Rzeszowie, Sanoku i Tarnobrzegu (AIPN, 1572/2585/k, Rozkazy organizacyjne i organizacyjno-etatowe MBP za 1947 r. Organizacja i etaty resortu, Rozkaz organizacyjny nr 052/org. ministra BP, 22 VIII 1947 r., k. 66–67; AIPN, 1572/2506, Urzędy bezpieczeństwa publicznego w 1950 r. – dyslokacja według województw zatwierdzona rozkazem organizacyjnym nr 058/org. z 18 VII 1950 r. Urzędy wojewódzkie, miejskie i powiatowe, Dyslokacja UB według województw Rzeczypospolitej Polskiej w 1950 r., s. 8, 11).

<sup>33</sup> Etat typu „C” oprócz PUBP w Krośnie przydzielono także PUBP w Brzozowie, Jarosławiu, Gorlicach, Jaśle, Lesku, Lubaczowie, Mielcu, Sanoku, Przemyślu, Rzeszowie i Tarnobrzegu. Etaty typu „C-1” przydzielono PUBP w Dębicy, Kolbuszowej, Przeworsku, Łańcucie i Nisku. Natomiast etaty typu „A” i „B” nie występowały w województwie rzeszowskim (AIPN, 1572/2675, Wykaz PUBP dla nadania etatu typu „C”, 27 VIII 1947 r., k. 52–53; *ibidem*, Wykaz PUBP dla nadania etatu typu „C-1”, 22 VIII 1947 r., k. 48).

## Struktury

- Kierownictwo w składzie: szef urzędu, zastępca szefa i starszy referent.
- Sekretariat organizował pracę kancelarii oraz korespondencję z jednostkami aparatu bezpieczeństwa i instytucjami cywilnymi. Składał się z sekretarza i maszynistki.
- Referat I (kontrwywiad – zwalczanie szpiegostwa), w jego gestii leżała ochrona pasa granicznego, policja granatowa, współpracownicy niemieckich władz okupacyjnych, sekty religijne, żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie („andersowcy” i „maczkowcy”), tzw. dwójkarze, obcokrajowcy, repatrianci z Zachodu i ze Wschodu. Jego obsadę stanowili starszy referent i referent.
- Referat II prowadził ewidencję operacyjną oraz zajmował się ekspedycją poczty specjalnej, szyfrowaniem korespondencji i wykonywaniem fotografii aresztowanych. W skład obsady wchodził: referent ewidencji operacyjnej, szyfrant-fotograf i kurier poczty specjalnej.
- Referat III (zwalczanie podziemia politycznego i bandytyzmu) koncentrował swoją uwagę na likwidacji konspiracji polskiej i ukraińskiej oraz ściganiu bandytyzmu pospolitego. W skład tego referatu wchodził: starszy referent, dwóch referentów i dwóch młodszych referentów.
- Referat IV (ekonomiczno-gospodarczy) zabezpieczał operacyjnie obiekty przemysłowe, zakłady rzemieślnicze, państwowe i spółdzielcze gospodarstwa rolne, handel i aprowizację ludności oraz początkowo szlaki komunikacyjne. W skład referatu wchodził: starszy referent, dwóch referentów i młodszy referent.
- Referat V (społeczno-polityczny) zabezpieczał operacyjnie oficjalnie działające partie „demokratyczne” PPR/PZPR, PPS, SL/ZSL i SD przed wpływami tzw. reakcji. Zajmował się również zwalczaniem partii opozycyjnych jak PSL czy SP oraz realizował działania operacyjne wobec stowarzyszeń, organizacji społecznych, jak też przeciwdziałal wpływom Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych. W jego zainteresowaniu znalazła się również młodzież, szkoły, instytucje kulturalne oraz urzędy administracji publicznej. W skład referatu wchodził: starszy referent, dwóch referentów i młodszy referent.
- Referat Śledczy w składzie: starszy oficer śledczy i dwóch oficerów śledczych.
- Aparat Gospodarczy w składzie: intendent, buchalter, administrator, dwóch szoferów, dwie sprzątaczkę i woźnica.
- Ochrona w składzie: komendant ochrony i dziewięciu wartowników.
- Areszt w składzie: oddziałowy i trzech wartowników.
- Ambulatorium w składzie: lekarz i pielęgniarka<sup>34</sup>.

---

<sup>34</sup> AIPN, 1572/2688, Etaty PUBP w województwie rzeszowskim z lat 1947, 1952 i 1954. Zestawienia liczbowe i strukturalne [dalej: AIPN, 1572/2688], Etat nr 35/176, PUBP w Krośnie, 22 VIII 1947 r., s. 34–41; D. Iwaneczko, *Ogniwo strachu. Urząd Bezpieczeństwa w Lubaczowie 1944–1956*, Rzeszów 2012, s. 79–84.



## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

Łączna liczba etatów wynosiła 50 pracowników, w tym 23 oficerów, 8 podoficerów, 12 szeregowych, 3 cywili i 4 pracowników kontraktowych. Do przemieszczania się w terenie PUBP dysponował samochodem osobowym, ciężarowym i motocyklem<sup>35</sup>.

**Tabela 3.** Obsada PUBP w Krośnie (stan od 1 października 1947 r.)

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
1	Józef Remion	Szymon	ppor.	zastępca szefa i p.o. szef
2	Stanisław Borula	Jan	–	starszy referent
3	Natalia Supruniuk	Józef	–	sekretarka
4	Irena Rabiej	Antoni	–	maszynistka
5	Adam Chudzikiewicz	Michał	sierż.	starszy referent Referatu I
6	Bogusław Niedobylski	Stanisław	–	referent Referatu I
7	Jan Guzek	Szymon	–	referent ewidencji operacyjnej
8	Józef Śliż	Stanisław	–	kurier poczty specjalnej Referatu II
9	Michał Kopeć	Jan	st. sierż.	starszy referent Referatu III
10	Stefan Waliszko	Aleksander	sierż.	referent Referatu III
11	Bronisław Wąsowicz	Jan	sierż.	referent Referatu III
12	Władysław Gajda	Antoni	kpr.	młodszy referent Referatu III
13	Franciszek Piekarcz	Wojciech	plut.	młodszy referent Referatu III
14	Bernard Kolczyński	Tomasz	–	starszy referent Referatu IV
15	Władysław Klader	Aleksander	st. sierż.	referent Referatu IV
16	Tadeusz Wątroba	Szymon	–	referent Referatu IV
17	Władysław Sepioł	Michał	–	młodszy referent Referatu IV
18	Jan Filar	Józef	–	starszy referent Referatu V
19	Józef Jaracz	Wojciech	st. sierż.	referent Referatu V
20	Tadeusz Pankiewicz	Stanisław	–	referent Referatu V
21	Henryk Wnęk	Wojciech	–	młodszy referent Referatu V
22	Bronisław Paszuda	Andrzej	chor.	starszy oficer śledczy Referatu
23	Marian Moskal	Tomasz	kpr.	oficer śledczy Referatu Śledczego
24	Czesław Szymański	–	–	intendent Aparatu Gospodarczego

<sup>35</sup> AIPN, 1572/2675, Etat nr 35, PUBP typu „C” (bez placówek), 22 VIII 1947 r., k. 50.

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
25	Mieczysław Krzanowski	Wiktor	–	szofer Aparatu Gospodarczego
26	Stanisław Wanat	Michał	–	szofer Aparatu Gospodarczego
27	Franciszek Czekański	Paweł	–	komendant ochrony
28	Stanisław Kusiak	Józef	–	wartownik ochrony
29	Stanisław Zadworny	–	–	wartownik ochrony
30	Józef Jazwa	Władysław	–	wartownik ochrony
31	Tadeusz Rak	Franciszek	–	wartownik ochrony
32	Jan Wierdak	Stanisław	–	wartownik ochrony
33	Józef Drygała	–	–	wartownik ochrony
34	Władysław Knapik	Jakub	–	oddziałowy aresztu

Źródło: AIPN Rz, 00149/18, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1947 r., Rozkaz personalny nr 111, 1 X 1947 r., k. 131–133.

Dalsze zmiany w strukturze PUBP nastąpiły w 1948 r. 30 kwietnia wyłączono z Referatu II stanowisko kuriera poczty specjalnej, a 1 września włączono w skład jednostki Referat ds. Wywiadu, którego zadaniem była obserwacja ludzi, obiektów, realizacja listów gończych i prowadzenie postępowań sprawdzających<sup>36</sup>. W skład tego referatu wchodził referent i młodszy referent<sup>37</sup>.

Kolejne modyfikacje nastąpiły 1 stycznia 1949 r., kiedy to w miejsce Aparatu Gospodarczego zorganizowano Referat Gospodarczy liczący początkowo pięć etatów (starszy referent, referent broni, rachmistrz-płatnik i dwóch kierowców)<sup>38</sup>.

W końcu 1949 i w połowie 1950 r. na podstawie rozkazu nr 49 ministra BP gen. Radkiewicza z 12 września 1949 r. zorganizowano dwa podległe krośnieńskiemu PUBP referaty ochrony typu „A” przeznaczone do „głębokiej pracy operacyjnej i ostrej walki z niebezpieczeństwem dywersji i sabotażu” w dwóch obiektach przemysłowych powiatu<sup>39</sup>. RO przydzielono etat nr 04/3 i każdy składać się miał z kierownika, referenta i sekretarki-maszynistki. Pierwszy utworzono 15 grudnia 1949 r. przy Dyrekcji

<sup>36</sup> D. Iwaneczko, *Ogniwo strachu...*, s. 86.

<sup>37</sup> AIPN, 1572/2586/k, Rozkazy organizacyjne MBP za 1948 r. Organizacja i etaty resortu, Rozkaz organizacyjny nr 042/org. ministra BP, 19 IV 1948 r., k. 91; *ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 086/org. ministra BP, 23 VIII 1948 r., k. 227; *ibidem*, Załącznik nr 1 do rozkazu organizacyjnego nr 086/org., 23 VIII 1948 r., k. 233.

<sup>38</sup> AIPN, 1572/2675, Etat nr 28/18 Referatu Gospodarczego PUBP typu „B”, „C”, „C-1”, 30 XII 1948 r., k. 76.

<sup>39</sup> Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu [dalej: AIPN Po], 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP za 1949 r., Rozkaz nr 49, 12 IX 1949 r., k. 103.

Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego. Osiągnął on pełną gotowość etatową i operacyjną 1 sierpnia 1950 r.<sup>40</sup> Drugi powołano 1 czerwca 1950 r. przy Państwowych Zakładach Przemysłu Lniarskiego nr 6 w Krośnie<sup>41</sup>. Pełną gotowość etatową i operacyjną osiągnął 1 września 1950 r.<sup>42</sup>

Zmiany w strukturze PUBP w Krośnie nastąpiły w drugiej połowie 1950 r. 1 lipca uzupełniono stan Referatu I o dwa etaty (referentów)<sup>43</sup>, a 21 sierpnia zwiększono liczbę etatów Referatu Gospodarczego do sześciu, dodając stanowisko intendenta gmachu<sup>44</sup>.

Kolejne modyfikacje struktury krośnieńskiego UB przyniósł 1951 r., kiedy to 15 stycznia włączono w skład jednostki Referat VIII zajmujący się zabezpieczeniem komunikacji<sup>45</sup> z etatem referenta<sup>46</sup>, a 1 września w celu zwiększenia czujności i ulepszenia łączności TkN w jednostkach WOP i 11. Pułku KBW zorganizowano w krośnieńskim PUBP Stację TkN. Stan osobowy stacji podporządkowano administracyjnie krośnieńskiej jednostce, natomiast „po linii technicznej i operatywnej” Wydziałowi Łączności WUBP w Rzeszowie<sup>47</sup>. Krośnieńskiej Stacji TkN przydzielono pięć etatów (kierownik stacji – starszy technik, trzech techników i monter)<sup>48</sup>.

Trzeci RO w powiecie krośnieńskim utworzono 1 października 1951 r. przy Rafinerii Nafty w Jedliczu. Wyłączony był on jednak spod kompetencji PUBP w Krośnie, a podlegał służbowo naczelnikowi Wydziału IV WUBP w Rzeszowie. Przydzielono mu również etat nr 04/3<sup>49</sup>. Pełną gotowość etatową i operacyjną osiągnął 1 grudnia 1951 r.<sup>50</sup>

<sup>40</sup> Szerzej na temat struktury i działalności RO przy Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego zob.: P. Fornal, *Referat Ochrony przy Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego w latach 1950–1955* [zamieszczony w niniejszej publikacji].

<sup>41</sup> AIPN, 1572/2588, Organizacja i etaty resortu. Rozkazy organizacyjne MBP za 1950 r. [dalej: AIPN, 1572/2588], Rozkaz organizacyjny nr 036/org. ministra BP, 17 V 1950 r., k. 95–97; *ibidem*, Załącznik nr 1 do rozkazu organizacyjnego nr 036/org. z 17 V 1950 r., k. 103.

<sup>42</sup> W skład pierwszej obsady RO przy Państwowych Zakładach Przemysłu Lniarskiego nr 6 w Krośnie wchodził: kierownik sierż. Tadeusz Wątroba, referent Sergiusz Narejko i sekretarka-maszynistka Janina Świątek (AIPN Rz, 00149/21, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1950 r., Rozkaz personalny nr 93, 18 VIII 1950 r., k. 116; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 104, 30 VIII 1950 r., k. 98).

<sup>43</sup> AIPN, 1572/2588, Rozkaz organizacyjny nr 047/org. ministra BP, 21 VI 1950 r., k. 143; *ibidem*, Etat nr 171/3 wydziałów I WUBP oraz referatów I PUBP, 21 VI 1950 r., k. 144.

<sup>44</sup> AIPN, 1572/2675, Etat nr 28/18 Referatu Gospodarczego PUBP (typu „B”, „C”, „C-1”), 30 XII 1948 r., k. 76–77.

<sup>45</sup> Referat VIII w PUBP w Krośnie zorganizowano dopiero 15 V 1951 r., kiedy to etat referenta objął przeniesiony z PUBP w Nisku sierż. Władysław Krupa (AIPN Rz, 00149/22, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1951 r., Rozkaz personalny nr 55, 28 V 1951 r., k. 250).

<sup>46</sup> AIPN, 1572/2588, Rozkaz organizacyjny nr 0132/org. ministra BP, 27 XII 1950 r., k. 394–396; *ibidem*, Załącznik nr 1 do rozkazu organizacyjnego nr 0132/org. z 27 XII 1950 r., k. 397–398.

<sup>47</sup> AIPN, 1572/2589/k, Rozkazy organizacyjne MBP za 1951 r. Organizacja i etaty resortu, Rozkaz organizacyjny nr 0109/org. ministra BP, 11 VIII 1951 r., k. 287–288.

<sup>48</sup> AIPN, 1572/2675, Etat nr 018/25, Stacja TKN (PUBP), 11 VIII 1951 r., k. 82–83.

<sup>49</sup> AIPN, 1572/169/k, Rozkazy organizacyjne MBP i resortowych jednostek organizacyjnych za 1951 r., Rozkaz organizacyjny nr 0136/org. ministra BP, 28 IX 1951 r., k. 180–181.

<sup>50</sup> W skład pierwszej obsady RO przy Rafinerii Nafty Jedlicze wchodził: referent sierż. Wiesław Śmietana i sekretarka-maszynistka Krystyna Krawczyk (AIPN Rz, 00149/22, Zbiór

Na przełomie 1951 i 1952 r. wypracowano w MBP koncepcję przejścia w PUBP na pracę terytorialną (z położeniem nacisku na gminy wiejskie). Prowadzić ją mieli referenci powiatowi i referenci terenowi (gminni), którzy mieli być zorientowani w całości zagadnień operacyjnych na podległym sobie obszarze<sup>51</sup>. W związku z tym 1 maja 1952 r. unieważniono wszystkie dotychczasowe etaty PUBP i późniejsze uzupełnienia oraz zmiany do nich z wyjątkiem etatów RO i referatów wojskowych, które miały pozostać bez zmian<sup>52</sup>. Wprowadzono nowe etaty dla powiatowych jednostek UB. Zgodnie z nimi PUBP w Krośnie przydzielono etat nr 035/496. Nowa struktura krośnieńskiej bezpieki wyglądała odąd następująco:

- Kierownictwo w składzie: szef urzędu i zastępca szefa.
- Sekretariat w składzie: sekretarka, starsza maszynistka i maszynistka.
- Referenci powiatowi przy kierownictwie (czterech starszych referentów i czterech referentów).
- Referenci terenowi – gminni (sześciu starszych referentów i pięciu referentów).
- Referat Śledczy (starszy oficer śledczy).
- Referat II w składzie: referent jednostki szyfrów.
- Punkt „B” w składzie: starszy referent i referent.
- Stacja TkN w składzie: kierownik stacji – starszy technik, trzech techników i monter.
- Referat ds. Poboru (referent).
- Referat Gospodarczy w składzie: starszy referent, referent broni, rachmistrz-płatnik i kierowca.
- Ambulatorium w składzie: lekarz i pielęgniarka.
- Ochrona w składzie: komendant gmachu, trzech pomocników komendanta i czterech wartowników<sup>53</sup>.

Łączna liczba etatów wynosiła 48, w tym 1 starszy oficer, 35 młodszych oficerów, 9 podoficerów, 2 cywili i 1 pracownik kontraktowy. Na wyposażeniu jednostki znalazł się tylko jeden samochód osobowy. Zgodnie z nowym etatem na uzbrojeniu PUBP w Krośnie znaleźć się miała m.in.: broń krótka – 40 pistoletów, 5 pistoletów maszynowych, 1 ręczny karabin maszynowy, 2 karabiny, 1 rakieta, 2 lornetki i 2 kompasy<sup>54</sup>.

---

rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1951 r., Rozkaz personalny nr 150, 24 X 1951 r., k. 70–71; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 167, 30 XI 1951 r., k. 37).

<sup>51</sup> *Strażnicy sowieckiego imperium...*, s. 52.

<sup>52</sup> AIPN, 1572/170/k, Rozkazy organizacyjne MBP i resortowych jednostek organizacyjnych za 1952 r. [dalej: AIPN, 1572/170/k], Rozkaz organizacyjny nr 05/org. ministra BP, 21 III 1952 r., k. 8–9.

<sup>53</sup> AIPN, 1572/2688, Etat nr 035/496, PUBP w Krośnie, woj. rzeszowskie, 21 III 1952 r., s. 148, 150–152; AIPN, 1572/170/k, Załącznik nr 1 do rozkazu organizacyjnego nr 05/org., 21 III 1952 r., k. 13, 27.

<sup>54</sup> AIPN, 1572/2688, Etat nr 035/496, PUBP w Krośnie, woj. rzeszowskie, 21 III 1952 r., s. 148–149.

## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

**Tabela 4.** Obsada PUBP w Krośnie (stan od 1 maja 1952 r.)

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
1	Wiesław Płonka	Stanisław	kpt.	szeft
2	Zdzisław Kusiak	Teofil	ppor.	starszy referent przy kierownictwie, na wolnym etacie zastępcy szefa
3	Zofia Pasierb	Stefan	plut.	sekretarka
4	Zofia Grzywacz	Wojciech	–	starsza maszynistka
5	Łucja Ochońska	Stefan	–	maszynistka
6	Mieczysław Pasierb	Wojciech	st. sierż.	starszy referent powiatowy przy kierownictwie
7	Władysław Krupa	Stanisław	st. sierż.	starszy referent powiatowy przy kierownictwie
8	Stanisław Czyż	Jakub	st. sierż.	starszy referent powiatowy przy kierownictwie
9	Edward Wróbel	Walenty	sierż.	referent powiatowy przy kierownictwie
10	Franciszek Krawczyk	Wojciech	plut.	referent powiatowy przy kierownictwie
11	Władysław Jaracz	Franciszek	kpr.	referent powiatowy przy kierownictwie
12	Ferdynand Majka	Ludwik	kpr.	referent powiatowy przy kierownictwie
13	Tadeusz Baran	Michał	–	referent powiatowy przy kierownictwie
14	Jan Skałucki	Walenty	–	referent powiatowy przy kierownictwie
15	Ludwik Śledzianowski	Franciszek	chor.	starszy referent terenowy do obsługi gmin Frysztak i Wiśniowa
16.	Jan Paluszyński	Antoni	st. sierż.	starszy referent terenowy do obsługi gmin Tylawa, Polany i Nadole
17	Marian Pruchnik	Franciszek	st. sierż.	referent terenowy do obsługi gminy Jedlicze
18	Julian Lenar	Piotr	sierż.	referent terenowy do obsługi gmin Iwonicz i Miejsce Piastowe
19	Władysław Pruchnicki	Wojciech	sierż.	referent terenowy do obsługi gmin Bratkówka i Korczyn
20	Jan Świerz	Stanisław	sierż.	referent terenowy do obsługi gminy Chorkówka
21	Piotr Ludian	Franciszek	ppor.	starszy oficer śledczy Referatu Śled- czego
22	Adam Baran	Stanisław	sierż.	referent-szyfrant Referatu II
23	Stanisław Pawełek	Jan	sierż.	starszy referent Punktu „B”
24	Franciszek Dług	Jan	st. sierż.	referent ds. poboru

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
25	Jan Janiec	Franciszek	sierż.	komendant gmachu
26	Sergiusz Narejko	Konstanty	kpr.	pomocnik komendanta ochrony
27	Eugeniusz Białas	–	kpr.	pomocnik komendanta ochrony
28	Edward Głowa	Ignacy	kpr.	pomocnik komendanta ochrony
29	Tadeusz Lawera	Władysław	–	wartownik ochrony
30	Jan Mołda	Piotr	–	wartownik ochrony
31	Stanisław Przysaś	Piotr	–	wartownik ochrony
32	Franciszek Szarek	Władysław	–	wartownik ochrony
33	Adam Okarma	Stanisław	–	wartownik ochrony na wolnym etacie referenta terenowego
34	Franciszek Fic	Michał	plut.	zastępca komendanta aresztu
35	Władysław Pelczar	Franciszek	–	strażnik aresztu
36	Edward Janocha	Antoni	–	strażnik aresztu
37	Stefan Widurek	Franciszek	ppor.	starszy referent Referatu Gospodarczego
38	Kazimierz Zajdel	Andrzej	st. sierż.	referent broni Referatu Gospodarczego
39	Franciszek Wilk	Jan	st. sierż.	rachmistrz-płatnik Referatu Gospodarczego
40	Stanisław Krzystyniak	Antoni	kpr.	kierowca Referatu Gospodarczego
41	Włodzimierz Hoduńko	Jan	ppor.	lekarz

Źródło: AIPN Rz, 00149/23, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1952 r., Rozkaz personalny nr 32, 17 IV 1952 r., k. 277; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 34, 19 IV 1952 r., k. 276; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 36, 22 IV 1952 r., k. 268–270; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 50, 24 IV 1952 r., k. 229; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 51, 29 IV 1952 r., k. 227; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 55, 2 V 1952 r., k. 215; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 56, 6 V 1952 r., k. 214.

Kolejne zmiany w strukturze krośnieńskiej bezpieki nastąpiły w drugiej połowie 1952 r. 1 sierpnia włączono w skład Referatu Śledczego stanowisko oficera śledczego<sup>55</sup>, natomiast 1 października uzupełniono Referat Gospodarczy o dwa etaty pracowników kontraktowych (sprzątaczką i palacza na sezon zimowy)<sup>56</sup>. Dalsze zmiany nastąpiły 15 listopada, kiedy to ze struktury krośnieńskiego PUBP wyłączono Stację TkN w pełnym składzie etatowym<sup>57</sup>.

<sup>55</sup> AIPN, 1572/170/k, Rozkaz organizacyjny nr 0115/org. wiceministra BP, 5 VIII 1952 r., k. 184.

<sup>56</sup> *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 0144/org. ministra BP, 22 IX 1952 r., k. 229.

<sup>57</sup> *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 0181/org. ministra BP, 2 XII 1952 r., k. 277–278.

## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

Na początku 1953 r. w krośnieńskim UB uzupełniono braki etatowe. Wszystkie przewidziane etatem jednostki stanowiska zostały obsadzone. Według stanu na 21 stycznia 1953 r. zatrudnionych tam było łącznie 47 osób<sup>58</sup>.

Przez następne półtora roku nie było żadnych zmian w strukturze PUBP w Krośnie. Dopiero 1954 r. przyniósł pewne modyfikacje, kiedy to 15 maja wyłączono z niej Punkt „B” w składzie starszy referent i referent<sup>59</sup>.

Poważne zmiany w strukturze krośnieńskiej jednostki UB przyniosła dopiero reorganizacja całego aparatu bezpieczeństwa PRL i rozwiązanie MBP 7 grudnia 1954 r. oraz powołanie na jego miejsce Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego<sup>60</sup>. 1 kwietnia 1955 r. w miejsce dotychczasowego PUBP w Krośnie zorganizowano PUdsBP<sup>61</sup>. Nowej jednostce przydzielono etat nr 030/194. Według jego założeń znacznej redukcji ulegała liczba zatrudnionych w niej pracowników, ponieważ przydzielono jej tylko 25 etatów. Odtąd struktura placówki krośnieńskiej bezpieki wyglądała następująco:

- Kierownictwo w składzie: kierownik i zastępca kierownika.
- Funkcjonariusze operacyjni (pięciu starszych referentów i siedmiu referentów).
- Referat III w składzie: starszy referent i referent.
- Referat IV w składzie: starszy referent i referent.
- Aparat pomocniczy (sekretarz, maszynistka i kierowca),
- Ochrona Stacji „P”<sup>62</sup> w składzie: komendant ochrony i trzech wartowników<sup>63</sup>.

W myśl nowych zmian etatowo-organizacyjnych wprowadzonych 1 kwietnia 1955 r. działała w Krośnie wspomniana wyżej Stacja „P” (pelengacyjna) wchodząca w skład Wydziału IX WUdsBP w Rzeszowie. Jej zadaniem było namierzanie i zakłócanie wrogich audycji radiowych. Do jej obsługi przydzielono pięć etatów (kierownik stacji, starszy operator i trzech operatorów). Była to jednostka podległa

---

<sup>58</sup> AIPN Rz, 051/186, Materiały różne, Wykaz pracowników etatowych PUBP w Krośnie, 21 I 1953 r., k. 1–2.

<sup>59</sup> AIPN, 1572/74/k, Rozkazy organizacyjne ministra i wiceministra BP za 1954 r., Rozkaz organizacyjny nr 028/org. ministra BP, 15 V 1954 r., k. 32–33.

<sup>60</sup> *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956...*, t. 1, s. 24.

<sup>61</sup> AIPN Rz, 00150/17, Rozkazy organizacyjne KdsBP, Etaty WUdsBP w Rzeszowie i powiatowych urzędów i delegatur ds. BP z województwa rzeszowskiego za lata 1955–1956 [dalej: AIPN Rz, 00150/17], Rozkaz organizacyjny nr 047/org. przewodniczącego KdsBP, 18 III 1955 r., k. 155–116.

<sup>62</sup> Stacje pelengacyjne („P”) podległe naczelnikowi Wydziału Łączności WUBP w Rzeszowie zorganizowano 15 IX 1953 r. W skład obsługi stacji wchodziło sześć etatów, a mianowicie kierownik stacji i pięciu starszych operatorów (AIPN, 1572/171/k, Rozkazy organizacyjne MBP i resortowych jednostek organizacyjnych za 1953 r., Rozkaz organizacyjny nr 0125/org. ministra BP, 11 IX 1953 r., k. 189; AIPN, 1572/2668, Etaty WUBP w Rzeszowie z lat 1945 i 1947–1954. Zestawienia liczbowe i strukturalne, Etat nr 018/56, Stacja pelengacyjna, województwo rzeszowskie, 11 IX 1953 r., k. 130–131).

<sup>63</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 1, Etaty WUdsBP w Rzeszowie i jego jednostek terenowych z lat 1955–1956. Etaty SB KW MO w Rzeszowie i podległych komend powiatowych i miejskich MO z lat 1955–1960 [dalej: AIPN Rz, 00104/12, t. 1], Etat nr 030/194 PUdsBP w Krośnie, województwo rzeszowskie, 18 III 1955 r., k. 176–177.

Wydziałowi IX WUdsBP w Rzeszowie. Jedyne do jej ochrony wyznaczono etatowych funkcjonariuszy UB w Krośnie<sup>64</sup>.

**Tabela 5.** Obsługa Stacji „P” w Krośnie Wydziału IX WUdsBP w Rzeszowie (stan od 1 marca 1956 r.)

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
1	Czesław Szela	Wojciech	ppor.	kierownik
2	Wiktor Marciniak	Stanisław	ppor.	starszy operator
3	Stanisław Czajka	Piotr	st. sierż.	operator
4	Edward Glazar	Jan	st. sierż.	operator
5	Jan Brożyna	Szymon	plut.	operator

Źródło: Ustalenia własne na podstawie: AIPN Rz, 00149/26, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie za 1955 r., Rozkaz personalny nr 147, 28 XII 1955 r., k. 396; AIPN Rz, 00149/27, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie za 1956 r., Rozkaz personalny nr 19, 28 II 1956 r., k. 42.

Niewielkie modyfikacje w strukturze PUdsBP w Krośnie nastąpiły 1 września 1955 r., kiedy to dodano etat sprzątaczkę (pracownik kontraktowy), zwiększając tym samym liczbę pracowników do 26<sup>65</sup>.

Kolejne zmiany, tym razem kosmetyczne, w strukturze krośnieńskiej bezpieki nastąpiły 1 kwietnia 1956 r., kiedy to przydzielono jednostce nowy etat nr 030/568<sup>66</sup>. W dotychczasowej strukturze zachowano 26 stanowisk, jednak zmieniono ich nazwy, a mianowicie starszych referentów i referentów zastąpili oficerowie operacyjni. Po tych zmianach struktura jednostki składała się z:

- Kierownictwa w składzie: kierownik i zastępca kierownika.
- Funkcjonariuszy operacyjnych (dwunastu oficerów operacyjnych).
- Referatu III (dwóch oficerów operacyjnych).
- Referatu IV (dwóch oficerów operacyjnych).
- Aparatu pomocniczego (sekretarz, maszynistka, kierowca i sprzątaczką).
- Ochrony Stacji „P” w składzie: komendant ochrony i trzech wartowników<sup>67</sup>.

<sup>64</sup> AIPN Rz, 00150/17, Etat nr 09/15 Wydział IX WUdsBP w Rzeszowie. Stacja „P” (Krosno), 12 III 1955 r., k. 242–243.

<sup>65</sup> AIPN, 1583/608/k, Rozkazy organizacyjne KdsBP za 1955 r., Rozkaz organizacyjny nr 0109/org., 27 VIII 1955 r., k. 268; *ibidem*, Załącznik nr 12 do rozkazu organizacyjnego nr 0109/org. z 27 VIII 1955 r. dotyczący etatów pracowników kontraktowych PUdsBP i PDdsBP województwa rzeszowskiego, k. 280.

<sup>66</sup> AIPN Rz, 00150/17, Rozkaz organizacyjny nr 085/org. przewodniczącego KdsBP, 25 IV 1956 r., k. 5–6.

<sup>67</sup> AIPN Rz, 00150/17, Etat nr 030/568 PUdsBP w Krośnie, 25 IV 1956 r., k. 74–75.



## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

W tak zorganizowanej jednostce UB zatrudniony był jeden starszy oficer, osiemnastu młodszych oficerów, trzech podoficerów, trzech pracowników cywilnych i jeden kontraktowy. Na wyposażeniu jednostki znalazł się również samochód osobowy<sup>68</sup>.

**Tabela 6.** Obsada PUdsBP w Krośnie (stan od 1 maja 1956 r.)

Lp.	Imię i nazwisko	Imię ojca	Stopień	Stanowisko
1	Franciszek Włodarski	Franciszek	kpt.	kierownik
2	Józef Hoc	Michał	ppor.	zastępca kierownika
3	Stanisław Pięta	Antoni	ppor.	oficer operacyjny
4	Jan Czech	Adam	ppor.	oficer operacyjny
5	Eugeniusz Pająk	Ferdynand	ppor.	oficer operacyjny
6	Michał Klocek	Józef	ppor.	oficer operacyjny
7	Jan Głowacki	–	chor.	oficer operacyjny
8	Bronisław Borzęcki	Jan	chor.	oficer operacyjny
9	Ignacy Mazur	Józef	chor.	oficer operacyjny
10	Edward Krzysztyniak	Bronisław	chor.	oficer operacyjny
11	Zygmunt Lenik	Władysław	chor.	oficer operacyjny
12	Jan Dziadosz	Antoni	chor.	oficer operacyjny
13	Jan Zaprzęła	Leopold	chor.	oficer operacyjny
14	Piotr Jurasz	Tadeusz	st. sierż.	oficer operacyjny
15	Józef Majdura	Ludwik	chor.	oficer operacyjny Referatu III
16	Józef Kapusta	Franciszek	st. sierż.	oficer operacyjny Referatu III
17	Franciszek Pietrzak	Józef	ppor.	oficer operacyjny Referatu IV
18	Edward Kudłaty	Jan	ppor.	oficer operacyjny Referatu IV
19	Piotr Ludian	Franciszek	–	sekretarz
20	Zdzisława Zabawa	Wojciech	–	maszynistka
21	Franciszek Bogacz	Szymon	–	kierowca
22	Jan Janiec	Franciszek	ppor.	komendant ochrony Stacji „P”
23	Władysław Wal	Wojciech	kpr.	wartownik ochrony Stacji „P”
24	Tadeusz Magdziak	Franciszek	–	wartownik ochrony Stacji „P”
25	Kazimierz Potyrała	Józef	–	wartownik ochrony Stacji „P”

Źródło: Ustalenia własne na podstawie: AIPN Rz, 00149/27, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie za 1956 r., Rozkaz personalny nr 51, 3 V 1956 r., k. 105–107; AIPN Rz, 00149/27, Rozkaz personalny nr 76, 8 V 1956 r., k. 169.

<sup>68</sup> AIPN Rz, 00150/17, k. 74.

Taka struktura PUdsBP w Krośnie przetrwała bez zmian do rozwiązania KdsBP 28 listopada 1956 r. i przejęcia jego kompetencji przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Na bazie kadr i struktur UB powołano wówczas SB. W wyniku reformy powiatowe jednostki SB ukryto i zamaskowano przed społeczeństwem, włączając w struktury KP MO jako Referaty ds. Bezpieczeństwa<sup>69</sup>. W efekcie tych zmian ustalony 27 grudnia 1956 r. etat nowo powstałego referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie przewidywał zatrudnienie tylko ośmiu pracowników<sup>70</sup>. Pozostałych funkcjonariuszy zwolniono końcem 1956 r. i początkiem 1957 r. lub przeniesiono do MO<sup>71</sup>.

## 2. Kierownicy

Krośnieńską bezpieką w latach 1944–1956 kierowało dziewięciu szefów<sup>72</sup>.

Pierwszym był „kujbyszewiak” chor./ppor. **Leon Fiałkowski**<sup>73</sup>. Pochodził z Buczacza i legitymował się wykształceniem podstawowym, ukończonym kursem księgowości oraz zdany egzaminem z zakresu VI klasy gimnazjum klasycznego. Do wybuchu II wojny światowej pracował jako czeladnik w tkalni materiałów bawełnianych w Buczaczu, a później jako majster tkacki. Po zajęciu tych terenów przez Armię Czerwoną końcem września 1939 r. przez kilka miesięcy pracował w tej fabryce jako brygadier. W latach 1940–1941 odbył służbę wojskową w 22. Dywizjonie Artylerii Konnej Armii Czerwonej. Później przez kilka miesięcy pracował jako robotnik rolny

<sup>69</sup> *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956...*, t. 1, s. 25.

<sup>70</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 1, Etat nr 042/7 Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 27 XII 1956 r., k. 246–247.

<sup>71</sup> AIPN Rz, 00149/27, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie za 1956 r., Rozkaz personalny nr 161, 27 XII 1956 r., k. 348; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 162, 28 XII 1956 r., k. 351; AIPN Rz, 00283/53, Kopie rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie za lata 1957–1958, Rozkaz personalny nr 31, 14 I 1957 r., k. 67; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 38, 18 I 1957 r., k. 73.

<sup>72</sup> *Twarze bezpieki...*, s. 54.

<sup>73</sup> Leon Fiałkowski, mjr MO, ur. 8 X 1918 r. w Buczaczu, woj. tarnopolskie, pochodzenie robotnicze, zawód majster tkacki, członek PPR/PZPR. Po ukończeniu kursu specjalnego w Kujbyszewie 14 IX 1944 r. przekazany do dyspozycji kierownika WUBP w Rzeszowie. Od 21 IX 1944 r. zatrudniony jako funkcjonariusz Sekcji 2 WUBP w Rzeszowie, a od 25 IX 1944 r. jako p.o. kierownik PUBP w Krośnie, gdzie pracował do 30 I 1946 r. Następnie zatrudniony jako kierownik Sekcji Szkoleniowej Wydziału Personalnego WUBP w Rzeszowie, a w połowie 1946 r. przeniesiony do WUBP w Gdańsku. Tam kolejno pełnił funkcje: zastępcy szefa PUBP w Wejherowie (1946–1947), szefa PUBP w Kościerzynie (1947–1948), szefa PUBP w Gdańsku (1948–1949), szefa MUBP w Gdańsku (1949–1950), naczelnika Wydziału Żeglugi/VIII „A” WUBP w Gdańsku (1950–1952). 30 XI 1952 r. przekazany do dyspozycji Departamentu Kadr MBP. Od 10 I 1953 r. zatrudniony na stanowisku kierownika Ośrodka Wczasów MSW w Sopocie. 15 VII 1970 r. zwolniony ze służby zgodnie z decyzją Wojewódzkiej Komisji Lekarskiej przy Zarządzie Zdrowia KW MO w Gdańsku jako „trwale niezdolny do służby w MO” (AIPN Gd, 032/253, Akta osobowe Leona Fiałkowskiego; *Twarze bezpieki...*, s. 153–154).

w sowieckim kolchozie. W maju 1943 r. zgłosił się do organizowanej przez polskich komunistów w Sielcach nad Oką I. DP im. Tadeusza Kościuszki, gdzie otrzymał przydział do plutonu konnego w samodzielnej kompanii zwiadowczej. Brał udział w walkach pod Lenino, gdzie został ranny. Od kwietnia do lipca 1944 r. odbył szkolenie na I kursie specjalnym w szkole NKWD w Kujbyszewie. Po ukończeniu nauki w pierwszej połowie września 1944 r. skierowany do dyspozycji kierownika WUBP w Rzeszowie i końcem tego miesiąca wysłany do organizacji PUBP w Krośnie jako pełniący obowiązki kierownika urzędu. W Krośnie pracował do końca stycznia 1946 r., kiedy to został odwołany do dyspozycji kierownika WUBP w Rzeszowie<sup>74</sup>.



Leon Fiałkowski (Archiwum IPN w Gdańsku)

Drugim kierownikiem krośnieńskiej bezpieki został por. **Stanisław Supruniuk**<sup>75</sup>. Pochodził z Polesia i legitymował się pełnym wykształceniem podstawowym i ukoń-

<sup>74</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 114–115.

<sup>75</sup> Stanisław Supruniuk, płk MO, ur. 11 X 1921 r. w Zagłuszu, pow. Kamień Koszyrski, woj. poleskie, pochodzenie chłopskie, nauczyciel, członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 18 IX 1944 r. na stanowisku p.o. kierownika PUBP w Nisku z siedzibą w Rozwadowie. Następnie pełnił funkcje: kierownika PUBP w Nisku (1944–1946), kierownika PUBP w Krośnie (1946–1947), zastępcy szefa i p.o. szefa MUBP w Gdyni (1947–1948), szefa PUBP w Elblągu (1948–1949), naczelnika Wydziału V WUBP w Gdańsku (1949–1950), kierownika Sekcji I Wydziału VII Departamentu V MBP w Warszawie (1950–1951), kierownika Sekcji 4 Wydziału IV Departamentu V MBP w Warszawie (1951–1952), kierownika Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu V MBP w Warszawie (1952), zastępcy naczelnika Wydziału III Departamentu VII MBP w Warszawie (1952–1953), zastępcy naczelnika Wydziału VI Departamentu VII MBP w Warszawie (1953). W 1954 r. ukończył roczne szkolenie w Centralnej Szkole PZPR im. Juliana Marchlewskiego w Warszawie. Następnie pracował na stanowisku zastępcy naczelnika Wydziału „W” Departamentu I MBP w Warszawie (1954–1957). Od 1957 r. zatrudniony jako inspektor Wydziału III Departamentu I MSW w Warszawie. W latach 1955–1958 przebywał na placówce zagranicznej jako kierownik Wydziału Konsularnego Ambasady PRL w Berlinie i jednocześnie rezydent (starszy oficer operacyjny) wywiadu. W 1958 r. powrócił do kraju i objął funkcję naczelnika Wydziału Ochrony Placówek Dyplomatycznych Departamentu I MSW w Warszawie. W latach 1958–1961 studiował w Szkole Głównej Służby Zagranicznej w Warszawie. W 1961 r. uzyskał tytuł magistra. W 1965 r. awansowany na starszego inspektora i ponownie skierowany na placówkę zagraniczną. Tym razem do Ambasady PRL w Pradze, gdzie oficjalnie pracował jako II sekretarz, a po dwóch latach został I sekretarzem i kierownikiem Wydziału Konsularnego tej placówki. Jednocześnie był rezydentem wywiadu PRL w Pradze. W 1970 r. powrócił do kraju. Od 1972 r. był naczelnikiem Wydziału Wizowo-Paszportowego w Departamencie Konsularnym MSZ. W 1973 r. ponownie skierowany do Berlina, gdzie oficjalnie pracował jako I sekretarz Ambasady PRL i jednocześnie na etacie niejawnym był oficerem operacyjnym – rezydentem wywiadu. Jako rezydent wywiadu w Pradze i Berlinie występował pod pseudonimem „Małteki”. Końcem 1975 r. powrócił do kraju. 7 I 1977 r. zwolniony ze służby w związku z nabyciem pełnych praw emerytalnych. W następnych latach pracował jako konsul w konsulacie generalnym PRL w Sztokholmie. W 1999 r. odznaczony przez ówczesnego prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Decyzja o przyznaniu tego odznaczenia była oprostowana przez działaczy Radykalnej Akcji Antykomunistycznej i przedstawicieli kombatanatów, którzy złożyli doniesienie do tarnobrzeczkiej



Stanisław Supruniuk (Archiwum IPN w Warszawie)

czoną w 1941 r. dwuletnią sowiecką szkołą pedagogiczną. Można z całą pewnością stwierdzić, że był najlepiej wykształconym ze wszystkich kierowników tej jednostki. W latach 1942–1943 pracował jako nauczyciel w miejscowości Wetły na Polesiu. Tam nawiązał kontakt z komunistyczną partyzantką i w maju 1943 r. znalazł się w oddziale im. Tadeusza Kościuszki będącym częścią sowieckiej brygady partyzanckiej. W styczniu 1944 r. został wysłany za Bug w celu organizowania oddziałów AL na Lubelszczyźnie. Tam, używając pseudonimu „Stach”, był oficerem oświatowym 1. kompanii I Brygady AL Ziemi Lubelskiej. W partyzantce sowieckiej, a następnie komunistycznej był sekcyjnym, drużynowym, dowódcą wywiadu kompanii i dowódcą kompanii, awansowany do stopnia podporucznika. Po wkroczeniu Armii Czerwonej przeszedł ze swoją jednostką do powiatu niżańskiego i tam organizował MO, a potem objął funkcję zastępcy komendanta powiatowego MO w Nisku. Następnie z rekomendacji NKWD przyjęty do UB i skierowany na stanowisko p.o. kierownika, a później kierownika PUBP w Nisku. Do Krosna oddelegowany w ostatnich dniach stycznia 1946 r. Funkcję kierownika/szefa PUBP w Krośnie pełnił od 30 stycznia 1946 do 10 stycznia 1947 r., kiedy to został tymczasowo aresztowany pod zarzutem bicia zatrzymanych w celu wymuszenia zeznań<sup>76</sup>. Ostatecznie WPR w Rzeszowie z braku dostatecznych dowodów winy umorzyła postępowanie w jego sprawie, a on sam został zwolniony z aresztu i przekazany do dyspozycji Biura Personalnego MBP w Warszawie. W kolejnych latach pracował w jednostkach UB na Pomorzu Gdańskim<sup>77</sup>.

Po aresztowaniu Supruniuka na jego miejsce oddelegowano z WUBP w Rzeszowie ppor. **Józefa Remiona**<sup>78</sup>. Pochodził on z powiatu pińczowskiego i posiadał ukoń-

---

prokuratury. Ostatecznie w 2001 r. prezydent podjął decyzję o pozbawieniu go tego orderu. Zmarł w Warszawie 9 II 2011 r. (AIPN, 01137/230, Akta osobowe Stanisława Supruniuka; *Twarze bezpieki...*, s. 365–366; [https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanisław\\_Supruniuk](https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanisław_Supruniuk)).

<sup>76</sup> AIPN Rz, 00149/35, Zbiór rozkazów personalnych MBP dotyczących pracowników WUBP w Rzeszowie za lata 1946–1947 [dalej: AIPN Rz, 00149/35], Wyciąg z rozkazu personalnego nr 171, 2 VI 1946 r., k. 61; *ibidem*, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 15, 16 I 1947 r., k. 169.

<sup>77</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 116, 118, 121–122.

<sup>78</sup> Józef Remion, ppłk MO, ur. 18 II 1923 r. w Rudawie, pow. Pińczów, pochodzenie chłopskie, kowal, członek PPR/PZPR. W okresie od 17 VIII do 30 IX 1944 r. był funkcjonariuszem batalionu operacyjno-szturmowego KW MO w Rzeszowie. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony od 1 X 1944 r. na stanowisku funkcjonariusza plutonu ochrony WUBP w Rzeszowie. Następnie pracował jako: funkcjonariusz Sekcji 4 WUBP w Rzeszowie (1944–1945), referent Sekcji 5 Wydziału I WUBP w Rzeszowie (1945–1946), starszy referent Sekcji 1 Wydziału V WUBP w Rzeszowie (1946–1947), starszy referent z p.o. szefa, a później zastępca szefa i p.o. szef PUBP w Krośnie (1947–1949), szef PUBP w Lesku (1949–1951), szef PUBP w Rzeszowie (1951–1954), szef PUBP/PUDsBP w Przemyślu (1954–1956), starszy oficer operacyjny Sekcji 2 Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie (1957), zastępca komendanta powiatowego MO

czoną szkołę podstawową. W latach 1939–1943 terminował w warsztacie ślusarsko-kowalskim i pomagał rodzicom w gospodarstwie rolnym. Od czerwca 1942 r. działał w PPR oraz w partyzantce komunistycznej pod pseudonimem „Miś”. W latach 1943–1944 był łącznikiem w I Brygadzie AL Ziemi Krakowskiej im. Bartosza Głowackiego. Po wkroczeniu Armii Czerwonej zgłosił się do pracy w MO w Rzeszowie, a po kilku tygodniach został funkcjonariuszem plutonu ochrony WUBP w Rzeszowie. W tym czasie osobiście ochraniał kierownika rzeszowskiej bezpieki. Następnie pracował w Wydziale I rzeszowskiego WUBP. W czerwcu 1946 r. ukończył półroczną Centralną Szkołę Oficerską MBP w Łodzi. Po powrocie do Rzeszowa pracował w Wydziale V WUBP.



Józef Remion (Archiwum IPN w Rzeszowie)

W pierwszych dniach stycznia 1947 r. skierowany do Krosna, gdzie 10 stycznia objął stanowisko starszego referenta z p.o. szefa PUBP w Krośnie. Od 1 września 1947 r. był zastępcą szefa oraz p.o. szefem tego urzędu<sup>79</sup>. W połowie stycznia 1949 r. został przeniesiony do Leska<sup>80</sup>.

Czwartym kierownikiem UB mianowano por. **Wojciecha Pacanowskiego**<sup>81</sup>. Podobnie jak poprzednik legitymował się wykształceniem podstawowym i ukończonym rokiem szkoły leśnej w Katowicach. W latach 1931–1933 odbył służbę wojskową w 5. Pułku Strzelców Konnych w Tarnowie w stopniu st. strzelca. Następnie pracował jako robotnik w fabryce prochu, a od 1937 r. do wybuchu wojny jako strażnik leśny.

---

ds. SB w Przemysłu (1957–1967), zastępca naczelnika Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie (1967–1968), naczelnik Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie (1968–1970), naczelnik Wydziału „C” KW MO w Rzeszowie (1970–1975). 30 VI 1975 r. zwolniony ze służby (AIPN Rz, 00157/1299, Akta osobowe Józefa Remiona; *Twarze bezpieki...*, s. 332–333).

<sup>79</sup> AIPN Rz, 00149/35, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 13, 14 I 1947 r., k. 167; *ibidem*, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 418, 24 IX 1947 r., k. 335.

<sup>80</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 118–119.

<sup>81</sup> Wojciech Pacanowski, por., ur. 8 III 1910 r. w Żabnie, pow. Dąbrowa Tarnowska, pochodzenie chłopskie, strażnik leśny, członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 20 I 1945 r. na stanowisku referenta gminnego na gminę Żabno PUBP w Dąbrowie Tarnowskiej. Następnie pracował jako: zastępca kierownika PUBP w Dąbrowie Tarnowskiej (1945–1946), p.o. kierownik PUBP w Mielcu (1946–1949), szef PUBP w Krośnie (1949). 23 VIII 1949 r. aresztowany przez Wydział ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie. 13 X 1949 r. wykluczony z PZPR, a 15 XI 1949 r. zwolniony ze służby. W trakcie śledztwa osadzony w areszcie WUBP w Rzeszowie i poddany torturom (elektrowstrząsy). W ich wyniku doznał wstrząsu psychicznego i 14 II 1950 r. skierowany na obserwację do Państwowego Szpitala dla Psychiczenie Chorych w Krakowie-Kobierzynie, gdzie przebywał do 25 V 1950 r. 31 VIII 1950 r. zakończono śledztwo w jego sprawie, sporządzając akt oskarżenia. 30 XII 1950 r. WSR w Rzeszowie skazał go na rok i sześć miesięcy pozbawienia wolności. 25 II 1951 r. zwolniony z więzienia. W latach 1951–1956 był rezydentem UB o ps. „Andrzej” na stanie PUBP/PUdsBP w Krakowie (AIPN Rz, 0048/2126, Akta osobowe Wojciecha Pacanowskiego; AIPN Rz, 25/2460/1–2, Akta sprawy karnej przeciwko Wojciechowi Pacanowskiemu; *Twarze bezpieki...*, s. 291).

W latach 1936–1938 działał w KPP, a później w PPS, pełniąc funkcję sekretarza koła w Żabnie. W okresie okupacji niemieckiej ukrywał się do 1943 r., a następnie działał w PPR i był żołnierzem AL w okolicach Jarosławia i Przeworska. Po wkroczeniu Armii Czerwonej w drugiej połowie stycznia 1945 r. zgłosił się do pracy w UB. Szybko awansował, obejmując funkcje kierownicze w jednostkach powiatowych bezpieki w Dąbrowie Tarnowskiej i Mielcu<sup>82</sup>. Początkiem stycznia 1949 r. skierowany do Krosna, gdzie 10 stycznia objął posadę szefa PUBP w Krośnie<sup>83</sup>. Na tym stanowisku pracował do 23 sierpnia 1949 r., kiedy to został aresztowany przez Wydział ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie pod zarzutem „nadużywania władzy i przyjmowania korzyści materialnych w związku z pełnieniem obowiązków służbowych”<sup>84</sup>. 1 września 1949 r. zawieszono go w wykonywaniu czynności służbowych, a 15 listopada wydano go ze służby w związku ze skierowaniem jego sprawy do sądu<sup>85</sup>.



Ludwik Setlak (Archiwum IPN we Wrocławiu)

Po aresztowaniu Pacanowskiego na jego miejsce skierowano do Krosna ppor. **Ludwika Setlaka**<sup>86</sup>. Pochodził z powiatu jasielskiego i jak na ubeckie standardy był dość dobrze wykształcony, ponieważ posiadał ukończoną szkołę podstawową oraz trzyletnią szkołę przemysłową w Bieczu. Od młodych lat pracował w warsztacie kowalskim ojca i pomagał w gospodarstwie rolnym. Po śmierci ojca w 1938 r. prowadził warsztat. Od grudnia 1942 r. działał w PPR pod pseudonimem „Bystry” i Gwardii Ludowej, używając pseudonimu „Lutek”. W lutym 1945 r. po zajęciu tych terenów przez Armię Czerwoną skierowany przez PPR do pracy w UB. Od 1946 r. pełnił funkcje kierownicze w jednostkach powiatowych bezpieki w Gorlicach i Lesku. Do Krosna skierowany w ostatnich dniach grudnia 1948 r. i 1 stycznia 1949 r. objął funkcję zastępcy szefa PUBP w Krośnie. Po aresztowaniu Pacanowskiego i zawieszeniu go w wykonywaniu czynności służbowych od 1 września 1949 r. pełnił obowiązki szefa

<sup>82</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 128–129.

<sup>83</sup> AIPN Rz, 04/321, Rozkaz nr 2, 10 I 1949 r., k. 53.

<sup>84</sup> AIPN Rz, 25/2460/1, Akta sprawy karnej przeciwko Wojciechowi Pacanowskiemu, Protokół rewizji osobistej Wojciecha Pacanowskiego, 25 VIII 1949 r., k. 63; *ibidem*, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Wojciecha Pacanowskiego, 11 XI 1949 r., k. 103; *ibidem*, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Wojciecha Pacanowskiego, 2 VI 1950 r., k. 151.

<sup>85</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 130.

<sup>86</sup> Ludwik Setlak, kpt., ur. 19 I 1917 r. w Pagórku, pow. Jasło, pochodzenie robotnicze, kowal (ślusarz maszynowy), członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 1 III 1945 r. na stanowisku referenta gminnego PUBP w Gorlicach. Następnie pracował jako: starszy referent oraz p.o. zastępca szefa PUBP w Gorlicach (1946–1947), zastępca szefa i p.o. szef PUBP w Lesku (1948), zastępca szefa i p.o. szef PUBP w Krośnie (1949–1950), zastępca i p.o. szefa PUBP w Sanoku (1950–1953), szef PUBP w Sanoku (1953–1955), kierownik PUdsBP w Głogowie na Dolnym Śląsku (1955–1957). 15 IV 1957 r. zwolniony ze służby (AIPN Wr, 057/40, t. 1–2, Akta osobowe Ludwika Setlaka; *Twarze bezpieki...*, s. 54, 345–346).

krośnieńskiej bezpieki. W Krośnie przebywał do połowy lipca 1950 r., kiedy to przeniesiono go do Sanoka<sup>87</sup>.

Kolejnym szefem krośnieńskiego UB został przeniesiony z WUBP w Rzeszowie por. **Wiesław Płonka**<sup>88</sup>. Legitymował się tylko wykształceniem podstawowym. W wieku piętnastu lat rozpoczął pracę zarobkową jako robotnik w kopalni węgla. Następnie w latach 1941–1944 pracował w zakładach kolejowych w Mysłowicach i Strzemieszycach. Od lutego 1945 r. działał w PPR i z jej rekomendacji w marcu 1945 r. zatrudniono go w katowickim UB. Kilka dni później skierowany na pierwszy kurs do Centralnej Szkoły MBP w Łodzi. Po ukończeniu dwumiesięcznego szkolenia oddelegowany do WUBP w Rzeszowie, gdzie pracował do października 1946 r., kiedy to ponownie skierowano go na sześciomiesięczny kurs kierowniczy do łódzkiej szkoły bezpieki. Od kwietnia 1947 r. pracował na stanowiskach kierowniczych w wojewódzkich strukturach UB w Rzeszowie. Do Krosna skierowany w ostatnich dniach października 1950 r. i 1 listopada objął stanowisko szefa PUBP w Krośnie<sup>89</sup>. 9 września 1952 r. aresztowany przez Biuro ds. Funkcjonariuszy MBP jako podejrzany „o współpracę z nielegalną organizacją NZW”<sup>90</sup>. 30 września zwolniony dyscyplinarnie ze służby w związku ze skierowaniem sprawy do sądu<sup>91</sup>.



Wiesław Płonka (Archiwum IPN w Rzeszowie)

<sup>87</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 123.

<sup>88</sup> Wiesław Płonka, kpt., ur. 12 X 1925 r. w Klimontowie, pow. Będzin, pochodzenie robotnicze, robotnik, członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 19 III 1945 r. i 4 VI 1945 r. skierowany do pracy na stanowisku referenta Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Rzeszowie. Następnie pracował jako: referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Rzeszowie (1945–1946), starszy referent Sekcji 1 i 2 Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1946), kierownik połączonych Sekcji 1 i 2 Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1947–1950), szef PUBP w Krośnie (1950–1952). 9 IX 1952 r. aresztowany przez Biuro ds. Funkcjonariuszy MBP. Początkowo przetrzymywany w areszcie śledczym WUBP w Rzeszowie i na rzeszowskim zamku. Następnie w więzieniu karno-śledczym MBP Warszawa-Mokotów. Śledztwo w jego sprawie zakończono 15 III 1953 r. sporządzeniem aktu oskarżenia. 30 V 1953 r. WSR w Rzeszowie skazał go na sześć lat pozbawienia wolności, a na podstawie ustawy o amnestii z 22 XI 1952 r. karę złagodzono mu do czterech lat. Karę więzienia odsiadywał w więzieniu na zamku w Rzeszowie, Sosnowcu i Ośrodku Pracy Więźniów w Knurowie. 24 IX 1954 r. warunkowo zwolniony z odbywania reszty kary (AIPN Rz, 0048/2200, Akta osobowe Wiesława Płonki; AIPN Rz, 107/1461, Akta sprawy karnej przeciwko Wiesławowi Płonce).

<sup>89</sup> AIPN Rz, 00149/36, Zbiór rozkazów personalnych MBP dotyczących funkcjonariuszy bezpieczeństwa województwa rzeszowskiego za lata 1948–1952 [dalej: AIPN Rz, 00149/36], Wyciąg z rozkazu personalnego nr 1141, 20 XII 1950 r., k. 417; Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 130.

<sup>90</sup> AIPN Rz, 107/1461, Akta sprawy karnej przeciwko Wiesławowi Płonce, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Wiesława Płonki, 12 IX 1952 r., k. 59; *ibidem*, Akt oskarżenia przeciwko Wiesławowi Płonce, 15 III 1953 r., k. 210–211.

<sup>91</sup> AIPN Rz, 00149/36, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 952, 25 XI 1952 r., k. 724; *Twarze bezpieki...*, s. 317.



Bronisław Kruczek (Archiwum IPN w Warszawie)

Po aresztowaniu Płonki szef WUBP w Rzeszowie po rozmowach z ministrem BP delegował na kilka tygodni do Krosna mjr. **Bronisława Kruczka**<sup>92</sup>, który w tym czasie przebywał w jego dyspozycji po ukończeniu półrocznego kursu aktywu kierowniczego MBP. Kruczek pochodził z podrzeszowskiej Zwiężycy i posiadał tylko wykształcenie podstawowe. Od najmłodszych lat pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1932 r. rozpoczął działalność komunistyczną w KZMP, a dwa lata później w KPP. W 1935 r. został aresztowany za działalność antypaństwową i skazany na trzy lata więzienia. Po wyjściu na wolność w 1937 r. do wybuchu wojny pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1941 r. wywieziony na przymusowe roboty do III Rzeszy. Do kraju powrócił w kwietniu 1945 r. i od maja został członkiem PPR. W tym samym miesiącu zatrudniono go w rzeszowskim WUBP. Od 1946 r. pracował jako kierownik sekcji WUBP, a następnie jako szef bezpieczeństwa w Gorlicach. Do Krosna skierowany w ostatnich dniach września 1952 r. W Krośnie przebywał bardzo krótko, bo do końca października tego roku, kiedy to przeniesiono go do WUBP w Łodzi<sup>93</sup>.

Po wyjeździe Kruczka z Krosna na jego miejsce oddelegowano por. **Zdzisława Kusiaka**<sup>94</sup>. Pochodził on z powiatu gorlickiego, posiadał wykształcenie podstawowe

<sup>92</sup> Bronisław Kruczek, ppłk MO, ur. 12 XI 1915 r. w Zwiężycy k. Rzeszowa, pochodzenie chłopskie, rolnik, członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony od 14 V 1945 r. na stanowisku referenta Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Rzeszowie. Następnie pracował jako: p.o. zastępca kierownika Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Rzeszowie (1946), p.o. kierownik Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie (1946–1948), kierownik Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie (1948–1949), zastępca oraz p.o. szef PUBP w Gorlicach (1949–1950), szef PUBP w Gorlicach (1950–1951), p.o. szef PUBP w Krośnie (1952), naczelnik Wydziału III WUBP w Łodzi (1952–1954), naczelnik Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Łodzi (1954–1955), naczelnik Wydziału III WUdsBP w Łodzi (1955–1956), naczelnik Wydziału III SB KW MO w Łodzi (1957–1963). 31 V 1963 r. zwolniony ze służby (AIPN, 0193/6120, Akta osobowe Bronisława Kruczka; *Twarze bezpieki...*, s. 236).

<sup>93</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 124–125; AIPN, 0193/6120, Akta osobowe Bronisława Kruczka; Wniosek szefa WUBP w Rzeszowie do dyrektora Departamentu Kadr MBP w Warszawie, 10 X 1952 r., k. 52.

<sup>94</sup> Zdzisław Kusiak, kpt., ur. 27 VI 1923 r. w Wójtowej, pow. Gorlice, pochodzenie robotnicze, rolnik (szewc), członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 22 I 1945 r. na stanowisku oficera śledczego PUBP w Nowym Sączu. Następnie pracował jako: oficer śledczy PUBP w Gorlicach (1945–1947), referent i starszy referent Referatu IV PUBP w Gorlicach (1947–1949), starszy referent Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1949), starszy referent Referatu IV PUBP w Gorlicach (1949–1950), starszy referent Referatu IV PUBP w Krośnie (1950), kierownik RO przy Państwowych Zakładach Przemysłu Lniarskiego nr 6 w Krośnie (1951), starszy referent przy Kierownictwie PUBP w Krośnie (1951), kierownik RW przy Hucie Stalowa Wola (1951), zastępca szefa i szef PUBP w Krośnie (1952–1955), szef PUBP w Mielcu (1955). 31 XI 1955 r. zwolniony ze służby. Po zwolnieniu z UB pracował w sektorze przemysłu



i ukończoną trzyletnią szkołę zawodową. Jego ojciec służył w Policji Państwowej. Od młodych lat pracował na roli i dorabiał jako szewc. W latach 1937–1939 był członkiem Związku Strzeleckiego. W okresie okupacji niemieckiej w latach 1940–1942 był żołnierzem ZWZ-AK. W czerwcu 1942 r. zdezerterował z AK do AL-GL, gdzie działał pod pseudonimem „Gienek”. Od stycznia 1943 r. był również członkiem PPR. Końcem stycznia 1945 r. po wkroczeniu Armii Czerwonej zgłosił się do pracy w UB w Nowym Sączu. Następnie pracował w jednostkach powiatowych UB w Gorlicach, Krośnie oraz wojewódzkiej w Rzeszowie. Kierował również krótko RW w Hucie Stalowa Wola. Po rocznym pozostawaniu w dyspozycji szefa rzeszowskiego WUBP oddelegowany w ostatnich dniach października 1952 r. do Krosna, gdzie 1 listopada objął funkcję zastępcy szefa z jednoczesnym pełnieniem obowiązków szefa tamtejszego PUBP. 1 kwietnia 1953 r. formalnie mianowany szefem krośnieńskiej bezpieki<sup>95</sup>. Na tym stanowisku pozostawał do końca marca 1955 r., kiedy to przeniesiono go do PUBP w Mielcu<sup>96</sup>.



Zdzisław Kusiak (Archiwum IPN w Rzeszowie)

Ostatnim szefem krośnieńskiej bezpieki został kpt. **Franciszek Włodarski**<sup>97</sup>. Pochodził z powiatu opatowskiego i legitymował się wykształceniem podstawowym.

---

państwowego na stanowiskach: zastępcy dyrektora ds. administracyjno-handlowych Rafinerii Nafty Jedlicze (1956–1957), kierownika Filii Krosno w Przedsiębiorstwie Transportu Handlu Wewnętrznego w Rzeszowie (1957–1958), zastępcy dyrektora ds. administracyjno-handlowych Zakładu Przemysłu Lniarskiego „Krosnolen” w Krośnie (1958–1961). W latach 1961–1971 był zastępcą przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Krośnie. Następnie powrócił do pracy w sektorze przemysłu państwowego na stanowisku prezesa zarządu Zakładu Szkła Laboratoryjnego i Technicznego Spółdzielni Pracy „Polanka” w Krośnie (1971–1979). W 1979 r. przeszedł na emeryturę. 1 V 1982 r. przyjęty ponownie do służby w SB na stanowisku starszego inspektora Wydziału II SB KW MO w Krośnie. Następnie pełnił funkcję zastępcy naczelnika Wydziału II SB KW MO/WUSW w Krośnie (1982–1985). 31 I 1985 r. zwolniony ze służby (AIPN Rz, 0085/85, Akta osobowe Zdzisława Kusiaka; *Twarze bezpieki...*, s. 54, 249–250).

<sup>95</sup> AIPN Rz, 00149/37, Zbiór rozkazów personalnych MBP, KdsBP i MSW za lata 1953–1961 [dalej: AIPN Rz, 00149/37], Wyciąg z rozkazu personalnego nr 466, 26 V 1953 r., k. 695.

<sup>96</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 124.

<sup>97</sup> Franciszek Włodarski, mjr MO, ur. 4 XI 1926 r. w Paulinowie, pow. Opatów, pochodzenie robotnicze, spawacz, członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 10 X 1947 r. na stanowisku młodszego referenta Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Rzeszowie. Następnie pracował jako: młodszy referent, referent i starszy referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Rzeszowie (1948–1949), szef PUBP w Nisku (1950–1951), zastępca naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1951–1953), p.o. naczelnik Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1953–1954), naczelnik Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Rzeszowie (1954–1955), kierownik PUdsBP w Krośnie (1955–1956), zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie (1957–1965). 30 XI 1965 r. zwolniony ze służby na podstawie orzeczenia Komisji Lekarskiej



Franciszek Włodarski (Archiwum IPN w Rzeszowie)

W latach 1941–1943 pracował jako spawacz w hucie w Ostrowcu. Od 1943 r. działał w partyzantce AL pod pseudonimem „Zbyszek”, w której przebywał do wkroczenia Armii Czerwonej. W 1945 r. wstąpił do PPR, a niedługo potem rozpoczął służbę wojskową w jednostce KBW. Tam został zwerbowany do współpracy z Informacją Wojskową pod aelowskim pseudonimem „Zbyszek”. Po zakończeniu służby wojskowej w październiku 1947 r. z rekomendacji rzeszowskiego Komitetu Miejskiego PPR został przyjęty do WUBP. Przez dwa lata pracował w Wydziale V WUBP w Rzeszowie. W 1950 r. ukończył roczną Szkołę Oficerską w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie. Od 1950 r. pełnił funkcje kierownicze najpierw kierując UB w Nisku, a następnie w wojewódzkich strukturach bezpieczeństwa w Rzeszowie<sup>98</sup>. W ostatnich dniach marca 1955 r. skierowany do Krosna, gdzie 1 kwietnia objął funkcję kierownika tamtejszego PUdsBP<sup>99</sup>. Pomimo zmian organizacyjnych w aparacie bezpieczeństwa końcem 1956 r. pozostał w Krośnie do sierpnia 1965 r., pełniąc funkcję szefa miejscowej jednostki SB<sup>100</sup>.

### 3. Działalność

W pierwszych miesiącach funkcjonowania PUBP w Krośnie jednym z najważniejszych jego zadań była likwidacja kierowniczych ogniw podziemia niepodległościowego, jak: Inspektorat Rejonowy i Obwód AK Krosno. Zadanie to było o tyle ułatwione, że podczas trwania operacji „Burza” latem i wczesną jesienią 1944 r. nastąpiła znaczna dekonspiracja oddziałów akowskich. Z powodu szczupłości kadrowej UB główny ciężar rozpoznania i rozpracowania miejscowych struktur Polskiego Państwa Podziemnego spoczywał w rękach służb sowieckich. Przy pomocy starej, zakonspirowanej jeszcze podczas okupacji niemieckiej i nowo werbowanej agentury, a także na podstawie zeznań zatrzymanych żołnierzy i oficerów AK poszerzał się krąg aresztowań<sup>101</sup>.

---

przy Wojewódzkim Zarządzie Służby Zdrowia KW MO w Rzeszowie jako „trwale niezdolny do służby w MO” (AIPN Rz, 0056/3863, Akta osobowe Franciszka Włodarskiego; *Twarze bezpieki...*, s. 415).

<sup>98</sup> Z. Nawrocki, *Kierownictwo krośnieńskiej bezpieki...*, s. 122.

<sup>99</sup> AIPN Rz, 00149/37, Rozkaz personalny nr 367, 6 IV 1955 r., k. 353; AIPN Rz, 04/321, Rozkaz organizacyjny nr 4/55, 15 III 1955 r., k. 82.

<sup>100</sup> *Twarze bezpieki...*, s. 415.

<sup>101</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 49–50.

## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

Do 26 grudnia 1944 r., według ustaleń Zbigniewa Nawrockiego, zatrzymano w powiecie krośnieńskim 188 osób, z czego aresztowano 89. Z pozostałych część przekazano do dyspozycji Rejonowej Komendy Uzupełnień i wcielono do komunistycznego wojska (dziewiętnastu zatrzymanych), w śledztwie pozostawiono pięć osób, dalszych czterech przekazano MO. Pozostałych siedemdziesięciu z braku dowodów winy zwolniono. Z zatrzymanych 89 do więzienia na zamku Lubomirskich w Rzeszowie odesłano 36 osób, do obozu w Jarosławiu – 25, a 19 aresztowanych przekazano do dyspozycji Armii Czerwonej. W areszcie śledczym krośnieńskiego PUBP pozostało dziewięć osób. Największą liczbę spośród aresztowanych w pierwszych miesiącach funkcjonowania PUBP w Krośnie stanowiły osoby, które w latach okupacji niemieckiej podpisały tzw. volkslistę. Było ich aż 36. Natomiast drugą grupę stanowili żołnierze AK – 34 osoby. Volksdeutsche w większości odsyłano do obozu w Jarosławiu, akowców przekazywano zaś sowieckim służbom bezpieczeństwa. Najczęściej po krótkim pobycie w obozie przejściowym w Przemyślu-Bakończycach byli oni wywożeni do łagrów w głąb sowieckiego imperium<sup>102</sup>.

Nasilający się terror i represje wobec AK oraz dekonspiracja jej struktur spowodowały, że znaczna liczba oficerów, podoficerów i żołnierzy podziemnej armii zgłaszała



Budynek KP MO i PUBP/PUdsBP w Krośnie u zbiegu ul. Wojciecha Portiusa i Rynek – stan obecny (fotografia z 2014 r., fot. Paweł Fornal)

<sup>102</sup> *Ibidem*, s. 50



Budynek PUBP/PUdsBP w Krośnie od frontu przy ul. Wojciecha Portiusa 4 – stan obecny (fotografia z 2014 r., fot. Paweł Fornal)

się do komunistycznego wojska z obawy przed aresztowaniem. Według sprawozdania kierownika PUBP w Krośnie chor. Fiałkowskiego z 25 grudnia 1944 r. do wojska zgłosiło się 95 oficerów, 16 podchorążych rezerwy, 237 podoficerów, 33 specjalistów, 887 poborowych z roczników 1921–1925 oraz 671 poborowych z roczników rejestracyjnych 1911–1920, a także 21 ochotników i 15 kobiet<sup>103</sup>.

Końcem stycznia 1945 r. po rozpoczęciu ofensywy zimowej Armii Czerwonej pomimo słabości kadrowej PUBP w Krośnie przystąpił do masowego werbunku agentury. W tym czasie uwaga bezpieki koncentrowała się na rozpracowaniu miejscowych struktur likwidowanej AK oraz powstających grup zbrojnych. Intensywnie poszukiwano m.in. zastępcy komendanta obwodu AK Krosno kpt. Władysława Steca<sup>104</sup> „Wal-

<sup>103</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie kierownika PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie, 25 XII 1944 r., k. 2.

<sup>104</sup> Władysław Stec (*vel* Stanisław Kawa), ur. 23 VI 1912 r. w Przybówce, gm. Frysztak, pow. Krosno, oficer rezerwy WP, ppor. 6. pułku strzelców podhalańskich w Samborze, kpt. AK, nauczyciel. Uczestniczył w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r., dowodząc plutonem moździerzy w III batalionie KOP „Ludwików” 96. Pułku Piechoty Rezerwowej 38. DP armii „Karpaty”. Ranny w walkach z oddziałami Wehrmachtu w okolicach Lwowa. Dostał się do niewoli niemieckiej, z której zbiegł. Od stycznia 1940 r. w konspiracji ZWZ-AK pod ps. „Świda”, „Walek”, „Modrzew”. Organizował punkty przerzutowe przez granicę słowacką dla oficerów i podoficerów udających się do Armii Polskiej we Francji. Przeprowadzał też jako przewodnik na trasie

ka”. Obserwowano również życie polityczne w powiecie partii opozycyjnych do PPR – w szczególności PPS i SL. W połowie marca 1945 r. krośnieńska bezpieka posiadała na swoim kontakcie 27 agentów i 60 informatorów<sup>105</sup>. Prowadzono werbunek agentury na podstawie opracowanej przez centralę MBP tymczasowej instrukcji o pozyskaniu, pracy i ewidencji agenturalno-informacyjnej sieci z 13 lutego 1945 r.<sup>106</sup> Według raportu ppor. Fiałkowskiego agentura PUBP w Krośnie podzielona była wówczas na dwie kategorie. Pierwsza zajmowała się ustalaniem żołnierzy AK oraz grup zbrojnych działających w terenie i prowadzących działalność „na szkodę miejscowej ludności, jak bandyci i złodzieje”. Natomiast druga grupa zajmowała się ujawnianiem przestępców

---

Baligród – Cisna – Dukla – Żmigród na stronę słowacką. Od czerwca 1940 r. dowodził placówką ZWZ Frysztak i jednocześnie organizował placówkę ZWZ Wiśniowa. W 1943 r. został mianowany oficerem kontrolnym Odcinka Taktycznego „Północ” Obwodu AK Krosno (placówki AK: Wiśniowa, Frysztak, Jedlicze i Odrzykoń). Od stycznia 1944 r. II zastępca komendanta Obwodu AK Krosno. Przygotował i zabezpieczał odbiór zrztu broni dokonanego przez lotnictwo alianckie 1 VII 1944 r. w Lubli. W ramach operacji „Burza” latem 1944 r. dowodził oddziałem partyzanckim krypt. OP 22, przeprowadzając kilka akcji przeciwko wycofującym się oddziałom Wehrmachtu. Przeprowadził również koncentrację żołnierzy AK w lesie odrzykońskim (około 250 ludzi). Formacja ta miała stanowić załączek 3. batalionu 6. psp. Jednak na rozkaz komendanta obwodu zgromadzenie rozwiązano. Po wkroczeniu Armii Czerwonej uniknął aresztowania przez NKWD. Jesienią 1944 i wiosną 1945 r. zabezpieczał broń zrztową, ukrywając ją w Korczyniu, Wojkówce, Łączkach Jagiellońskich i Wysokiej Strzyżowskiej. Od jesieni 1944 r. organizował grupę bojową AK i prowadził działalność, zbierając informacje o sytuacji społeczno-politycznej w powiecie, represjach wobec społeczeństwa, organizował pomoc dla rodzin aresztowanych akowców oraz zwalczał bandy podszywające się pod AK i zastraszal aktywistów PPR. Od wiosny 1945 r. współpracował z inspektorem Inspektoratu Rejonowego AK Jasło kpt. Józefem Modrzejewskim w tworzeniu struktur antykomunistycznych „Nie” i DSZ. W czerwcu 1945 r. w wyniku częściowego rozpracowania przez UB jego grupy zagrożony aresztowaniem wyjechał do Krakowa, a następnie do Sławna na Pomorzu. Tam prowadził sklep spożywczy, a później rozlewnię piwa. 13 III 1947 r. ujawnił się w PUBP w Sławnie. Następnie przeniósł się do Katowic, gdzie ukończył Akademię Wychowania Fizycznego i pracował w Wojewódzkim Ośrodku Kultury Fizycznej. Jednocześnie był trenerem ZKS „Ogniwo” w Bytomiu. 28 X 1950 r. zatrzymany przez UB w Bytomiu jako podejrzany o nielegalne magazynowanie broni. Po aresztowaniu przewieziony do WUBP w Rzeszowie, a stamtąd do PUBP w Krośnie, gdzie przebywał do końca śledztwa. Podczas przesłuchań torturowany. Po zakończeniu śledztwa 11 I 1951 r. osadzony na zamku w Rzeszowie. 24 I 1951 r. WSR w Rzeszowie skazał go na pięć lat więzienia wraz z utratą praw publicznych i obywatelskich na rok. Karę pozbawienia wolności odsiadywał na zamku w Rzeszowie, w Rawiczu i Ośrodku Pracy Więźniów w Strzelcach Opolskich. Zwolniony z więzienia 9 VII 1955 r. Po wyjściu na wolność pracował do emerytury jako nauczyciel wychowania fizycznego w Studium Nauczycielskim, a później w Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach. Przed śmiercią w pełni zrehabilitowany. 21 IX 1992 r. Wydział II Karny Sądu Wojewódzkiego w Rzeszowie stwierdził nieważność wyroku WSR w Rzeszowie z 24 I 1951 r., a jego czyny „uznał za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego”. Zmarł 21 X 1995 r. w Bytomiu (AIPN Rz, 107/1192, Akta sprawy karnej przeciwko Władysławowi Stecowi; AIPN Rz, 050/373, Akta kontrolno-śledcze przeciwko Władysławowi Stecowi i innym; W. Syrek, *Początki władzy komunistycznej...*, s. 52–53).

<sup>105</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie kierownika PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie za okres 7–16 III 1945 r., 16 III 1945 r., k. 7.

<sup>106</sup> Szerzej na temat instrukcji (tymczasowej) „o pozyskaniu, pracy i ewidencji agenturalno-informacyjnej sieci” zob.: *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 23–28.



Tablica pamiątkowa na budynku byłego PUBP w Krośnie (fotografia z 2014 r., fot. Paweł Fornal)

z okresu okupacji niemieckiej, tj. volksdeutscheów, współpracowników Gestapo i innych władz niemieckich<sup>107</sup>.

Do 23 kwietnia 1945 r. PUBP w Krośnie aresztował od początku swojego funkcjonowania, tj. od października 1944 r., łącznie 208 osób, w tym 45 żołnierzy AK, 72 volksdeutscheów, 15 współpracowników władz niemieckich oraz 9 żołnierzy Wehrmachtu<sup>108</sup>. W czasie tych zatrzymań zarekwirowano 69 sztuk różnego rodzaju broni (w tym m.in.: 4 rkm-y, 13 stenów, 2 PPSz-e, 31 kbk), 33 granaty, 20 odbiorników radiowych, 4 głośniki radiowe, 9 maszyn do pisania, samochód osobowy i dwa motocykle<sup>109</sup>. Tylko w okresie pomiędzy 25 marca a 23 kwietnia zatrzymano dziesięć osób, w tym aż pięciu żołnierzy AK, i zarekwirowano osiemnaście sztuk broni (12 kbk i 6 pistoletów)<sup>110</sup>.

W maju 1945 r. represje krośnieńskie PUBP przybrały na sile. Tylko pomiędzy 7 a 17 maja 1945 r. zatrzymano 25 osób, w tym ośmiu żołnierzy AK, dziewięciu podejrzanych o napady rabunkowe i dwóch za współpracę z okupantem niemieckim<sup>111</sup>.

Działania krośnieńskiego UB nie obyły się bez strat, ponieważ podziemie pokadowskie likwidowało funkcjonariuszy znienawidzonej bezpieki. Jedną z takich akcji miała miejsce 14 maja 1945 r. w miejscowości Widacz k. Frysztaka, gdzie podjęto próbę „likwidacji” kierownika krośnieńskiej bezpieki. Zasadzkę na wracającego z narady w WUBP w Rzeszowie ppor. Fiałkowskiego zorganizował wspomniany wcześniej kpt. Władysław Stec. Samochód podporucznika został obrzucony granatami i ostrzelany z broni maszynowej. W wyniku tego zginęli jadący z Fiałkowskim funkcjonariusze

<sup>107</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport kierownika PUBP w Krośnie do kierownika WUBP w Rzeszowie na odprawę za okres 25 III – 23 IV 1945 r., 23 IV 1945 r., k. 13.

<sup>108</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 55.

<sup>109</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport kierownika PUBP w Krośnie do kierownika WUBP w Rzeszowie na odprawę za okres 25 III – 23 IV 1945 r., 23 IV 1945 r., k. 14–15.

<sup>110</sup> *Ibidem*, k. 15.

<sup>111</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie kierownika PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie za okres 7–17 V 1945 r., 17 V 1945 r., k. 18.

jego ochrony: Adam Burek<sup>112</sup> i Stanisław Michalski<sup>113</sup>, a on sam został ranny, ale zdołał zbiec<sup>114</sup>. W wyniku akcji podziemie przejęło tajne dokumenty oraz listy wytypowanych do aresztowań<sup>115</sup>.

W miesiącach letnich 1945 r. z uwagi na akcję ujawnienia ludowców i amnestię z 2 sierpnia fala aresztowań zmniejszyła się. W powiecie krośnieńskim amnestia nie przyniosła jednak większych efektów<sup>116</sup>. Do 19 października 1945 r. ujawniło się dziewiętnastu żołnierzy AK, w tym jeden oficer, dziewięciu podoficerów i dziewięciu szeregowców. Spośród ujawnionych zwerbowano trzech agentów<sup>117</sup>.

Od jesieni 1945 r. i w latach 1946–1947 działania operacyjne krośnieńskiego UB z rozpracowania środowiska byłej AK przesuwały się na walkę z największym na tym terenie zbrojnym oddziałem partyzanckim NSZ pod dowództwem „kpt.” Antoniego Żubryda<sup>118</sup> „Zucha”, a następnie na rozpracowanie i likwidację struktur powiatowych

---

<sup>112</sup> Adam Burek, ur. 7 I 1924 r. w Krośnie, pochodzenie chłopskie, wykształcenie zawodowe, szofer, członek PPR. Ukończył szkołę powszechną i szkołę zawodową o specjalności ślusarz-tokarz oraz kurs szoferski. Od 1942 r. pracował jako strażak-szofer w Zarządzie Miejskim Zawodowej Straży Pożarnej w Krośnie. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony z rekomendacji PPR 30 III 1945 r. na stanowisku wartownika plutonu ochrony PUBP w Krośnie. Faktycznie pracował jako kierowca samochodowy. Zginął 14 V 1945 r. w miejscowości Widacz (AIPN Rz, 0045/1002, Akta osobowe Adama Burka; AIPN Rz, 00107/7, t. 1, Sylwetki poległych funkcjonariuszy UB-SB, MO, oraz członków ORMÓ w latach 1944–1974 (A–F), k. 111).

<sup>113</sup> Stanisław Michalski, ur. 25 VIII 1923 r. w Czeluśnicy, pow. Jasło, pochodzenie chłopskie, wykształcenie zawodowe, rolnik (rymarz, szewc), członek PPS. Ukończył szkołę powszechną i trzyletnią dokształcającą szkołę zawodową. Początkowo praktykował w zawodzie rymarskim, a następnie zmienił go na szewski. W latach 1941–1942 pracował jako pomocnik w zakładzie szewskim. Od 1943 r. powołany przez okupanta niemieckiego do służby budowlanej i wywieziony do Krakowa, gdzie pracował jako pomocnik szewski w niemieckich warsztatach wojskowych. Początkiem 1944 r. powrócił do rodzinnej miejscowości i pracował w zakładzie szewskim w Jaśle. Od lipca 1944 r. przebywał w oddziale partyzanckim GL PPS „Podkarpacie”, z którym we wrześniu 1944 r. przeszedł linię frontu na stronę sowiecką i zgłosił się do pracy w KP MO w Krośnie. Następnie przeniesiony do UB i 31 XII 1944 r. formalnie zatrudniony na stanowisku wartownika plutonu ochrony PUBP w Krośnie. 14 V 1945 r. zastrzelony w miejscowości Widacz (AIPN Rz, 0048/1969, Akta osobowe Stanisława Michalskiego [dalej: AIPN Rz, 0048/1969]; AIPN Rz, 00107/7, t. 3, Sylwetki poległych funkcjonariuszy UB-SB, MO i członków ORMÓ w latach 1944–1974 (M–P), k. 57).

<sup>114</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie kierownika PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie za okres 7–17 V 1945 r., 17 V 1945 r., k. 18; AIPN Rz, 0048/1969, Pismo kierownika PUBP w Krośnie do Wydziału Personalnego WUBP w Rzeszowie, 3 XII 1945 r., k. 5. Jest mało prawdopodobne, że Fiałkowskiemu udało się zbiec. Prawdopodobna jest hipoteza, że został złapany, a następnie wypuszczony z raną postrzałową dla uwiarygodnienia. Od tego czasu miał współpracować z krośnieńską siatką informacyjno-wywiadowczą DSZ-WiN. Tę hipotezę potwierdza Grzegorz Ostasz, według którego Fiałkowski miał kontaktować się z działaczem Rady WiN Krosno Edwardem Habratem ps. „Łącki” (G. Ostasz, *Siatki WiN i Brygad Wywiadowczych na terenie powiatu krośnieńskiego* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 316).

<sup>115</sup> W. Syrek, *Początki władzy komunistycznej...*, s. 52–53.

<sup>116</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 55.

<sup>117</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie kierownika PUBP w Krośnie do Wydziału I Sekcji 2 WUBP w Rzeszowie po linii Sekcji 2 PUBP w Krośnie, 20 XI 1945 r., k. 23.

<sup>118</sup> Szerzej o Antonim Żubrydzie zob. biogram: K. Kaczmarzki, A. Romaniak, *Antoni Żubryda (1911–1946)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007, s. 620–624.

Zrzeszenia WiN. Wkrótce przed jednostkami terenowymi UB stały także inne zadania, jak: zabezpieczenia korzystnych dla komunistów wyników referendum ludowego i wyborów do Sejmu Ustawodawczego, a także likwidacja niezależności politycznej PSL i SP<sup>119</sup>.

Według Zbigniewa Nawrockiego do rozpracowania i likwidacji oddziału Żubryda<sup>120</sup> skierowano większość krośnieńskiej agentury UB, którą ukierunkowano na ustalenie stanu liczbowego i personalnego oddziału, jego uzbrojenia oraz, co najważniejsze, lokalizację „melin”. Rozpracowaniem oddziału zajmowały się oprócz krośnieńskiego UB także PUBP w Brzozowie, Sanoku i Lesku, czyli w rejonie jego działania<sup>121</sup>. Dodatkowo odkomenderowano z Rzeszowa 4. batalion KBW i 34. pp 8. DP stacjonujący w Sanoku. Siły te przeprowadziły łącznie 35 operacji, w których wyniku zastrzelono 23 żołnierzy oddziału, ujęto 115, z tego 85 osadzono (sześciu skazano na karę śmierci). Podejmowane przez WUBP w Rzeszowie próby prowokacji, wprowadzenia do oddziału grupy funkcjonariuszy bezpieczeństwa pod legendą „rozbitej” na innym terenie grupy podziemia nie powiodły się, podobnie jak nie przyniosło oczekiwanych rezultatów przetrzymywanie w areszcie WUBP w Rzeszowie przy ul. Jagiellońskiej w charakterze zakładników najbliższej rodziny Żubryda, w tym jego kilkuletniego syna. Powiodła się za to samodzielna misja agenta i jednocześnie żołnierza tego oddziału Jerzego Vaulina „Mara”, „Warszawiaka”, który 24 października 1946 r. w lesie w okolicach Malinówki w powiecie brzozowskim zastrzelił Żubryda i jego żonę Janinę<sup>122</sup>. Co najbardziej znamienne, następnego dnia po wykonaniu zadania Vaulin zgłosił się do PUBP w Krośnie, informując ówczesnego kierownika urzędu por. Stanisława Supruniuka o zastrzeleniu Żubryda i jego żony, wskazał dokładne miejsce, w którym znajdowały się ich zwłoki, oraz zdał jego rzeczy osobiste i broń<sup>123</sup>.

Od wiosny 1946 r. działania operacyjne i represyjne prowadzono również wobec opozycji politycznej (PSL) w związku ze zbliżającym się referendum. 27 kwietnia szef PUBP w Krośnie por. Supruniuk informował z niepokojem WUBP w Rzeszowie o sytuacji politycznej w powiecie. Według jego raportu w powiecie działać miało aż 11 tys. członków PSL<sup>124</sup> zrzeszonych w 73 kołach gromadzkich, 2013 członków PPS zrzeszo-

<sup>119</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 56–57.

<sup>120</sup> Szerzej na temat działalności oddziału Antoniego Żubryda zob.: A. Romaniak, *Powstanie, działalność i likwidacja antykomunistycznego oddziału partyzanckiego NSZ pod dowództwem Antoniego Żubryda* [w:] *Powiat sanocki w latach 1944–1956*, red. K. Kaczmarski, A. Romaniak, Rzeszów–Sanok 2007, s. 273–368.

<sup>121</sup> Szerzej na temat metod zwalczania oddziałów partyzanckich zob.: *Rozkaz MBP nr 70 o zwalczaniu podziemia zbrojnego (23 VII 1946 r.)*, oprac. W. Frazik, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2009, nr 31, s. 199–217.

<sup>122</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 58.

<sup>123</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport sytuacyjny szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 17–27 X 1946 r., 28 X 1946 r., k. 97.

<sup>124</sup> Szerzej na temat działalności PSL w powiecie krośnieńskim zob.: A. Indraszczyk, *Polskie Stronnictwo Ludowe w powiecie krośnieńskim w latach 1945–1947* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 249–270.



nych w 20 kołach i tylko 335 członków PPR<sup>125</sup> w 22 kołach. Resztę aktywu politycznego tworzyło 95 członków SD oraz tyle samo członków SP zrzeszonych w trzech kołach<sup>126</sup>.

PUBP w Krośnie brał aktywny udział w zabezpieczeniu wyników sfałszowanego przez komunistów referendum, które odbyło się 30 czerwca 1946 r. Przebiegało ono w atmosferze obłędzenia<sup>127</sup>. 7 lipca 1946 r. por. Supruniuk informował o przebiegu referendum WUBP w Rzeszowie: „Na terenie powiatu [...] przebieg głosowania ludowego miał charakter całkiem spokojny. Ochrona obwodów składająca się z wojska, MO, ORMO i pracowników tutejszego urzędu nie stwierdziła ani jednego wypadku nadużyć lub wrogiej roboty dokonywanej przez ludność cywilną lub komisje obwodowe. Ludność wzięła gremialny udział w głosowaniu bez żadnych przeciwnych wystąpień. [...] Patrole zorganizowane z wojska, MO, ORMO i UBP wysłane samochodami po całym terenie powiatu strzegły spokoju w czasie głosowania. Z raportów składanych przez poszczególne ochrony obwodów stwierdzono pełny spokój w dniu głosowania bez wrogich wystąpień”<sup>128</sup>.

Po głosowaniu przyszedł czas na rozprawę z partiami legalnej opozycji. Najszybciej, bo już 18 lipca, działalność w powiecie zawiesiło SP. Najsilniejsze represje spadły jednak na działaczy PSL, w szczególności tych, którzy byli związani z przebiegiem głosowania<sup>129</sup>. Do działań represyjnych wobec PSL używano również agentury. W połowie sierpnia 1946 r. na stanie PUBP w Krośnie znajdowało się 15 agentów i 59 informatorów<sup>130</sup>.

Represje te szybko przyniosły efekty. Dobitnie obrazuje to raport kpt. Supruniuka skierowany do WUBP w Rzeszowie z 27 listopada 1946 r.: „PSL – stan członków nieustalony. Stronnictwo to nie ujawnia żadnej aktywności w pracy przedwyborczej. Ze strony tego stronnictwa nie ma w powiecie również żadnej agitacji przedwyborczej”<sup>131</sup>.

W nadchodzącym głosowaniu do Sejmu Ustawodawczego powiat krośnieński znalazł się w okręgu wyborczym nr 51. Podobnie jak w przypadku referendum do akcji przedwyborczej komuniści postawili w stan pełnej mobilizacji w całym kraju

<sup>125</sup> Szerzej na temat działalności i działalności PPR w powiecie krośnieńskim zob.: M. Krzysztofiński, *PPR w krośnieńskim 1942–1948*, „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7, s. 23–42; *idem*, *Ludzie krośnieńskiej PPR (1942–1948)* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 97–111.

<sup>126</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport sytuacyjny szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 17–27 IV 1946 r., 27 IV 1946 r., k. 46.

<sup>127</sup> Szerzej na temat przebiegu referendum ludowego w powiecie krośnieńskim zob.: W. Syrek, *Referendum 1946 r. w powiecie krośnieńskim* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 173–208.

<sup>128</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport sytuacyjny szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 27 VI – 7 VII 1946 r., 7 VII 1946 r., k. 68.

<sup>129</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 60–61.

<sup>130</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie na odprawę za okres 15 VII – 15 VIII 1946 r., 15 VIII 1946 r., k. 76.

<sup>131</sup> AIPN Rz, 04/176, Raport sytuacyjny szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 17–27 XI 1946 r., 27 XI 1946 r., k. 104.

dziesiątki tysięcy funkcjonariuszy UB, MO, ORMÓ, jednostki wojskowe oraz KBW. Nad przebiegiem kampanii wyborczej czuwały tzw. Grupy Ochronno-Propagandowe oraz zorganizowane w każdym powiecie Powiatowe Sztaby Ochrony Wyborów. W ich skład weszli przedstawiciele wojska, KBW, UB i MO. Od listopada 1946 r. PUBP w Krośnie rozpracowywał członków komisji wyborczych, werbując ich do współpracy agenturalnej, oraz przystąpił w myśl ówczesnego prawa do pozbawiania czynnego prawa wyborczego mieszkańców powiatu. Ogółem, według ustaleń Zbigniewa Nawrockiego, w powiecie pozbawiono praw wyborczych 504 osoby, z tej liczby w wyniku reklamacji prawa wyborcze odzyskały 84 osoby<sup>132</sup>. Zastraszenie społeczeństwa powiatu krośnieńskiego w dniu wyborów, 19 stycznia 1947 r., uwidaczniało się bardzo wysokim odsetkiem osób głosujących jawnie, który wynosił aż 58 proc.<sup>133</sup>

Po sfałszowanych wyborach do Sejmu Ustawodawczego przyszedł czas na ostateczną rozprawę z podziemiem winowskim. Działania operacyjne wobec działaczy krośnieńskiej rady i rejonu WiN prowadzili funkcjonariusze Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie. Od lipca 1947 r. wspierał ich również krośnieński PUBP, prowadząc m.in. sprawę agenturalnego rozpracowania krypt. „Ciemnota” na grupę działaczy WiN, która ujawniła się podczas amnestii wiosną 1947 r.<sup>134</sup>

Od 5 lipca 1947 r. w areszcie śledczym PUBP w Krośnie, a później w WUBP w Rzeszowie przebywał „nieczynny” już wtedy kierownik Rady WiN Krosno Leon Stec<sup>135</sup> „Las”. Intensywne działania operacyjne wojewódzkiej i powiatowej bezpieki z wykorzystaniem agentury i prowokacji przyniosły efekty jesienią 1947 r. 13 października zatrzymano kierowników kół WiN Nadole (Dukla gmina) Kazimierza Welcera i Józefa Długosza „Dziadka” oraz Polany – Tylawa Andrzeja Lisika „Augusta”. 29 października aresztowano kolejnych winowców: łącznika Władysława Folcika „Zimnego” i kierownika koła Białobrzegi (Krosno gmina) Tadeusza Kubita „Orlika”. Dzień później zatrzymano kierownika referatu informacji Rady WiN Krosno Benedykta Klimka „Kowalskiego”. 3 listopada ujęto kierownika komórki „Ż” krośnieńskiej rady Mariana Makulskiego „Kryse”. 14 listopada ponownie zatrzymano ks. Jana Zawrzyckiego<sup>136</sup>, a trzy dni później ostatniego kierownika rady Władysława Strączaka „Kraszewskiego”<sup>137</sup>.

<sup>132</sup> Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie...*, s. 61–62.

<sup>133</sup> Szerzej na temat wyborów do Sejmu Ustawodawczego z 19 I 1947 r. w powiecie krośnieńskim zob.: W. Syrek, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego 1947 r. w powiecie krośnieńskim* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 209–247.

<sup>134</sup> *Rozpracowanie i likwidacja rzeszowskiego Wydziału WiN w dokumentach UB (1945–1949)*, wstęp i oprac. T. Balbus, Z. Nawrocki, Warszawa 2001, s. 149–150.

<sup>135</sup> Szerzej o Leonie Stecu zob. biogram: Z.K. Wójcik, *Leon August Stec (1888–1958)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007, s. 482–484.

<sup>136</sup> Szerzej o ks. Janie Zawrzyckim zob. biogram: C. Nowak, *Uczestniczy konspiracji niepodległościowej w Krośnieńskim w latach 1944–1956: Tadeusz Kazalski, Józef Modrzejewski, Wincenty S. Rutkowski, ks. Jan Zawrzycki*, „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7, s. 245–249.

<sup>137</sup> G. Ostasz, *Siatki WiN i Brygad Wywiadowczych na terenie powiatu krośnieńskiego* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 315–318, 326–328; Z.K. Wójcik, „WiN”-owcy krośnieńscy, „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7, s. 225.

## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

Do końca listopada 1947 r. w areszcie śledczym PUBP w Krośnie znalazło się piętnastu działaczy krośnieńskiego WiN-u. Śledztwo w ich sprawie prowadził oddelegowany z Wydziału Śledczego WUBP w Rzeszowie do krośnieńskiego UB starszy oficer śledczy chor. Aleksander Chudzik<sup>138</sup>. Śledztwo zakończyło się końcem stycznia 1948 r., a proces pokazowy, podczas którego zapadły trzy wyroki śmierci, odbył się w dniach 24 kwietnia – 3 maja 1948 r. przed WSR w Rzeszowie<sup>139</sup>.

Po reorganizacji struktur PUBP w październiku 1947 r. i utworzeniu referatów operacyjnych usystematyzowaniu uległa praca operacyjna<sup>140</sup>. Rozpracowaniem i ujęciem niearesztowanych działaczy krośnieńskiego WiN-u zajął się wówczas Referat III (zwalczanie podziemia politycznego i bandytyzmu) PUBP w Krośnie, który od lutego 1948 r. prowadził sprawę agenturalnego rozpracowania krypt. „Iskra V”. Początkowo jej figurantami było siedemnastu działaczy WiN-u, a w czerwcu 1948 r. ich liczba wzrosła do trzydziestu, z czego piętnastu już wtedy przebywało w więzieniu. Najważniejszymi nieujętymi działaczami WiN pozostającymi w rozpracowaniu byli: kierownik koła WiN Jaśliśka Stanisław Turek „Wiktor”, „Orzeł” i kierownik „Straży” Rady WiN Krosno Jan Malinowski „Rolski”. Według doniesień agentury „obydwaj mieli chodzić z bronią po okolicy”. Dla ustalenia ich „melin” nastawiono agenturę sygnalizacyjną, która miała informować UB o każdym ich pojawianiu się w terenie<sup>141</sup>.

W marcu 1949 r. Referat III PUBP w Krośnie prowadził 210 spraw ewidencyjnych, których figurantami byli żołnierze AK. Większość z nich miała być zatrudniona w przemyśle naftowym oraz w administracji państwowej. Opracowywano również kandydata do współpracy agenturalnej z tego środowiska<sup>142</sup>. W sierpniu 1949 r. bezpieka ustaliła, że Stanisław Turek ukrywał się w Zawadce Rymanowskiej, Klimkówce i Lubatowej. Widziany tam miał być w „ubraniu kobiecym”. Referat III w celu ustalenia jego miejsca pobytu przystąpił do werbunku agentury w tych miejscowościach<sup>143</sup>.

Oprócz Stanisława Turka i Jana Malinowskiego krośnieńska bezpieka poszukiwała również innych działaczy podziemia antykomunistycznego. Na sporządzonej 27 października 1950 r. przez Referat III PUBP w Krośnie liście ukrywających się i poszukiwanych „dowódców organizacji bandyckich i ich członków” znajdowało się oprócz Turka i Malinowskiego jeszcze 26 osób, w tym dziewięciu działaczy WiN-u,

<sup>138</sup> AIPN Rz, 04/176, Sprawozdanie z pracy Referatu Śledczego PUBP w Krośnie za okres 10–25 XI 1947 r., 25 XI 1947 r., k. 142.

<sup>139</sup> Szerzej na temat procesu krośnieńskich winowców zob.: Z.K. Wójcik, „WiN”-owcy krośnieńscy, „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7, s. 223–229.

<sup>140</sup> Referaty operacyjne PUBP w Krośnie w latach 1947–1952 były odpowiednikami wydziałów WUBP w Rzeszowie. Nie miały one jednak w większości podziału na sekcje ze względu na szczupłość kadrową i braki etatowe, tylko poszczególni funkcjonariusze tych referatów pracowali „po linii zagadnień” interesujących poszczególne sekcje wydziałów operacyjnych WUBP w Rzeszowie.

<sup>141</sup> *Rozpracowanie i likwidacja...*, s. 226, 254–255.

<sup>142</sup> *Ibidem*, s. 435.

<sup>143</sup> *Ibidem*, s. 447.

m.in.: Stanisław Krasowski „Buk”, „Motor”; Edward Habrat „Łącki”; ks. Tadeusz Podhorodecki „Stach”; Andrzej Szopiak; Stanisław Jakieła; jeden działacz BW Stanisław Szarek<sup>144</sup> „Sas”; dwóch działaczy SN-NOW: Stanisław Nitka „Szpagat” „Sudyka” i Kazimierz Człowiekowski<sup>145</sup> „Niemsta”; żołnierz BCH i dowódca oddziału partyzanckiego Józef Cieśla<sup>146</sup> „Topór” oraz czterech członków UPA<sup>147</sup>.

W listopadzie 1950 r. na wniosek naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie powołano Grupę Operacyjną nr 4, w której skład weszli funkcjonariuszy operacyjni Referatów III PUBP w Krośnie i Sanoku oraz z KW MO w Rzeszowie. Pracę grupy koordynował Wydział III WUBP w Rzeszowie, a nadzorował Wydział III Departamentu III MBP<sup>148</sup>. W wyniku kilkumiesięcznych intensywnych działań operacyjnych z wykorzystaniem agentury 29 maja 1952 r. GO nr 4 wraz z KBW ujęła w Zawadce Rymanowskiej Stanisława Turka, który podczas próby ucieczki został postrzelony w nogi. Zatrzymano również Bolesławę Jakiełę, u której się ukrywał<sup>149</sup>. Kilka miesięcy później, 20 października 1952 r., w Zawadce Rymanowskiej przeprowadzono obławę z użyciem KBW i zatrzymano ukrywających się tam Stanisława Nowaka i Antoniego Sucha<sup>150</sup>. Kilka tygodni wcześniej, 8 września, ujęto Czesława Meneta<sup>151</sup>. Wszyscy oni mieli współpracować z „bandą Turka”<sup>152</sup>. Po tych „sukcesach” w listopadzie 1952 r.

<sup>144</sup> Szerzej o Stanisławie Szarku zob. biogram: C. Nowak, *Sylwetki działaczy Brygad Wywiadowczych* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 350–355.

<sup>145</sup> Szerzej o Kazimierzu Człowieckim zob. biogram: T. Gąsiorowski, A. Zagórski, *Kazimierz Człowiekowski (1909–1954)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007, s. 119–121.

<sup>146</sup> Szerzej o Józefie Cieśli i jego działalności zob.: W. Syrek, *Przeciw brunatnemu i czerwonemu zniewoleniu, Józef Cieśla „Topór”*, Krosno 2009; *idem, Działania PUBP w Krośnie przeciw grupie konspiracyjnej Józefa Cieśli, „Dzieje Podkarpacia...*, t. 7, s. 149–175.

<sup>147</sup> AIPN Rz, 04/179, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1950 r. [dalej: AIPN Rz, 04/179], Pismo szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie, 27 X 1950 r., s. 161–163.

<sup>148</sup> AIPN Rz, 05/34, Charakterystyka nr 16 „bandy terrorystyczno-rabunkowej” pod dowództwem Stanisława Turka ps. „Orzeł” i Jana Malinowskiego ps. „Rolski” [dalej: AIPN Rz, 05/34], k. 32.

<sup>149</sup> AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1952 r. [dalej: AIPN Rz, 04/181], Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I V – I VI 1952 r., 31 V 1952 r., s. 206–207.

<sup>150</sup> AIPN Rz, 04/181, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I X – I XI 1952 r., 3 XI 1952 r., s. 310.

<sup>151</sup> AIPN Rz, 05/34, k. 8.

<sup>152</sup> Z materiałów sądowych można wysnuć tezę, że oddział Turka był wymysłem funkcjonariuszy UB. Dowodem, który może częściowo ją potwierdzić, jest skarga rewizyjna przygotowana przez adwokata Stanisława Turka – mgr. Józefa Winsza – na wyrok WSR w Rzeszowie z 19 XII 1952 r. skazujący go na dożywotnie więzienie. Adwokat ten tak konkludował ustalenia procesowe sądu: „okoliczność, że skazany zachował pistolet, że w toku pięcioletniego ukrywania się był na jednym rabunku u pokrzywdzonych Guzików, nie uzasadnia tej surowości sądu. Skazany, mimo iż w czasie ukrywania stykał się z ludźmi podobnego pokroju, nie wszedł w jakąś bandę, nie dopuszczał się rabunków na mieniu społecznym czy państwowym”. Można przypuszczać, że dla potrzeb propagandowych początkiem lat pięćdziesiątych XX wieku bezpieczeństwa, wymuszając torturami na aresztowanych zeznania, z pojedynczych ukrywających się Żołnierzy Wyklętych tworzyła grupy i oddziały rabunkowe, aby w procesach pokazowych zożydzić podziemie anty-

sprawie agenturalnego rozpracowania pozostałych „członków bandy Turka” nadano kryptonim „Biegły”. Zmieniono również skład grupy operacyjnej, której siedzibą był odtąd PUBP w Krośnie<sup>153</sup>.

W tym samym czasie prowadzono również intensywne działania wobec oddziału Józefa Cieśli i ukrywających go osób<sup>154</sup>. Tylko 10 października 1952 r. funkcjonariusze PUBP i KP MO w Krośnie oraz KBW z Rzeszowa przeprowadzili obławę za „ukrywającymi się członkami bandy Cieśli” w Moderówce, Wojaszówce i Łękach Strzyżowskich. W wyniku operacji zatrzymano 22 osoby, które tak opisywano w stosowanej wówczas terminologii: „element wywodzi się z byłych organizacji konspiracyjnych AK lub BCH bądź też element kułacki, na którym to bazowała banda Cieśli”. W wyniku wstępnego śledztwa dziewięciu z zatrzymanych zwolniono<sup>155</sup>.

Referat III PUBP w Krośnie prowadził intensywne działania operacyjne, rozpracowując „wrocie środowiska”. 1 stycznia 1951 r. referat „po linii pionu sanacji” prowadził 789 spraw ewidencyjnych, których figurantami było 89 działaczy WiN i 688 żołnierzy AK. Na swoim kontakcie „po linii sanacji” posiadał dziesięciu informatorów. W całym 1950 r. aresztowano piętnaście osób, w tym czterech działaczy lub współpracowników WiN, m.in.: Tadeusza Gałuszkę, Romana Więcka, Antoniego Staronia i Józefa Drobka, oraz jedenastu żołnierzy i oficerów AK, m.in.: Władysława Steca, Wojciecha Pałkę „Wrzosa”, Jana Kurka „Kaczora” i Franciszka Kochana<sup>156</sup> „Obłońskiego”<sup>157</sup>.

Niektóre z tych osób aresztowano podczas przeprowadzanej w nocy z 21 na 22 października 1950 r. ogólnokrajowej operacji represyjnej bezpieki wymierzonej w przeciwników kolektywizacji wsi, tzw. akcji „K”. W powiecie krośnieńskim UB aresztował wówczas czternaście osób. Z tego dwie przekazano do WUBP w Rzeszowie, m.in. kierownika Działu Eksploatacji Kopalnictwa Naftowego w Krośnie Andrzeja Mikuckiego podejrzanego o „przynależność do nielegalnej organizacji WiN”.

---

komunistyczne, a ukrywających się i ściganych konspiratorów przedstawić jako wyjętych spod prawa bandytów (AIPN Rz, 107/1376, Akta sprawy karnej przeciwko Stanisławowi Turkowi, Skarga rewizyjna od wyroku WSR w Rzeszowie z 19 XII 1952 r. w sprawie Stanisława Turka sporządzona przez jego obrońcę adwokata Józefa Winsza do Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie, 24 XII 1952 r., 154).

<sup>153</sup> AIPN Rz, 05/34, k. 32.

<sup>154</sup> Szerzej o akcjach pacyfikacyjnych prowadzonych wobec oddziału Józefa Cieśli i jego współpracowników zob.: W. Syrek, *Przeciw brunatnemu i czerwonemu zniewoleniu...*, s. 97–174.

<sup>155</sup> AIPN Rz, 04/181, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 X – 1 XI 1952 r., 3 XI 1952 r., s. 310.

<sup>156</sup> Szerzej o Franciszku Kochanie zob. biogram: C. Nowak, *Kochan Franciszek „Bryła”, „Leszek”, „Obłoński”* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 11, Kraków 2005, s. 59–60.

<sup>157</sup> AIPN Rz, 04/179, Sprawozdanie roczne kierownika Referatu III PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie po linii pionu sanacji za okres 1 I 1950 – 1 I 1951 r., 10 I 1951 r., k. 192–195; AIPN Rz, 04/179, Raport opisowy p.o. kierownika Referatu III PUBP w Krośnie do kierownika Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Rzeszowie za okres 31 X – 30 XI 1950 r., 30 XI 1950 r., k. 180–181.

Z pozostałych dwunastu zwolniono siedmiu z „powodu braku dowodu winy”, natomiast pięciu pozostawiono w areszcie śledczym PUBP w Krośnie, m.in.: Józefa Jastrzębskiego, który miał posiadać niezarejestrowane radio, z „którego czerpie wiadomości, przekazując je ludności gromady Trzciana i nastawia ich wrogo do spółdzielni produkcyjnej”, oraz wspomnianych wyżej Tadeusza Gałuszkę, „syna kułaka, ojciec jego posiada 30 hektarów, podejrzany o nielegalne posiadanie broni”, i Antoniego Staronia – „kułak, spekulant wiejski, podejrzany o nielegalne posiadanie broni”<sup>158</sup>.

W kolejnych miesiącach trwały nadal aresztowania „po linii sanacji”. 21 lutego 1951 r. zatrzymano byłego okupacyjnego dowódcę plutonu AK Żeglce Mariana Szpiła „Jarowicza”, zatrudnionego wówczas jako technik norm w Dyrekcji Kopalnictwa Naftowego w Krośnie, podejrzanego o to, że „będąc w organizacji wraz ze swoimi ludźmi, dokonywał morderstw na osobach narodowości polskiej i żydowskiej, rzekomo konfidentach niemieckich”<sup>159</sup>.

W czerwcu 1949 r. Referat III „po linii endecji” posiadał trzech informatorów i realizował 166 spraw ewidencyjnych, w tym 160 na byłych „członków NSZ i SN” i 6 na „członków organizacji MWP”. Czterej główni figuranci tych spraw – Stanisław Nitka, Józef Zajdel, Franciszek Szalc i Piotr Czupak – zostali dołączeni do założonej w maju tego roku sprawy agenturalnego rozpracowania krypt. „Kanalía” na „element typu endeckiego i sanacyjnego”<sup>160</sup>. 1 stycznia 1951 r. Referat III „po linii pionu endeckiego” realizował już 176 spraw ewidencyjnych, których figurantami było 64 działaczy SN, 6 MWP i 94 żołnierzy NSZ. Na swoim kontakcie „po linii endecji” posiadał siedmiu informatorów. Przez cały 1950 r. aresztowano tylko Witolda Kwiatka „za przynależność do organizacji NSZ”<sup>161</sup>. Od maja 1951 r. Referat III „po linii Sekcji 4” prowadził obiektowe rozpracowanie krypt. „Południe” na „odłam SN-owski byłych członków oddziału Orskiego”, w którego ramach inwigilowano 36 osób<sup>162</sup>.

W czerwcu 1951 r. Referat III „po linii Sekcji 3” prowadził rozpracowanie obiektowe krypt. „Okupacja” na „środowisko akowskie”, w której ramach inwigilowano

<sup>158</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Krośnie po linii Instrukcji nr 1 za okres 23 IX – 23 X 1950 r., s. 169–170.

<sup>159</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1951 r. [dalej: AIPN Rz, 04/180], Raport opisowy zastępcy szefa PUBP w Krośnie do kierownika Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Rzeszowie po linii sanacji za luty 1951 r., 1 III 1951 r., s. 15.

<sup>160</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1949 r. [dalej: AIPN Rz, 04/178], Raport dekadowy szefa PUBP w Krośnie do kierownika Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie po linii Sekcji 3 Referatu III za okres 23 IV – 23 V 1949 r., 24 V 1949 r., s. 79; AIPN Rz, 04/178, Raport szefa PUBP w Krośnie do kierownika Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie po linii Sekcji 3 Referatu III za okres 25 V – 25 VI 1949 r., 24 VI 1949 r., s. 103.

<sup>161</sup> AIPN Rz, 04/179, Sprawozdanie roczne kierownika Referatu III PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie po linii pionu endeckiego za okres 1 I 1950 – 1 I 1951 r., 9 I 1951 r., s. 189–191.

<sup>162</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie okresowe szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie z pracy Referatu III po linii Sekcji 4 za maj 1951 r., 2 VI 1951 r., s. 51.

102 „ważniejszych” figurantów<sup>163</sup>, a w grudniu 1951 r. realizował już trzy obiektowe rozpracowania na „środowisko akowskie i winowskie”, w których przechodziło 478 figurantów, oraz siedemdziesiąt nowych spraw ewidencyjnych na „byłych członków organizacji AK, którzy dotychczas nie byli ujęci w rozpracowaniach obiektowych”<sup>164</sup>.

Referat III PUBP w Krośnie prowadził werbunek agentury. Według stanu na 3 sierpnia 1951 r. posiadał on na swoim kontakcie łącznie 27 informatorów<sup>165</sup>.

**Tabela 7.** Agentura i rozpracowania obiektowe realizowane „po linii” Sekcji 3 (sanacja) i Sekcji 4 (endecja) Referatu III PUBP w Krośnie (stan na 31 marca 1952 r.)

	Informatorzy	Rozpracowania obiektowe	Liczba figurantów
„po linii” Sekcji 3 Referatu III	6	3	478
„po linii” Sekcji 4 Referatu III	5	2	97
Łącznie	11	5	575

Źródło: AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1952 r., Sprawozdanie okresowe szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie z pracy Referatu III po linii Sekcji 3 za marzec 1952 r., 31 III 1952 r., s. 122–123; *ibidem*, Sprawozdanie okresowe szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie z pracy Referatu III po linii Sekcji 4 za marzec 1952 r., 31 III 1952 r., s. 125–126.

Referat I (zwalczanie szpiegostwa) PUBP w Krośnie od początku 1948 r. rozpracowywał żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, których 110 zamieszkiwało w powiecie. Najwięcej w Krośnie – 22 osoby, i gminie Jedlicze – 17. Oprócz nich mieszkano w powiecie również około 1000 repatriantów z zagranicy, którzy byli ujęci w ewidencji operacyjnej Referatu II PUBP w Krośnie.

Kolejną grupą poddaną inwigilacji przez Referat I były związki wyznaniowe: Polski Narodowy Kościół Katolicki, Chrześcijański Zbór Świadków Jehowy oraz Wolni Badacze Pisma Świętego. Wyznawców Kościoła Narodowego w tym okresie w powiecie było około stu – zamieszkałych w Łękach Dukielskich i okolicy. Tyle samo wyznawców liczył zbór świadków Jehowy, których najwięcej zamieszkiwało w Miejscu Piastowym i okolicznych miejscowościach, natomiast badaczy Pisma Świętego było około pięćdziesięciu – zamieszkujących w Krośnie. Powyższe związki wyznaniowe

<sup>163</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie okresowe szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie z pracy Referatu III po linii Sekcji 3 za czerwiec 1951 r., 30 VI 1951 r., s. 68–69.

<sup>164</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie z pracy Referatu III po linii Sekcji 3 za grudzień 1951 r., 27 XII 1951 r., s. 238–240.

<sup>165</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 VII – 1 VIII 1951 r., 3 VIII 1951 r., s. 76.

były obserwowane przez kontrwywiad ze względu na to, że „mają kontakty z kapitałem zagranicznym przez swą centralę w Łodzi i Krakowie, są przez nie finansowane w formie pieniężnej lub też drogą różnej pomocy finansowej”<sup>166</sup>.

Kolejną grupą rozpracowywaną przez Referat I PUBP w Krośnie byli volksdeutsche i konfidenci Gestapo. Według ewidencji operacyjnej UB w powiecie zamieszkiwało wówczas 37 volksdeutsche i 20 byłych konfidentów Gestapo.

Kontrwywiad zabezpieczał również 36-kilometrowy odcinek granicy polsko-czechosłowackiej, przez który na podstawie doniesień agentury „jest uprawiany graniczny przemyt, z nim mogą być przerzuty osób podejrzanych”. Najbardziej zagrożonym punktem granicznym była Zyndranowa, w której mieszkało wówczas osiem rodzin polskich. Referat I zabezpieczał również wybrane obiekty. Do nich zaliczano wówczas sanatorium „Excelsior” w Iwoniczu, które ze względu na dużą liczbę kuracjuszy „mogło być doskonałym punktem spotkań różnych podejrzanych osobistości”. Drugim obiektem była Liga Lotnicza, Aeroklub i lotnisko w Krośnie. Według doniesień agentury zarząd Ligi był „obsadzony przez wrogi element”. Kontrwywiad interesował się również drugim lotniskiem zlokalizowanym w Łączkach Jagiellońskich, a wykorzystywanym przez szkołę szybowcową Aeroklubu.

W zainteresowaniu Referatu I znalazły się też działające w powiecie organizacje charytatywne: Międzynarodowy Fundusz Pomocy Dzieciom, Polski Czerwony Krzyż i siedem kół Caritasu, które „drogą korespondencyjną miały łączność z zagranicą w formie przyjmowania udzielanej pomocy”<sup>167</sup>.

Od marca 1949 r. Referat I prowadził dwie sprawy obiektowego rozpracowania. Jedna dotyczyła „podejrzanych o przemyt oraz trudniących się przemytem ludzi, którzy zamieszkują w pasie granicznym i otrzymują korespondencję z zagranicy, przeważnie z USA”. Druga została założona na „sekty religijne świadków Jehowy i badaczy Pisma Świętego, którzy obecnie przejawiają dość aktywną działalność na tutejszym terenie, robią zebrania pod pretekstem religijnym, a omawiają sprawy polityczne”<sup>168</sup>. Rozpracowywano również w ramach spraw obiektowych przedwojenną Policję Państwową i konfidentów Gestapo, współpracowników władz niemieckich, repatriantów i osiedleńców ze Wschodu<sup>169</sup>.

Według stanu na 26 maja 1949 r. Referat I na swoim kontakcie posiadał łącznie dziewięciu informatorów. W tym czasie za pomocą agentury obserwowano m.in. przedstawicieli Duńskiego Czerwonego Krzyża, którzy przeprowadzali w powiecie

<sup>166</sup> AIPN Rz, 04/177, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1948 r. [dalej: AIPN Rz, 04/177], Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Krośnie za okres 1–25 V 1948 r., 25 V 1948 r., s. 103.

<sup>167</sup> *Ibidem*, s. 103–104.

<sup>168</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdanie miesięczne Referatu I PUBP w Krośnie za okres 22 II – 26 III 1949 r., 26 III 1949 r., s. 35.

<sup>169</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne Referatu I PUBP w Krośnie za okres 25 IV – 25 V 1949 r., 26 V 1949 r., s. 72.



szczepienia przeciwko gruźlicy. W zainteresowaniu kontrwywiadu znalazła się również pustelnia św. Jana w Trzcianie k. Dukli odległa o 10 kilometrów od granicy polsko-czechosłowackiej, gdzie „mieszka pustelnik, który tam stale przebywa, do którego przychodzą różni goście na odwiedziny, a szczególnie przyjeżdżają różne wycieczki z księżmi i profesorami ze szkół średnich czy powszechnych oraz harcerze”. Referat I prowadził na „pustelnika” sprawę agenturalnego rozpracowania<sup>170</sup>.

W grudniu 1949 r. Referat I PUBP w Krośnie „po linii Sekcji 1 Wydziału I” prowadził sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Północ”. W ramach tej sprawy zbierano informacje i przeprowadzano wywiady odnośnie do byłych konfidentów Gestapo: Franciszka Wysockiego z Krosna, Kazimierza Findysza z Krościenka Niżnego i Jana Gawrona z Polanki Karol oraz konfidenta niemieckiej policji Stanisława Czekańskiego. Kontrwywiad krośnieńskiego UB „po linii Sekcji 3 Wydziału I” prowadził sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Akacja”, której figurantami były osoby podejrzane o „działalność szpiegowską na rzecz francuskiego wywiadu”<sup>171</sup>.

W styczniu 1950 r. Referat I PUBP w Krośnie prowadził sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Północ” na tzw. białogwardzistów oraz sprawę krypt. „Ostrożny”, w której rozpracowywano figuranta podejrzanego o „kolportowanie antypaństwowych ulotek andersowskich”. Kontrwywiad UB zajmował się również obywatelami obcych państw. I tak w tym okresie w powiecie przebywało trzech obywateli USA, tj. Jan Nowak, Maria Nowak i Tadeusz Pastuszek. Wszyscy oni wyjechali z kraju 30 grudnia 1949 r.<sup>172</sup>

21 marca 1950 r. kontrwywiad krośnieńskiego UB przeprowadził aresztowania. Zatrzymano m.in. Stanisława Staruszkiewicza, który „w roku 1942 jako ochotnik wstąpił do pracy w policji granatowej i przydzielony na posterunek w Miejscu Piastowym, znęcał się nad ludnością polską w okrutny sposób, następnie po wyzwoleniu jako niebezpieczny został wywieziony przez władze radzieckie w głąb ZSRR, skąd powrócił w roku 1947 i zaraz po powrocie przez nieodpowiednie elementy pracujące w Kopalnictwie Naftowym Sekcji Równe został przyjęty do pracy na kierownicze stanowisko”. W tym samym dniu aresztowano także Ludwika Unickiego, „byłego policjanta granatowego z okresu okupacji”. Pięć dni później zatrzymano „kochankę gestapowca” Oskara Beckera – Marię Kluz (*vel* Arlet, *vel* Becker), która „w 1945 r. była aresztowana przez tutejszy urząd za współpracę z Gestapo i następnie po otrzymaniu wyroku 5 lat więzienia w nieustalony sposób wydosłała się z więzienia i wyjechała na Zachód, gdzie ukrywała się do chwili obecnej w powiecie dzierzoniowskim”. W tym okresie zebrano również charakterystyki pięciu konfidentów Gestapo, m.in. Lecha

<sup>170</sup> *Ibidem*, s. 73, 76.

<sup>171</sup> AIPN Rz, 04/178, Część opisowa raportu miesięcznego szefa PUBP w Krośnie po linii Referatu I za okres 25 XI – 25 XII 1949 r., 26 XII 1949 r., s. 283–284.

<sup>172</sup> AIPN Rz, 04/179, Część opisowa raportu miesięcznego szefa PUBP w Krośnie po linii Referatu I za okres 25 XII 1949 – 25 I 1950 r., 26 I 1950 r., s. 16–17.

Kłosowskiego i Włodzimierza Kozłowskiego. Obaj w okresie okupacji niemieckiej mieszkali w Dukli<sup>173</sup>.

W czerwcu 1950 r. Referat I „po linii Sekcji 1” zwerbował do sprawy obiektowej krypt. „Północ” informatora ps. „Kierowca”, który doniósł, że „na ulicach w Krośnie spotykał Szeliską Bertę Martę, która to jest narodowości niemieckiej, w okresie okupacji była agentką Gestapo i wydała swego męża, który został przez Niemców stracony, za co po wyzwoleniu była pociągnięta do odpowiedzialności sądowej i skazana na 4 lata więzienia. Obecnie po odbyciu kary wyszła z więzienia”. W toku przeprowadzonego wywiadu UB ustaliła, że „wśród miejscowej ludności stara się odegrać, jakoby była częściowo upośledzona na umyśle. Nadmienić należy, że jest to zbankrutowana hrabina, była właścicielka majątku w Komborni, który to po wyzwoleniu został rozparcelowany. Na wyżej wymienioną założono podteczkę i włączono ją do obiektowego rozpracowania krypt. »Wsypa« jako osobę kontaktującą się z konsulatami państw imperialistycznych”. W tym samym okresie „po linii Sekcji 2” kontrwywiad krośnieńskiej bezpieki, prowadząc sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Mewa”, ustalił figuranta Jana Syskę, który „do 1939 r. służył w 2. Pułku Lotniczym jako mechanik-majster w stopniu sierżanta. W 1939 r. przedostał się przez Rumunię i Francję do Anglii. Podczas jego pobytu we Francji brał udział w obronie Lyonu, służąc w Polskich Jednostkach Lotniczych (eskadra myśliwska nr 608). W 1941 r. podczas jego pobytu w Anglii służył w Polskich Jednostkach Lotniczych (RAF) jako szef eskadry myśliwskiej i starszy majster. W 1949 r. powrócił do kraju i osiedlił się w Iwoniczu”<sup>174</sup>.

Referat I, prowadząc sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Targowica”, ustalił figuranta Władysława Rygla pracującego jako zastępca administratora sanatorium „Excelsior” w Iwoniczu, który „rozpoczynając służbę wojskową w stopniu strzelca w 1915 r., do 1939 r. awansował do stopnia kapitana, pracując na kilku stanowiskach odpowiedzialnych po różnych szkołach i oddziałach personalnych, oraz pracował jako oficer informacyjny garnizonu, na wyżej wymienionego założono podteczkę i włączono go w obiektowe rozpracowanie krypt. »Targowica« jako element dwójkarski”<sup>175</sup>.

W styczniu 1951 r. Referat I prowadził sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „RO-1”, w której ramach ustalano „funkcjonariuszy Gestapo i ich konfidentów, którzy przebywali przez cały okres okupacji na terenie Krosna i przy wycofaniu się armii niemieckiej wyjechali na Ziemię Zachodnie”. Ustalono również osoby z Frysztaka i Wiśniowej kontaktujące się z ambasadą amerykańską w Warszawie, a wobec Ele-

<sup>173</sup> *Ibidem*, Część opisowa raportu miesięcznego szefa PUBP w Krośnie po linii Referatu I za okres 25 II – 1 IV 1950 r., 30 III 1950 r., s. 49–50.

<sup>174</sup> *Ibidem*, Część opisowa raportu miesięcznego szefa PUBP w Krośnie po linii Referatu I za okres 1–30 VI 1950 r., 28 VI 1950 r., s. 110.

<sup>175</sup> *Ibidem*, s. 113.

onory Tomkowicz i Marii Kozik z Kobylan zastosowano profilaktykę, poprzez ich przesłuchanie w PUBP w Krośnie, przez co zaprzestały one dalszych starań o wyjazd do USA<sup>176</sup>.

W lutym 1952 r. kontrwywiad krośnieńskiego UB prowadził sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Mewa” na „byłych członków angielskich sił lotniczych i innych jednostek sił zbrojnych poza granicami państwa polskiego, których członkowie przebywają obecnie na terenie powiatu krośnieńskiego”<sup>177</sup>.

Od stycznia 1948 r. w zainteresowaniu operacyjnym Referatu IV (ekonomiczno-gospodarczego) PUBP w Krośnie znalazły się następujące obiekty w powiecie: Przemysł Naftowy Sektor Krosno (późniejsze Kopalnictwo Naftowe), Państwowe Zakłady Przemysłu Lniarskiego (PZPL) nr 6 w Krośnie (tzw. Lnianka), Rafineria Nafty w Jedliczu, Polskie Huty Szkła w Krośnie, Elektrownia w Męcince, Fabryka Butów Lisieckiego w Krośnie, Państwowa Stacja Traktorów i Maszyn Rolniczych w Krośnie, Powiatowy Zarząd Związku Samopomocy Chłopskiej w Krośnie, Powiatowy Referat Rolnictwa i Reformy Rolnej przy Starostwie Powiatowym w Krośnie, Nadleśnictwa we Frysztaku, Dukli i Krośnie, Urząd Skarbowy w Krośnie, Urząd Pocztowy w Krośnie, Aeroklub Podkarpacki i Ośrodek Szkoły Szybowcowej oraz Lotnictwa Cywilnego w Krośnie<sup>178</sup>. Według stanu na 23 stycznia 1948 r. Referat IV PUBP w Krośnie posiadał na swym kontakcie dziewiętnaście jednostek sieci agenturalno-informacyjnej, w tym jednego agenta i osiemnastu informatorów<sup>179</sup>. Od grudnia 1948 r. w zainteresowaniu operacyjnym Referatu IV znalazł się także Powiatowy Urząd Drogowy w Krośnie<sup>180</sup>.

W czerwcu 1949 r. wraz z przygotowaniem do kolektywizacji rolnictwa w powiecie Referat IV PUBP w Krośnie rozpoczął systematyczne prowadzenie teczek obiektowych na gminy: Dukla, Iwonicz, Nadole, Tylawa i Polany<sup>181</sup>. Wytypowano tzw. kułaków w poszczególnych miejscowościach należących do tych gmin. Opracowano ogólną sytuację gospodarstw rolnych z rozbiciem ich na rolników: „biednych, średnich i bogaczy”. Ustalono też wszystkie prywatne przedsiębiorstwa – młyny, tartaki, sklepy oraz szewców, krawców i restauratorów w poszczególnych gminach.

<sup>176</sup> AIPN Rz, 04/180, Część opisowa sprawozdania miesięcznego szefa PUBP w Krośnie po linii Referatu I za okres 1–31 I 1951 r., 28 I 1951 r., s. 5–6.

<sup>177</sup> AIPN Rz, 04/181, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału I WUBP w Rzeszowie o rezultatach pracy agencyjno-operacyjnej po linii Referatu I za luty 1952 r., 28 II 1952 r., s. 53–54.

<sup>178</sup> AIPN Rz, 04/177, Sprawozdanie kierownika Referatu IV PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z sytuacji polityczno-gospodarczej z obiektów podlegających rozpracowaniu za okres 25 XII 1947 – 25 I 1948 r., 23 I 1948 r., s. 8–10.

<sup>179</sup> *Ibidem*, s. 10.

<sup>180</sup> AIPN Rz, 04/177, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z sytuacji politycznej i gospodarczej po linii Sekcji VI Referatu IV za okres 23 XI – 23 XII 1948 r., 21 XII 1948 r., s. 200.

<sup>181</sup> Szerzej na temat kolektywizacji rolnictwa w powiecie krośnieńskim zob.: T. Bereza, *Kolektywizacja wsi w powiecie krośnieńskim w latach 1948–1956* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 271–285.

Opracowano również charakterystyki ich właścicieli<sup>182</sup>. Już w marcu 1949 r. PUBP w Krośnie posiadał ośmiu informatorów pracujących „po linii bogaczy wiejskich, którzy tkwili we wrogich środowiskach i mieli możliwość rozpracowywania kułaków”. Mniej ważnych informatorów przekazano na łączność komendantów posterunków gminnych MO. Informacje o sytuacji na wsi uzyskiwano także od kontaktów poufnych<sup>183</sup>.

Referat IV krośnieńskiego UB „po linii Sekcji 1 i 2 Wydziału IV” koncentrował swoją uwagę przede wszystkim na dużych zakładach przemysłowych. Takim właśnie było utworzone w marcu 1949 r. Krośnieńskie Kopalnictwo Naftowe – Przedsiębiorstwo Państwowe Wyodrębnione, które było największym zakładem przemysłowym w powiecie<sup>184</sup>. W czerwcu 1949 r. zatrudniało 2806 pracowników, w tym 374 umysłowych i 2432 fizycznych<sup>185</sup>. W lipcu 1949 r. tak pisał o sytuacji w tym przedsiębiorstwie starszy referent Referatu IV PUBP w Krośnie chor. Józef Chmiel<sup>186</sup>: „Ludność pracująca w Kopalnictwie Naftowym rekrutuje się przeważnie z wrogiego elementu, jak: byli członkowie AK wyrzuceni z PPS za prawicowe odchylenie, współwłaściciele kopalń, obszarnicy, NSZ-etowcy, byli granatowi policjanci, oficerowie armii Andersa i wiele innych o wrogim ustosunkowaniu do obecnej rzeczywistości. W miesiącu sprawozdawczym na Sekcji Równe inwigilowano przeszło trzydzieści osób za przynależność do AK i NSZ, którzy obecnie są w szeregach PZPR-u, a pracują przeważnie na punktach czułych – zagrożonych, piastując kierownicze stanowiska. To samo poczyniono w Dyrekcji Kopalnictwa Naftowego, tzn. uzupełniono inwigilację osób podejrzanych w ilości piętnastu osób<sup>187</sup>. Według stanu na 20 lipca 1949 r. UB posiadał na tym obiekcie pięć jednostek sieci agenturalnej, w tym jednego rezydenta i czterech informatorów. Jeden informator zatrudniony był w Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego (DKKN), dwóch w Sekcji Turaszówka oraz po jednym rezydencie i informatorze w Sekcji Równe<sup>188</sup>.

W tym samym okresie w Rafinerii Nafty w Jedliczu zatrudniającej 498 pracowników Referat IV nie posiadał żadnej agentury. Podobnie wyglądała sytuacja w Elektrowni w Męcince, jednak tam bezpieka wytypowała tzw. wrogi element – jedenastu

---

<sup>182</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie po linii Instrukcji nr 1 za okres 20 V – 20 VI 1949 r., 23 VI 1949 r., s. 91–92.

<sup>183</sup> *Ibidem*, Schemat raportu miesięcznego szefa PUBP w Krośnie, 23 III 1949 r., k. 24.

<sup>184</sup> *Krośnieńskie Kopalnictwo Naftowe. Wspomnienia i sylwetki*, cz. 1, red. J. Zuzak, J. Bielański, J. Sep, J. Pudło, Krosno 2005, s. 58.

<sup>185</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z sytuacji polityczno-gospodarczej w obiektach przemysłowych po linii Sekcji 1 i 2 Referatu IV za okres 20 V – 20 VI 1949 r., 20 VI 1949 r., s. 83.

<sup>186</sup> Szerzej o Józefie Chmielu zob. biogram: *Twarze bezpieki...*, s. 120.

<sup>187</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z sytuacji polityczno-gospodarczej w obiektach przemysłowych po linii Sekcji 1 i 2 Referatu IV za okres 21 VI – 21 VII 1949 r., 20 VII 1949 r., s. 113.

<sup>188</sup> *Ibidem*, s. 115.

byłych przedwojennych policjantów i piętnastu żołnierzy AK. Spośród nich opracowano do werbunku dwóch kandydatów na informatorów<sup>189</sup>.

Inaczej w tym samym okresie wyglądała sytuacja w drugim co do wielkości krośnieńskim zakładzie – PZPL nr 6 („Lnianiec”) zatrudniającym 1253 pracowników, gdzie Referat IV PUBP w Krośnie posiadał sześć jednostek sieci agenturalnej, w tym jednego rezydenta i pięciu informatorów<sup>190</sup>.

Tylko w 1949 r. Referat IV PUBP w Krośnie inwigilował trzysta osób, na które posiadał „materiały kompromitujące”. Wszyscy oni byli pracownikami największych zakładów w powiecie. W krośnieńskiej „Lnianiec” realizował sprawę agenturalnego rozpracowania krypt. „Prządka”, w której figurantami było 41 „byłych członków AK i NSZ o zarzewnieniach endeckich”. Do rozpracowania ich i inwigilacji wykorzystywano siedmiu informatorów i rezydenta. W Kopalnictwie referat prowadził trzynaście spraw agencyjno-śledczych na „awarie techniczne powstałe w przemyśle naftowym, jak: zagwożdżenie szybów, zła budowa rurociągów itp.”<sup>191</sup>.

W styczniu 1950 r. Referat IV PUBP w Krośnie realizował pięć spraw agencyjno-śledczych<sup>192</sup>. Jedna z nich prowadzona od lipca 1949 r. dotyczyła kierownika Sekcji Krosno Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego (KKN) inż. Jana Strzelbickiego<sup>193</sup>,

---

<sup>189</sup> *Ibidem*, s. 116, 119.

<sup>190</sup> *Ibidem*, s. 117–118.

<sup>191</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdanie dotyczące wrogiej działalności, wrogich przejawów na obiektach przemysłowych na terenie powiatu krośnieńskiego po linii Referatu IV PUBP w Krośnie, 11 XI 1949 r., s. 224.

<sup>192</sup> AIPN Rz, 04/179, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie z sytuacji polityczno-gospodarczej po linii Referatu IV za okres 23 XII 1949 – 23 I 1950 r., 21 I 1950 r., s. 8–9.

<sup>193</sup> Jan Tadeusz Strzelbicki, ur. 6 IV 1894 r. w Tarnopolu, inż. chemik, absolwent Politechniki w Pradze (1917 r.) i kursów księgowości i handlu w Wiedniu. W latach 1918–1924 zatrudniony w Polskim Przemysle Naftowym, początkowo jako urzędnik techniczny, później kierownik i pełnomocnik kopalni w Iwoniczu. Od 1924 r. prowadził własną spółkę naftowo-handlową „Kringa” w Szymbarku oraz kierował przedsiębiorstwem „Hydrogen” i fabryką przetworów chemicznych w Krośnie. Od 1925 r. pracował również dla firm francuskich jako konsultent i zarządca przedsiębiorstw naftowych. W latach 1933–1939 zatrudniony na stanowisku kierownika kopalni w Turaszówce i Targowiskach. W latach 1939–1944 pracował dla niemieckiej firmy Beskiden Erd Öl A.G. jako kierownik kopalni w Turaszówce i Krościenku, kierownik Sekcji Krościenko, zastępca kierownika oddziału Iwonicz. Po wkroczeniu Sowietów do jesieni 1944 r. kierował Sekcją Turaszówka. W latach 1946–1948 kierował Sekcją Potok-Turaszówka, a od 1949 r. Sekcją Krosno KKN. 3 XII 1949 r. zatrzymany przez PUBP w Krośnie. Przetrzymany w areszcie śledczym PUBP w Krośnie i WUBP w Rzeszowie. Podczas śledztwa torturowany. W sporządzonym 2 VI 1951 r. akcie oskarżenia kończącym śledztwo oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Krośnie chor. Kazimierz Faliszek zarzucił mu, że: „w okresie miesiąca maja i sierpnia 1948 r. na terenie kopalni ropy naftowej Turaszówka jako kierownik Sekcji Krosno dopuścił się aktów sabotażu przez zastosowanie przy eksploatacji otworu »Ewa-20« systemu air liftu w nieodpowiedni sposób, czym uniemożliwił prawidłowe działanie tegoż otworu, powodując tym utracenie horyzontu ropnego i wstrzymanie dopływu ropy ze złoża do tegoż otworu, narażając Skarb Państwa na straty w wysokości około 18 milionów złotych”. W oczekiwaniu na pokazowy proces sądowy przebywał w więzieniu na zamku w Rzeszowie. Braki proceduralne i niemożliwość udowodnienia mu winy ze względu na pozytywne dla niego opinie biegłych ekspertów spowodowały, że przedłużano mu kilkakrotnie areszt tymczasowy. 27 XII 1950 r.

podejrzanego o „dokonywanie sabotażu w dziedzinie przemysłu, współpracę z okupantem i wydanie pięciu robotników w ręce Gestapo”<sup>194</sup>. Od 3 grudnia 1949 r. przebywał on w areszcie śledczym PUBP w Krośnie. Powodem zatrzymania i absurdalnych zarzutów pod jego adresem było również to, że kilkanaście miesięcy wcześniej podjęto nieudaną próbę jego werbunku do współpracy agenturalnej<sup>195</sup>. Podczas śledztwa pierwiastkowego funkcjonariusze Referatu IV PUBP w Krośnie – st. referent ppor. Józef Chmiel i referent sierż. Czesław Szymański – stosowali wobec niego „niedozwolone metody śledcze”, tj. bicie i wymyślne tortury, którymi chciano wymusić na Strzelbickim przyznanie się do stawianych mu zarzutów prowadzenia sabotażu<sup>196</sup>. Po kilkumiesięcznym śledztwie i kilku rozprawach przed WSR w Rzeszowie w kwietniu 1951 r. ze względu na stan zdrowia zwolniono go z aresztu, a 31 października tego roku ostatecznie śledztwo umorzono z „braku dostatecznych dowodów winy”<sup>197</sup>. Podobnie wyglądały też inne sprawy przeciwko tzw. sabotażystom w przemyśle naftowym, oparte w większości na pomówieniach lub niesłusznych oskarżeniach, spowodowanych kompletnym brakiem wiedzy fachowej wśród funkcjonariuszy Referatu IV krośnieńskiego UB.

Od wiosny 1950 r. w myśl zarządzeń i rozkazów z centrali MBP rozpoczęto tworzenie w powiecie krośnieńskim RO podległych PUBP w Krośnie. Pierwszy powstał przy DKKN i rozpoczął działalność w sierpniu 1950 r., natomiast drugi miesiąc później przy „Lniance”. Te dwie placówki operacyjne UB zajęły się „operacyjnym zabezpieczeniem” tych zakładów oraz inwigilacją ich pracowników i kadry kierowniczej, współdziałając z Referatem IV i innymi referatami operacyjnymi krośnieńskiego PUBP. Szybko rozbudowywano sieć agenturalno-informacyjną w tych zakładach, tak

---

WSR w Rzeszowie na posiedzeniu niejawnym zdecydował zwrócić do WPR w Rzeszowie akta jego sprawy do uzupełnienia. 22 II 1951 r. WSR w Rzeszowie postanowił sprawę odroczyć. 24 IV 1951 r. WPR w Rzeszowie uchyliła mu areszt tymczasowy, uzasadniając to tym, że „další jego pobyt w więzieniu zagraża mu bezpośrednio utratą wzroku”. W tym samym dniu zwolniono go z aresztu. Po kilku miesiącach jego sprawa trafiła ostatecznie do Naczelnej Prokuratury Wojskowej w Warszawie, która 31 X 1951 r. umorzyła śledztwo, uzasadniając to tym, że „wyniki śledztwa nie dostarczyły podstaw do przypisania podejrzanemu działania zmierzającego w kierunku udaremnienia lub osłabienia produkcji szybu »Ewa-20«. Jeśli zważyć, że inkryminowany początkowo zarzut fałszowania raportów produkcyjnych odpadł, że jak stwierdził biegły, stosowanie air liftu nie było unormowane żadnymi specjalnymi przepisami, że Strzelbicki posiada szereg osiągnięć racjonalizatorskich, to trzeba dojść do wniosku, iż stosował on air lift w ramach swojej wiedzy fachowej i doświadczenia, z tych też względów postępowanie karne ulega umorzeniu” (AIPN Rz, 25/2568, Akta w sprawie przeciwko Janowi Strzelbickiemu [dalej: AIPN Rz, 25/2568]; AIPN Rz, 108/5781, Akta w sprawie przeciwko Janowi Strzelbickiemu; AIPN Rz, 108/5782, Akta w sprawie przeciwko Janowi Strzelbickiemu [dalej: AIPN Rz, 108/5782]; AIPN Rz, 108/5783, Akta w sprawie przeciwko Janowi Strzelbickiemu).

<sup>194</sup> AIPN Rz, 04/178, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z sytuacji polityczno-gospodarczej w obiektach przemysłowych po linii Sekcji 1 i 2 Referatu IV za okres 21 VI – 21 VII 1949 r., 20 VII 1949 r., s. 114.

<sup>195</sup> AIPN Rz, 04/177, Raport miesięczny szefa PUBP w Krośnie do WUBP w Rzeszowie po linii Sekcji 1 i 2 Referatu IV za okres 25 XII 1947 – 25 I 1948 r., 23 I 1948 r., s. 12.

<sup>196</sup> AIPN Rz, 108/5782, Postanowienie o wyłączeniu materiałów śledztwa przeciwko Janowi Strzelbickiemu do odrębnego prowadzenia, 11 VI 1951 r., k. 324.

<sup>197</sup> AIPN Rz, 25/2568, Postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie Jana Strzelbickiego, 31 XI 1951 r., k. 3.

że już 1 listopada 1951 r. RO przy DKKN posiadał czternastu informatorów, a RO przy „Lniance” siedemnaście jednostek sieci agenturalnej, w tym po jednym agencie i rezydencie oraz piętnastu informatorów. Dla porównania w tym samym czasie Referat IV PUBP w Krośnie zajmujący się całością spraw gospodarczych powiatu posiadał 38 jednostek sieci agenturalnej, w tym dwóch rezydentów i 36 informatorów oraz jedno mieszkanie konspiracyjne<sup>198</sup>.

W grudniu 1951 r. utworzono w powiecie trzeci RO, tym razem przy Rafinerii Nafty w Jedliczu. Podlegał on bezpośrednio Wydziałowi IV WUBP w Rzeszowie. Szybko też ta placówka operacyjna UB przystąpiła do werbunku sieci agenturalno-informacyjnej na tym obiekcie, tak że już końcem października 1952 r. posiadała na swoim stanie jedenaście jednostek sieci agenturalnej, w tym jednego rezydenta i dziesięciu informatorów<sup>199</sup>. Kilkanaście miesięcy później, 19 listopada 1953 r., RO miał już osiemnastu tajnych współpracowników, w tym dwóch rezydentów i szesnastu informatorów<sup>200</sup>.

W połowie sierpnia 1951 r. Referat IV PUBP w Krośnie „po linii spółdzielni produkcyjnych i PGR-ów” zabezpieczał za pomocą agencji trzy istniejące wówczas w powiecie spółdzielnie produkcyjne – w Tylawie o nazwie „Zgoda”, Zyndranowej „Solidarność” i Trzcianie „Pokój”. W spółdzielni w Trzcianie posiadał jednego informatora, w Tylawie dwóch informatorów i rezydenta, natomiast w Zyndranowej nie miał żadnej agencji. Odnośnie do Państwowych Gospodarstw Rolnych referat ten posiadał tylko jednego informatora w Zespole PGR-ów we Wróbliku Królewskim, który zatrudniony był jako pracownik umysłowy i miał „informować o wszelkich niedociągnięciach i przejawach wrogiej działalności”<sup>201</sup>.

W wrześniu 1951 r. PUBP w Krośnie pod kontrolą Wydziału IV WUBP w Rzeszowie „po linii wsi” prowadził trzy sprawy agenturalnego rozpracowania założone na „kułaków wiejskich i osoby, które brały w organizacji AK aktywny udział i obecnie ściśle kontaktują się z elementem kułackim i przejawiają aktywność najwięcej w takich gromadach, gdzie przystępuje się do zakładania spółdzielni produkcyjnych”. Pierwsza sprawa agenturalnego rozpracowania krypt. „Zrozpaczeni” była założona na „byłych członków AK i PSL mikołajczykowskiego w gromadzie Kobylany (spółdzielnia produkcyjna)”. Drugą sprawę krypt. „Burza” założono na „element akowski i kułacki w gromadzie

<sup>198</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 X – 1 XI 1951 r., 2 XI 1951 r., s. 175–176.

<sup>199</sup> AIPN Rz, 04/181, Sprawozdanie miesięczne kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 30 IX – 31 X 1952 r., 31 X 1952 r., s. 330.

<sup>200</sup> AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1953 r. [dalej: AIPN Rz, 04/182], Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 10–20 XI 1953 r., 19 XI 1953 r., s. 372.

<sup>201</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie po linii Referatu IV, V i VIII, 16 VIII 1951 r., s. 117–118.

Kalembina, w której to sprawie figurowało sześć osób, które to w chwili przystąpienia tam do budowy spółdzielni produkcyjnej ożywiły swoją działalność”. Trzecią sprawę krypt. „Spryciarze” założono na „element kułacki w gromadzie Polany”<sup>202</sup>.

Referat V (społeczno-polityczny) PUBP w Krośnie od marca 1950 r. prowadził sprawę agenturalnego rozpracowania krypt. „Utopia” na „okupacyjne środowisko WRN i element prawicowy byłej PPS”. W ramach tej sprawy rozpracowywano grupy bojowe WRN, skład liczebny i ich działalność w powiecie krośnieńskim. Inwigilacją objęto m.in.: Rozalię Pilch, Bronisława Bębna, Emila Jerzyka, Władysława Przybyłę i rodzinę Szymona Smerczyńskiego<sup>203</sup>.

W połowie sierpnia 1951 r. Referat V realizował również sprawę agenturalnego rozpracowania krypt. „Orleń” na „grupę młodzieżową gminy Jedlicze podejrzaną o przynależność do nielegalnej organizacji”<sup>204</sup>. 1 czerwca 1951 r. Referat V posiadał na swoim stanie 27 informatorów. Tylko w maju tego roku wytypowano do werbunku jednego informatora i dwóch rezydentów, tych ostatnich „po linii młodzieży szkół średnich”<sup>205</sup>.

Wraz z utworzeniem w krośnieńskim PUBP Referatu VIII (komunikacyjnego) w połowie maja 1951 r. wyłączono z kompetencji Referatu IV zabezpieczenie operacyjne szlaków komunikacyjnych. W połowie sierpnia 1951 r. Referat VIII rozpracowywał „na terenie kolejnictwa ugrupowanie byłej AK”, które wykazywać miało niezadowolone z powodu tego, że „praca obecna jest w ciężkich warunkach pod względem uposażenia i pracy, oraz na to, że nie mogą nabyć artykułów pierwszej potrzeby”. W dziedzinie kolejnictwa referat posiadał wówczas dwóch informatorów. Jednocześnie przygotowywano werbunek trzech kandydatów na informatorów z „ugrupowania akowskiego”. Natomiast „po linii lotnictwa cywilnego” w celu „zabezpieczenia produkcji samolotów szybowcowych przed wszelkiego rodzaju dywersją i sabotażem” referat posiadał jednego informatora. Rozbudowywano też sieć kontaktów poufnych. Do wrogiej działalności Referat VIII zaliczał również to, że „obsługa lotniska wywodziła się z elementów starej kadry lotniczej”, która była „wrogo ustosunkowana do obecnej rzeczywistości”<sup>206</sup>. Według stanu na 1 marca 1952 r. Referat VIII PUBP w Krośnie posiadał na swoim kontakcie siedmiu informatorów<sup>207</sup>.

<sup>202</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie z całokształtu pracy urzędu, 13 IX 1951 r., s. 156.

<sup>203</sup> *Ibidem*, Raport starszego referenta Referatu V PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału V WUBP w Rzeszowie o przebiegu agencyjnego rozpracowania pod krypt. „Utopia”, 30 III 1951 r., s. 24–25; *ibidem*, Raport starszego referenta Referatu V PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału V WUBP w Rzeszowie o przebiegu agencyjnego rozpracowania pod krypt. „Utopia”, 30 V 1951 r., s. 53–54.

<sup>204</sup> AIPN Rz, 04/180, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie po linii Referatu IV, V i VIII, 16 VIII 1951 r., s. 120.

<sup>205</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I V – I VI 1951 r., 1 VI 1951 r., s. 44.

<sup>206</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie po linii Referatu IV, V i VIII, 16 VIII 1951 r., s. 119, 121.

<sup>207</sup> AIPN Rz, 04/181, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I II – I III 1952 r., 3 III 1952 r., s. 51.



## Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956...

Wszystkie referaty operacyjne krośnieńskiej jednostki UB prowadziły masowy werbunek sieci agenturalno-informacyjnej. 1 grudnia 1951 r. PUBP w Krośnie posiadał zarejestrowanych łącznie 157 jednostek sieci agenturalnej, w tym trzech agentów, siedmiu rezydentów i 147 informatorów, oraz trzy mieszkania konspiracyjne<sup>208</sup>.

**Tabela 8.** Rozkład sieci agenturalnej według referatów operacyjnych PUBP w Krośnie i podległych mu Referatów Ochrony (stan na 1 stycznia 1952 r.)

	Agenci	Rezydenci	Informatorzy	Mieszkania konspiracyjne
Szef PUBP	–	–	3	–
St. referent przy Kierownictwie	–	–	5	–
Referat I	–	–	11	
Referat II	–	–	3	
Referat III	–	–	25	–
Referat IV	–	4	36	1
Referat V	1	2	23	–
Referat VIII	–	–	6	–
Referat Ochrony przy DKKN	–	1	12	–
Referat Ochrony przy „Lniance”	1	1	15	2
Łącznie	2	8	139	3

Źródło: AIPN Rz, 04/180, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1951 r., Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 XII 1951 – 1 I 1952 r., 3 I 1952 r., s. 248–250.

Likwidacja referatów operacyjnych w maju 1952 r. spowodowała, że ich rolę przejęli referenci powiatowi przy kierownictwie PUBP w Krośnie oraz referenci terenowi – gminni. Referenci powiatowi zajmowali się odtąd zagadnieniami operacyjnymi interesującymi UB w skali całego powiatu, natomiast referenci terenowi prowadzili działania operacyjne „po linii” wszystkich wydziałów operacyjnych WUBP w Rzeszowie na terenie podległych gmin<sup>209</sup>. Wkrótce jednak okazał się, że stanowiło to dla nich duże obciążenie, co już latem 1952 r. dało o sobie znać. Na każdego referenta gminnego PUBP w Krośnie przeciętnie miesięcznie przypadało od dziesięciu do piętnastu załatwionych spraw odnośnie do przeprowadzanych wywiadów i ustaleń.

<sup>208</sup> AIPN Rz, 04/179, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 XI – 1 XII 1951 r., 3 XI I 1951 r., s. 202.

<sup>209</sup> Szerzej na ten temat zob.: *Instrukcje i zarządzenia regulujące organizację i funkcjonowanie powiatowego aparatu bezpieczeństwa PRL w latach 1952–1956*, oprac. M. Kasprzycki, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2009, nr 31, s. 219–261.

Zaległości więc rosły i tak do 8 listopada 1952 r. nie udzielili oni odpowiedzi w 167 sprawach<sup>210</sup>.

W sprawozdaniach z pracy PUBP w Krośnie zachowały się tylko pojedyncze meldunki o stanie agentury i pracy operacyjnej referentów terenowych na gminę Chorkówka i Jedlicze. W kwietniu 1953 r. referent terenowy na gminę Chorkówka st. sierż. Jan Świerz posiadał na swoim kontakcie trzynastu informatorów. W ciągu tylko tego miesiąca odbył z nimi dwanaście spotkań i otrzymał dziewięć doniesień. Realizował trzy sprawy, tj. agencyjnego rozpracowania krypt. „Zrozpaczeni”, agencyjno-śledczą oraz ewidencyjną, której figurantem był Władysław Borek, „komendant AK i posiadacz młyna”. Spośród ciekawszych spraw prowadzonych przez referenta Świerza można wymienić sprawę Edwarda Leśniaka z Łęk Dukielskich, podejrzanego o to, że „posiada radio i stale odbywa się u niego zbiorowe słuchanie audycji zagranicznych po godz. 20, gdzie to zachodzą Kołacz Paweł, Kołacz Czesław i Kołacz Józef, a po wysłuchaniu tych wiadomości – audycji [następuje] szeroka dyskusja, a następnie rozpowszechniają fałszywe wiadomości po gromadzie, co wpływa ujemnie na budowę spółdzielni produkcyjnej w Łękach Dukielskich”<sup>211</sup>.

W kwietniu 1954 r. starszy referent terenowy na gminę Jedlicze st. sierż. Kazimierz Sepioł posiadał trzynaście jednostek sieci agenturalnej, w tym dwóch rezydentów i jedenastu informatorów, oraz dwa mieszkania konspiracyjne. Z agenturą tą tylko w kwietniu odbył 26 spotkań i otrzymał 22 doniesienia. Realizował sprawę agenturalną wstępnego rozpracowania krypt. „Potok” Spośród ciekawszych spraw prowadzonych w tym okresie można wymienić sprawę Stanisława Golenia zatrudnionego w Elektrowni w Męcince, podejrzanego o „wrogą działalność na tym zakładzie”<sup>212</sup>.

Część spraw prowadzonych przez referaty operacyjne po ich likwidacji przejęli referenci powiatowi przy kierownictwie PUBP w Krośnie. W sierpniu 1952 r. „po linii Wydziału III” realizowali oni dwie sprawy obiektowe. Pierwsza o krypt. „Iskra” o „zabarwieniu WiN”, w której ramach rozpracowywano 79 figurantów, w tym bardzo aktywnie trzech. W rozpracowaniu tym wykorzystywano dwóch informatorów<sup>213</sup>. Druga sprawa o krypt. „Okupacja” o „zabarwieniu AK”, w której ramach rozpracowywano 414 figurantów, w tym bardzo aktywnie dziesięciu. W rozpracowaniu wykorzystywano czterech informatorów<sup>214</sup>.

<sup>210</sup> AIPN, 1572/228, WUBP w Rzeszowie, Obciążenia kadrowe PUBP i referentów gminnych w okresie lipiec – wrzesień 1952 r. Zestawienia, Pismo szefa WUBP w Rzeszowie do dyrektora Gabinetu Ministra BP w Warszawie, 10 XI 1952 r., k. 3, 5.

<sup>211</sup> AIPN Rz, 04/182, Meldunek referenta terenowego na gminę Chorkówka PUBP w Krośnie st. sierż. Jana Świerza za okres sprawozdawczy 31 III – 30 IV 1953 r., 27 IV 1953 r., s. 135–137.

<sup>212</sup> AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie za 1954 r. [dalej: AIPN Rz, 04/183], Meldunek starszego referenta terenowego na gminę Jedlicze PUBP w Krośnie st. sierż. Kazimierza Sepioła za okres sprawozdawczy 30 III – 24 IV 1954 r., 24 IV 1954 r., s. 123–125.

<sup>213</sup> AIPN Rz, 04/181, Meldunek z rozpracowania sprawy obiektowej krypt. „Iskra” za sierpień 1952 r., 30 VIII 1952 r., s. 283.

<sup>214</sup> *Ibidem*, Meldunek z rozpracowania sprawy obiektowej krypt. „Okupacja” za sierpień 1952 r., 30 VIII 1952 r., s. 282.

Referenci przy Kierownictwie UB w Krośnie w latach 1952–1953 r. prowadzili „po linii Wydziału IV” rozpracowania za pomocą agentury poszczególnych obiektów, jak: Huta Szkła w Krośnie – w ówczesnej nomenklaturze bezpieki obiekt krypt. „Wisłok”, Fabryka Obuwia w Krośnie – obiekt krypt. „Skóra”, PGR Dukla i Cergowa – obiekt krypt. „Baza”, Państwowe Ośrodki Maszynowe w Jedliczu i Miejscu Piastowym – obiekt krypt. „Pomagier”, oraz spółdzielnie produkcyjne<sup>215</sup>.

W maju 1953 r. „po linii Wydziału V” prowadzono sprawę rozpracowania obiektowego krypt. „Skarby” założoną „na środowisko WRN-owskie na terenie powiatu Krosno”. W rozpracowaniu tym wykorzystywano tylko jednego informatora. W ramach tej sprawy ustalano za pomocą agentury byłych członków WRN z gminy Chorkówka<sup>216</sup>. Oprócz tego rozpracowywano za pomocą agentury ZUS i Lecznictwo – obiekt krypt. „5” i „5C”, świadków Jehowy – obiekt krypt. „E-4” i Związki Zawodowe – obiekt krypt. „P-14”<sup>217</sup>.

Natomiast „po linii Wydziału I” realizowano sprawę obiektowego rozpracowania krypt. „Zachód” na reemigrantów przybyłych z Francji, łącznie 29 osób, zamieszkających w gminach: Nadole (13 osób), Jedlicze (4 osoby), Wiśniowa (5 osób), Frysztak, Bratkówka i Korczyzna (po 2 osoby) oraz Krosno (1 osoba)<sup>218</sup>.

Z każdym rokiem kładziono większy nacisk na werbunek agentury. Dla przykładu tylko w marcu 1953 r. referenci przy Kierownictwie PUBP w Krośnie i referenci terenowi opracowali i przekazali do zatwierdzenia „raporty na werbunek tak po linii przemysłu, jak i wsi 3 rezydentów, 7 informatorów i 5 mieszkań konspiracyjnych po gminach”<sup>219</sup>. Najwyższą liczbę sieci agenturalno-informacyjnej PUBP w Krośnie

<sup>215</sup> *Ibidem*, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „Skóra” (Fabryka Obuwia) za okres 1–30 XII 1952 r., 31 XII 1952 r., s. 409; *ibidem*, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „Baza” (PGR) za okres 1–30 XII 1952 r., 31 XII 1952 r., s. 411; AIPN Rz, 04/182, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „Wisłok” (Huta Szkła) za okres 1 VIII – 1 IX 1953 r., 2 IX 1953 r., s. 267; *ibidem*, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „Pomagier” (POM) za okres 1 III – 1 IV 1953 r., 1 IV 1953 r., s. 109; *ibidem*, Meldunek szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie po linii spółdzielczości produkcyjnej za okres 1–30 IV 1953 r., 30 IV 1953 r., s. 149.

<sup>216</sup> AIPN Rz, 04/182, Meldunek z rozpracowania sprawy obiektowej krypt. „Skarby”, 29 V 1953 r., s. 174–175.

<sup>217</sup> *Ibidem*, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału V WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „5” i „5C” (ZUS i lecznictwo) za okres 1–31 VII 1953 r., 1 VIII 1953 r., s. 234; *ibidem*, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału V WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „E-4” (świadkowie Jehowy) za okres 1–30 IV 1953 r., 1 V 1953 r., s. 148; *ibidem*, Meldunek zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału V WUBP w Rzeszowie po linii obiektu krypt. „P-14” (Związki Zawodowe) za okres 1–31 I 1953 r., 31 I 1953 r., s. 35.

<sup>218</sup> AIPN Rz, 04/182, Raport zastępcy szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału I WUBP w Rzeszowie z przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Zachód”, 12 I 1953 r., s. 25.

<sup>219</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 III – 1 IV 1953 r., 3 IV 1953 r., s. 98.

osiągnął 1 czerwca 1953 r., kiedy to posiadał na swoim stanie łącznie 226 jednostek sieci agenturalnej, w tym 4 agentów, 13 rezydentów i 209 informatorów, oraz 13 mieszkań konspiracyjnych. Tylko w maju 1953 r. z agenturą odbyto 370 spotkań i otrzymano 254 doniesienia. Na jednego pracownika operacyjnego przypadało 18 spotkań z agenturą. Dziewięciu referentów gminnych pracujących wówczas w PUBP w Krośnie posiadało na swoim stanie 93 jednostki sieci agenturalnej, z którymi tylko w maju odbyli 155 spotkań i otrzymali 124 doniesienia<sup>220</sup>. Te dane świadczą o skali inwigilacji społeczeństwa powiatu dwa miesiące po śmierci Stalina.

Nie słabł również terror wobec ludności powiatu. W marcu 1953 r. PUBP w Krośnie aresztował dziewięć osób, w tym po jednej osobie za „profanację portretu dostojników Polski” i „zbiorowe słuchanie zagranicznych audycji radiowych”, dwie osoby za „wrogie wypowiedzi w związku ze śmiercią towarzysza Stalina i towarzysza Gottwalda”, trzy osoby za „sabotaż gospodarczy” i dwie za „napady z bronią w rękę”<sup>221</sup>.

W październiku 1953 r. PUBP w Krośnie wraz z oficerami śledczymi Referatu Śledczego stosował również profilaktyczne przesłuchania wobec „opornych chłopów w stosunku do obowiązkowych dostaw zboża dla państwa”<sup>222</sup>.

W lutym 1954 r. w PUBP w Krośnie utworzono dwie grupy operacyjne, których zadaniem było ujęcie bądź likwidacja ukrywających się w powiecie krośnieńskim Żołnierzy Wyklętych podziemia antykomunistycznego. Dowódcą Grupy Operacyjnej nr 1 był zastępca naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie por. Edward Kolasa<sup>223</sup>, zaś kierownikiem GO nr 2 zastępca szefa PUBP w Krośnie ppor. Bogusław Radosz<sup>224</sup>. W wyniku działań GO nr 1 osaczono w Korczynie 18 kwietnia 1954 r. Kazimierza Człowiekowskiego, który podczas próby ucieczki został ciężko ranny i schwytyany przez funkcjonariuszy UB. Jednak w wyniku odniesionych ran zmarł następnego dnia<sup>225</sup>.

W prowadzonym od 1952 r. rozpracowaniu agenturalnym krypt. „Biegly” na „pozostałych członków grasującej bandy Turka” GO nr 2 odniosła duży „sukces”, aresztując 19 czerwca 1954 r. w Targowiskach Józefa Tarnawskiego „Śmiałego” i Stanisława Schabowskiego „Negusa”<sup>226</sup>. Dwa tygodnie później w nocy z 2 na 3 lipca 1954 r. ujęto w Targowiskach Jana Malinowskiego<sup>227</sup>.

<sup>220</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I V – I VI 1953 r., 3 VI 1953 r., s. 162–163.

<sup>221</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I III – I IV 1953 r., 3 IV 1953 r., s. 99.

<sup>222</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Rzeszowie z pracy Referatu Śledczego za październik 1953 r., 30 X 1953 r., s. 338.

<sup>223</sup> Szerzej o Edwardzie Kolasie zob. biogram: *Twarze bezpieki...*, s. 221–222.

<sup>224</sup> Szerzej o Bogusławie Radoszu zob. biogram: *Twarze bezpieki...*, s. 327–328.

<sup>225</sup> K. Kaczmarek, *Okoliczności śmierci Kazimierza Człowiekowskiego „Niemsty” 19 kwietnia 1954 r.* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956...*, s. 364–370.

<sup>226</sup> AIPN Rz, 04/183, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I–30 VI 1954 r., 30 VI 1954 r., s. 164.

<sup>227</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres I VII – 30 IX 1954 r., 30 IX 1954 r., s. 208.

W czerwcu 1954 r. „po linii Wydziału IV” PUBP w Krośnie prowadził rozpracowanie agenturalne krypt. „Rozsiewacze” na „wrogie środowisko, które rozpowszechnia propagandę przeciwko spółdzielni produkcyjnej na terenie gminy Bratkówka oraz gromady Bratkówka”<sup>228</sup>.

W tym samym okresie „po linii Wydziału XI” krośnieński PUBP obserwował „aktywizację kleru świeckiego, który przez aktyw klerikalny wpływał na społeczeństwo, organizując wiernych do brania udziału w pielgrzymkach wyjeżdżających na odpust do Kalwarii Zebrzydowskiej i Częstochowy, co miało miejsce w gminie Miejsce Piastowe, parafii Targowiska i okolicznych gromadach oraz w Dukli”<sup>229</sup>. Bezpieka interesowała się również przebiegiem świąt kościelnych. 30 czerwca 1954 r. szef PUBP w Krośnie por. Zdzisław Kusiak raportował do WUBP w Rzeszowie: „Odnośnie [do] świąta Bożego Ciała, jak i też pozostałych świąt kościelnych nie stwierdzono po obsłudze operacyjnej kościołów przez agenturę i kontakty poufne wrogich wypowiedzi na kazaniach, jak i też innych wrogich prowokacji”<sup>230</sup>.

Nasylenie ubecką agenturą powiatu utrzymywało się w tym czasie na podobnym poziomie. 30 czerwca 1954 r. PUBP w Krośnie posiadał zarejestrowane 224 jednostki sieci agenturalnej, w tym 2 agentów, 20 rezydentów i 201 informatorów<sup>231</sup>. Rok wcześniej miał tylko o dwie jednostki sieci agenturalnej więcej.

Reorganizacja aparatu bezpieczeństwa PRL w grudniu 1954 i powołanie na miejsce zlikwidowanego MBP – KdsBP miały duży wpływ na strukturę jednostek wojewódzkich i powiatowych UB. W jednostkach powiatowych likwidacji uległa służba pomocnicza, w tym areszt wewnętrzny, służba ochrony gmachu, referat gospodarczy i ambulatorium. Blisko o połowę zmniejszono też liczbę zatrudnionych funkcjonariuszy. Odtąd ochroną zajmowanych wspólnie budynków przez PUdsBP i KP MO zajmowali się funkcjonariusze MO. W myśl nowych wytycznych kierownicy powiatowych jednostek ds. bezpieczeństwa i komendanci powiatowi MO mieli współpracować, udzielając sobie potrzebnych informacji i wzajemnej pomocy oraz dokonywać wspólnych przedsięwzięć celem sprawnego i szybkiego wykrywania przestępstw. PUdsBP korzystał z pomocy MO przy aresztowaniach, rewizjach, zasadzkach oraz przy organizowaniu pościgów<sup>232</sup>. Początkowo współpraca ta układała się różnie, o czym meldował 31 marca 1955 r. kierownik PUdsBP w Krośnie kpt. Franciszek Włodarski: „Nawiązując do reorganizacji byłego MBP i powstania dwóch oddzielnych resortów, to daje się odczuć pewien fakt zarozumiałstwa, a to odbija się na koordynacji pracy

<sup>228</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1–30 VI 1954 r., 30 VI 1954 r., s. 166.

<sup>229</sup> *Ibidem*, s. 170.

<sup>230</sup> *Ibidem*, s. 171.

<sup>231</sup> *Ibidem*, s. 160–171.

<sup>232</sup> AIPN, 01225/234, Zarządzenia KdsBP z 1955 r., Zarządzenie nr 065/55 przewodniczącego KdsBP i ministra MSW o zasadach współpracy organów bezpieczeństwa publicznego i MO, 19 VII 1955 r., k. 56–58.

między organami bezpieczeństwa publicznego a MO, ponieważ niektórzy pracownicy z MO uważają, że organa BP nie mają nic teraz do gadania w ich sprawach, a na tym cierpi praca operacyjna”<sup>233</sup>.

W nowej strukturze PUdsBP w Krośnie nie było również etatu oficera śledczego, ponieważ likwidacji uległ Referat Śledczy, a w prowadzonych sprawach, w których istniała potrzeba przesłuchania aresztowanych i świadków, korzystano z pomocy Wydziału VII (śledczego) WUdsBP w Rzeszowie<sup>234</sup>.

Reorganizacja jednostek powiatowych bezpieki pociągnęła za sobą zmniejszenie liczby posiadanej przez nie agentury. 1 stycznia 1955 r. PUBP w Krośnie miał czynnych 221 jednostek sieci agenturalnej, w tym 21 rezydentów, 200 informatorów, i 30 lokali kontaktowych<sup>235</sup>.

**Tabela 9.** Rozkład sieci agenturalnej i sprawy ewidencji operacyjnej prowadzone przez PUBP w Krośnie „po poszczególnych pionach” (stan na 1 stycznia 1955 r.)

Piony poszczególnych wydziałów WUBP w Rzeszowie	Rezydenci	Informatorzy	Lokale kontaktowe	Liczba spraw ewidencji operacyjnej
„po pionie” Wydziału II	1	12	2	2
„po pionie” Wydziału III	6	44	12	5
„po pionie” Wydziału IV	13	122	15	4
„po pionie” Oddziału V	–	7	–	–
„po pionie” Wydziału VI	1	15	1	1
Łącznie	21	200	30	12

Źródło: AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUBP/PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za lata 1955–1957, Analiza wrogiej działalności na terenie powiatu krośnieńskiego za okres 1 I – 1 VIII 1955 r., [1 VIII] 1955 r., s. 70–71, 80.

W wyniku przeprowadzonej w następnych miesiącach analizy przydatności sieci agenturalnej i jej weryfikacji okazało się, że spośród dwustu informatorów w rozpracowaniach tkwiło tylko trzydziestu, którzy byli bezpośrednio wykorzystywani do rozpracowań figurantów w prowadzonych przez PUBP w Krośnie sprawach. Pozostała część sieci agenturalnej była przeważnie wykorzystywana do rozpoznawania poszczególnych osób znanych z „negatywnego stosunku do obecnego ustroju”, którzy w przeszło-

<sup>233</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUBP/PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za lata 1955–1957 [dalej: AIPN Rz, 04/184], Sprawozdanie kwartalne kierownika PUBP/PUdsBP w Krośnie do kierownika WUdsBP w Rzeszowie za okres 1 I – 31 III 1955 r., 31 III 1955 r., s. 15.

<sup>234</sup> *Ibidem*, s. 14.

<sup>235</sup> AIPN Rz, 04/184, Analiza wrogiej działalności na terenie powiatu krośnieńskiego za okres 1 I – 1 VIII 1955 r., [1 VIII] 1955 r., s. 80.

ści należeli do „wrogich ugrupowań”. Sieć ta była wykorzystywana poza sprawami. Wynikiem tych analiz było wyeliminowanie z czynnej sieci agenturalno-informacyjnej aż 134 informatorów. W większości były to jednostki o niskim poziomie intelektualnym oraz członkowie PZPR, którzy nie mieli bezpośredniego dotarcia do „wrogich środowisk i osób indywidualnych”. Wyeliminowano również siedemnastu rezydentów, którzy nie mieli na swoim kontakcie informatorów. Zrezygnowano też z wykorzystywania dwudziestu lokali kontaktowych, które nie gwarantowały pełnej konspiracji pracy z agenturą. W wyniku tych działań 1 sierpnia 1955 r. PUdsBP w Krośnie posiadał na stanie tylko siedemdziesiąt czynnych jednostek sieci agenturalnej, w tym czterech rezydentów i 66 informatorów, oraz dziesięć lokali kontaktowych<sup>236</sup>.

W pierwszych miesiącach 1955 r. PUdsBP w Krośnie prowadził działania wyjaśniające odnośnie do sześciu anonimów o „wrogiej treści” wysłanych m.in. do przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Krośnie Antoniego Bala, przewodniczącego spółdzielni produkcyjnej w Potoku Andrzeja Jaworskiego i radnego PPRN w Krośnie ks. Józefa Rożka, który otrzymać miał wyrok śmierci. Według ustaleń operacyjnych PUdsBP w Krośnie i Wydziału III WUdsBP z Rzeszowa autorem tych anonimów miał być ukrywający się działacz SN ks. Mieczysław Rysz<sup>237</sup> „Kazimierz Wielki”, „Stańczyk”. Krośnieńska bezpieka odnotował również w tym okresie przypadki zrzucania w powiecie ulotek w języku czechosłowackim i węgierskim z balonów przez „ośrodki zagraniczne krajów kapitalistycznych”<sup>238</sup>.

W marcu 1955 r. PUdsBP w Krośnie realizował następujące sprawy po tzw. pionach poszczególnych wydziałów operacyjnych WUdsBP w Rzeszowie. Po „linii pionu Wydziału II” prowadził m.in. sprawę agenturalno-poszukiwawczą krypt. „Mściwy”, której figurantem był zbiegły w 1950 r. do Niemiec Zachodnich Bolesław Eiben zamieszkały w Niżnej Łące. Realizowano również sprawę ewidencyjnego rozpracowania krypt. „Zdrajca”, której głównym figurantem był agent Gestapo z okresu okupacji niemieckiej Kazimierz Findysz z Krościenka Niżnego. Ustalono ponadto personalia dwóch agentów wywiadu niemieckiego, tj. Rudolfa Pecka (przyczynił się do zniszczenia lotniska w Krośnie we wrześniu 1939 r.), który miał mieszkać w Bydgoszczy, i Jana Dąbskiego (byłego dyrektora cegielni w Polance), który miał przebywać w Austrii<sup>239</sup>.

Krośnieńska bezpieka po „linii pionu Wydziału III” w tym czasie prowadziła sprawę agenturalnego rozpracowania krypt. „Gangster”, której figurantami byli Józef Cieśla i żołnierze jego oddziału. Rozpracowanie to prowadziła GO nr 1 z siedzibą w Krośnie

<sup>236</sup> *Ibidem*.

<sup>237</sup> Szerzej o ks. Mieczysławie Ryszu zob. biogram: K. Kaczmarek, *Mieczysław Rysz* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007, s. 450–451.

<sup>238</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdanie kwartalne kierownika PUBP/PUdsBP w Krośnie do kierownika WUdsBP w Rzeszowie za okres 1 I – 31 III 1955 r., 31 III 1955 r., s. 4–5.

<sup>239</sup> *Ibidem*, s. 7–8.

nadzorowana przez WUdsBP w Rzeszowie. W ramach działań agenturalno-operacyjnych w tej sprawie bezpieka odniosła znaczny sukces, aresztując 11 lutego 1955 r. żonę Cieśli – Helenę Piękoś i „meliniarza” oddziału Franciszka Świerczyka. Drugą sprawą realizowaną także przez GO nr 1 była sprawa ewidencyjno-agenturalna krypt. „Groźny”, której figurantem był dezerterski WP chor. Stanisław Słowik. W wyniku intensywnych działań 9 marca 1955 r. został ujęty z bronią – pistoletem „TT”<sup>240</sup>.

PUdsBP w Krośnie po „linii pionu Wydziału IV” PUdsBP w Krośnie prowadził sprawę wstępną agenturalnego rozpracowania krypt. „Miedź” na „przejawy wrogiej działalności” w Krośnieńskich Zakładach Remontowych, gdzie istniało podejrzenie, że zatrudnieni tam byli żołnierze AK „celowo dopuszczają się niszczenia maszyn, względnie tak je remontują, aby ulegały szybkiemu zniszczeniu”. Natomiast po „linii pionu Wydziału VI” realizowano wraz z Wydziałem VI WUdsBP w Rzeszowie sprawę wstępną agenturalnego rozpracowania krypt. „Związek”, w której ramach inwigilowano świadków Jehowy w miejscowościach Wietrzno i Łęki Dukielskie<sup>241</sup>.

Do sierpnia 1955 r. zakończono reorganizację krośnieńskiej bezpieki i wprowadzono do codziennej pracy nowe zasady prowadzenia rozpracowań agenturalnych, ewidencji operacyjnej i pracy z agenturą w myśl instrukcji nr 03/55 i 04/55 z 11 marca 1955 r.<sup>242</sup> Pomimo trwającej kilka miesięcy reorganizacji wojewódzkiego i powiatowego aparatu bezpieczeństwa praca operacyjna była z powodzeniem kontynuowana. 30 września 1955 r. GO nr 1 przy pomocy KBW po długoletnich poszukiwaniach ujęła w Chrzastówce Józefa Cieślę. Po aresztowaniu przewieziono go do Wydziału VII WUdsBP w Rzeszowie, który prowadził śledztwo w jego sprawie<sup>243</sup>.

Na przełomie września i października 1955 r. PUdsBP w Krośnie spośród najważniejszych spraw realizował sprawę agenturalno-śledczą krypt. „Drukarz”, w której ramach ustalano autora „anonimu z pogrózkami” skierowanego do sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR w Rafinerii Jedlicze. Oprócz tej sprawy prowadził również sprawę agenturalnego sprawdzenia, której figurantem był Jan Kamiński, „podejrzany o utrzymywanie kontaktów korespondencyjnych z byłym właścicielem kopalni w Turaszówce”. Bezpieka podejrzewała go, że jest wykorzystywany przez byłego właściciela kopalni do „działalności szpiegowskiej”, informując go o stanie wydobywania ropy<sup>244</sup>. Krośnieńska bezpieka prowadziła również dwie sprawy agenturalno-poszukiwawcze,

---

<sup>240</sup> *Ibidem*, s. 9–10.

<sup>241</sup> *Ibidem*, s. 11–13.

<sup>242</sup> Szerzej na temat instrukcji nr 03/55 „o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL” i instrukcji nr 04/55 „o zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL” zob.: *Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 47–92.

<sup>243</sup> Szerzej na temat okoliczności aresztowania Józefa Cieśli zob.: W. Syrek, *Przeciw brunatnemu i czerwonemu zniewoleniu...*, s. 171–174.

<sup>244</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdanie kierownika PUdsBP w Krośnie do kierownika WUdsBP w Rzeszowie za III kwartał 1955 r., 3 X 1955 r., s. 93–94.



których figurantami byli ukrywający się ostatni Żołnierze Wyklęci – Stanisław Krawski i Stanisław Nitka, utrzymujący łączność z grupą Cieśli. W dalszym ciągu realizowano sprawę agenturalnego sprawdzenia na „środowisko świadków Jehowy” oraz założono nową sprawę agenturalno-śledczą krypt. „Ropa”, w której ramach ustalono sprawców napadu na kasjera przewożącego pieniądze do kopalni Równe<sup>245</sup>.

PUdsBP w Krośnie prowadził również jedenaście spraw ewidencyjno-obszaryjnych, których figurantami były osoby utrzymujące kontakt korespondencyjny z osobami „zbiegłymi za granicę” oraz byli właściciele kopalń naftowych. Zabezpieczał operacyjnie wspólnie z Sekcją VII WOP ważne obiekty przemysłowe w powiecie – Rafinerię Nafty w Jedliczu i kopalnictwo naftowe przed „penetracją szpiegowską i dywersyjno-sabotażową” oraz pas granicy z Czechosłowacją, w szczególności miejscowości: Zydranowa, Barwinek i Polany<sup>246</sup>.

W marcu 1956 r. krośnieńska bezpieka realizowała oprócz wymienionych wyżej spraw m.in. sprawę agenturalno-śledczą krypt. „Zemsta”, w której ramach ustalano autora anonimów z pogróżkami skierowanego do instruktora KP PZPR w Krośnie Szczepana Waliszki, oraz dwie sprawy agenturalnego sprawdzenia na magazyny broni poakowskiej w Rogach i Lubatowej. Z nowych spraw realizowano dwie sprawy agenturalno-poszukiwawcze, których figurantami byli: konfident Gestapo z okresu okupacji niemieckiej Stanisław Urba i gestapowiec z Krosna Oskar Becker. W myśl nowych instrukcji prowadzono dwadzieścia spraw ewidencyjno-obszaryjnych, których figurantami były osoby powracające z więzień. Zabezpieczano również wymienione wyżej obiekty przemysłowe oraz pas granicy<sup>247</sup>.

Latem i wczesną jesienią 1956 r. PUdsBP w Krośnie notował nasilające się „wrogie wypowiedzi” ludności powiatu na temat czerwcowych wydarzeń w Poznaniu. Wypadki takie notowano w Wojkówce, gdzie Franciszek Szarek i Henryk Marosz nawoływali ludność miejscową, by „wystąpiła tak jak w Poznaniu”. Wymienione osoby zatrzymano i po przesłuchaniu i pobraniu zobowiązania zwolniono. Krośnieński UB notował również aktywizację „kleru świeckiego i zakonnego”, który oddziaływał „wrogo” na społeczeństwo, szczególnie młodzież. Księża katolicy masowo organizowali pielgrzymki do Częstochowy w związku z trzechsetleciem ślubów kazimierzowskich. Najaktywniejszy w tych działaniach był ks. Franciszek Kojder<sup>248</sup>, proboszcz parafii

<sup>245</sup> *Ibidem*, s. 94–97.

<sup>246</sup> *Ibidem*, s. 98–102.

<sup>247</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdanie kierownika PUdsBP w Krośnie do kierownika WUdsBP w Rzeszowie za I kwartał 1956 r., 30 III 1956 r., s. 132, 137–139.

<sup>248</sup> Franciszek Kojder, ur. 10 III 1912 r. w Świętoniowej, pow. Przeworsk, ksiądz rzymskokatolicki, mjr rez. AK. W 1936 r. ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu i 21 VI 1936 r. przyjął święcenia kapłańskie. Posługę duszpasterską jako wikary pełnił w parafiach w Grodzisku Dolnym, Jasienicy Rosielnej i w latach 1941–1946 w Domaradzu. Od 1940 r. w konspiracji ZWZ-AK pod ps. „Ojciec”, „Brzoskwinia”. Kapelan placówki ZWZ Domaradz, a później Obwodu AK Brzozów. Jego wikarówka w Domaradzu była miejscem spotkań konspiracyjnych sztabu obwodu. Tam ukrywali się zagrożeni aresztowaniem oficerowie AK. Prowadził również

w Polance Karol, oraz księży z parafii w Korczyniu, Rogach i Targowiskach. Ostatecznie do pielgrzymek nie dopuszczono, gdyż w porę poinformowano I sekretarza KP PZPR w Krośnie i na jego polecenie Referat ds. Wyznań przeprowadził rozmowy profilaktyczne z zaangażowanymi w to przedsięwzięcie księżmi. Notowano również występowanie rolników ze spółdzielni produkcyjnych oraz żądania ich rozwiązania w Sulistrowej, Borku, Tylawie i Zydranowej<sup>249</sup>.

Krośnieńska bezpieka w tym czasie prowadziła 74 sprawy ewidencyjno-obszewacyjne, z tego trzydzieści bez sieci agenturalno-informacyjnej. Przygotowywano się również do werbunku siedmiu kandydatów na informatorów. W myśl wytycznych z WUdsBP w Rzeszowie zakończono prowadzenie trzech spraw ewidencyjno-obszewacyjnych, których figurantami byli świadkowie Jehowy.

25 września 1956 r. po otrzymaniu zawiadomienia funkcjonariusze PUdsBP i KP MO w Krośnie przeprowadzili pościg za sprawcami napadu na sklep w dzielnicy Białoźbrzezi, w wyniku czego ujęto dwóch sprawców zdarzenia – Romana Czerwińskiego i Stanisława Balickiego. Obydwaj przyznali się do sterroryzowania ekspedientki i zabrania całodziennego utargu. Śledztwo w ich sprawie przekazano do KP MO w Krośnie<sup>250</sup>.

Październik 1956 r., przynosząc odwilż polityczną, spowodował duże zmiany w funkcjonowaniu krośnieńskiej bezpieki. Znacznie ograniczeniu uległa praca z siecią agenturalno-informacyjną. Spotkania odbywały się tylko z wybranymi jednostkami sieci agenturalnej zajmującymi się obserwacją „środowiska byłych członków band i organizacji WiN, NSZ, którzy w tym okresie powrócili z więzień i na organizowanych masówkach wypowiadali się wrogo pod adresem aktywistów partyjnych i UB od stro-

---

nasłuch audycji radiowych z Londynu. W latach 1945–1946 działał w WiN. Prowadził kolportaż prasy konspiracyjnej i uczestniczył w rozdzielaniu pomocy finansowej dla potrzebujących rodzin działaczy podziemia w ramach tajnej Opieki Społecznej przy Radzie WiN Brzozów. Końcem 1946 r., zagrożony aresztowaniem przez UB, został przeniesiony do parafii w Jaśle. 16 X 1949 r. objął posesję proboszcza parafii Polanka Karol k. Krosna, gdzie przebywał do swojej śmierci. Od 1951 r. rozpracowywany przez UB. 30 IX 1954 r. uprowadzony („tajnie zdjęty”) na ulicy w Krośnie i przewieziony do mieszkania konspiracyjnego UB w Jaśle, gdzie po kilkugodzinnym przesłuchiowaniu został zwerbowany do współpracy agenturalnej pod ps. „Frankowski” przez st. referenta przy kierownictwie PUBP w Krośnie ppor. Stanisława Piętę oraz szefa urzędu kpt. Zdzisława Kusiaka. Pomimo wywieranej presji już po kilku spotkaniach odmówił dalszej współpracy z UB. 25 I 1957 r. wyeliminowany z czynnej sieci agenturalnej, ponieważ „jest niechętny do współpracy i na spotkania nie wychodzi, tak że żadnej korzyści operacyjnej w pracy z nim nie było”. W latach 1957–1963 inwigilowany przez Referat ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie w ramach sprawy ewidencyjno-obszewacyjnej, a później operacyjnej obserwacji, których był figurantem. Od końca 1963 r. do swojej śmierci rozpracowywany przez Referat ds. SB KP MO w Krośnie jako figurantteczki ewidencyjnej operacyjnej na księdza. Zmarł nagle 2 V 1975 r. (AIPN Rz, 0090/139, Teczka personalna informatora „Frankowski”; P. Fornal, *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949). Geneza, struktura, działalność i likwidacja*, Rzeszów 2010, s. 652–654; F. Sagan, *Żołnierze w sutannach. Kapelani Armii Krajowej Podokręgu Rzeszów*, Rzeszów 2011, s. 204–205).

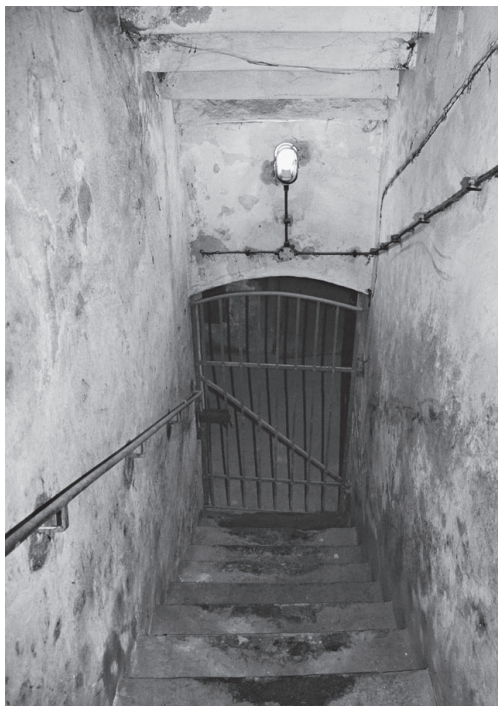
<sup>249</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdanie kierownika PUdsBP w Krośnie do kierownika WUdsBP w Rzeszowie za III kwartał 1956 r., 1 X 1956 r., s. 163–166.

<sup>250</sup> *Ibidem*, s. 167, 169–170.

ny łamania praworządności<sup>251</sup>. Oprócz tego pozostała sieć agenturalna w swojej pracy nastawiona była na ustalenie, czy „nie tworzą się grupy zbrojne – nastroje wśród ludności oraz na zabezpieczenie zebrań i masówek”<sup>252</sup>.

Tak o pracy podległego PUdsBP w Krośnie pod koniec 1956 r. raportował jego kierownik kpt. Franciszek Włodarski: „Większość sieci pozostającej na naszym kontakcie w tym okresie nie wychodziła na spotkania w obawie przed dekonspiracją. Pozostała część wykorzystała sytuację odnowy życia politycznego i odmówiła całkowitej współpracy z nami. Niezależnie od tego dokonywano w tym okresie analizy sieci agenturalnej i tę, która odmówiła współpracy, wyeliminowano, uprzedzając o zachowaniu tajemnicy o współpracy. Również w IV kwartale 1956 r. dokonano wspólnie z komisją szczepła wojewódzkiego analizy wszystkich materiałów będących w naszym posiadaniu. Te materiały, które nie nadawały się do dalszego prowadzenia, uporządkowano zgodnie z poleceniem i przesłano do archiwum, natomiast te, które nadawały się do dalszego prowadzenia, przystąpiono do wyjaśnienia”<sup>253</sup>.

Odnosnie do sytuacji społeczno-politycznej w powiecie kpt. Włodarski pisał: „Nie notowano działalności sabotażowej czy też dywersyjnej na terenie powiatu krośnieńskiego, za wyjątkiem częstych zebrań, masówek i wieców, które odbywały się na zakładach pracy, na których omawiano łamanie praworządności przez aparat partyjny i dyrekcję poszczególnych zakładów. Najjaskrawiej uwidoczniło się to w Rafinerii Nafty Jedlicze, gdzie na trzech kolejnych zebraniach omawiano sprawy łamania praworządności przez byłych pracowników Referatu Ochrony w Rafinerii, którzy po zwolnieniu z organów byli zatrudnieni w tymże zakładzie. Na jednym z takich zebrań

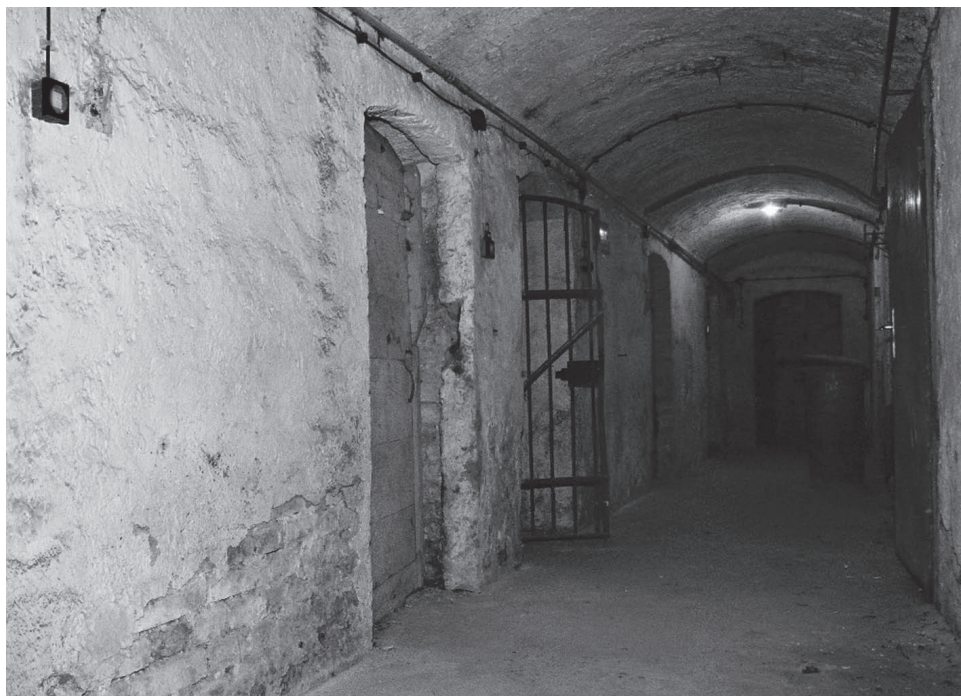


Schody do aresztu PUBP w Krośnie (fot. Igor Witowicz)

<sup>251</sup> AIPN Rz, 049/246, Sprawozdania kwartalne PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za lata 1955–1961, Informacja zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie ze stanu pracy operacyjnej za IV kwartał 1956 r., 27 III 1957 r., k. 47.

<sup>252</sup> *Ibidem*.

<sup>253</sup> *Ibidem*.



Korytarz aresztu (fot. Igor Witowicz)

[21 listopada 1956 r.] podjęto uchwałę, by zwolnić z pracy trzech byłych pracowników z tegoż zakładu, a to: [Wiesława] Śmietanę, [Zdzisława] Kusiaka i [Władysława] Zygmunta. Najwięcej zastrzeżeń mieli do Śmietany, któremu zarzucili, że pracował w UB i był krzywdzicielem narodu. Sprawę przeciwko niemu skierowali na drogę postępowania sądowego.

Niezależnie od wymienionych z tegoż zakładu zwolniono dziesięciu aktywistów partyjnych, uważając ich za stalinowców i krzywdzicieli narodu. Poza powyższymi faktami nie notowano poważniejszej wrogiej działalności w terenie. O powyższych wystąpieniach informowany był Komitet Powiatowy [PZPR], jak również informowano kierownictwo wojewódzkiego urzędu [ds. BP] w formie meldunków i telefonicznie<sup>254</sup>.

Likwidacja KdsBP w ostatnich dniach listopada 1956 r. i utworzenie na bazie dotychczasowych jego kadr SB podległej MSW spowodowało, że w miejsce krośnieńskiego PUdsBP powstał Referat ds. Bezpieczeństwa ukryty w budynku KP MO. To właśnie ta placówka SB po trwającej krótko odwilży w następnych latach

<sup>254</sup> *Ibidem*, k. 47–48; AIPN Rz, 04/184, Meldunek kierownika PUdsBP w Krośnie do kierownika WUdsBP w Rzeszowie, 26 XI 1956 r., s. 190.

pomimo znacznej redukcji etatowej kontynuował inwigilację i represje wobec tzw. wrogów ludu. Masowość represji ustąpiła miejsca działaniom wobec pojedynczych osób lub grup o nieprzystających do rzeczywistości totalitarnego państwa poglądach.

Według ustaleń Czesława Nowaka i Wiesława Syrka w latach 1944–1956 PUBP/PUdsBP w Krośnie aresztował łącznie 1458 osób, z tego 374 zwolniono. Pozostałych przekazano do WUBP w Rzeszowie, organom prokuratorskim lub służbom sowieckim. Największe nasilenie aresztowań nastąpiło w pierwszych trzech latach: w 1944 r. – 199 osób, 1945 r. – 285 osób i 1946 r. aż 384 osoby. Była to największa liczba w całej historii krośnieńskiego UB. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby zatrzymane pod zarzutem współpracy z oddziałem Żubryda. W kolejnych la-



Drzwi do jednej z cel (fot. Igor Witowicz)

tach liczba aresztowanych spadała. Z wyjątkiem lat 1947 i 1952 r., kiedy to odpowiednio zatrzymano 121 i 116 osób. W 1947 r. związane to było z pacyfikacją powiatu, rozbiciem opozycji politycznej, tj. PSL i struktur WiN. Natomiast w 1952 r. wśród zatrzymanych dominowały osoby udzielające pomocy ukrywającym się ostatnim Żołnierzom Wyklętym, tj. Stanisławowi Turkowi, Janowi Malinowskiemu oraz Józefowi Cieśli<sup>255</sup>.

Najliczniejszą grupą wśród zatrzymanych według terminologii bezpieki stanowili „współpracownicy band” – 278 osób, osoby posiadające „nielegalnie broń” – 212, volksdeutsche i zbrodniarze wojenni – 178 oraz członkowie „nielegalnych organizacji polskich” – 155 osób. Zatrzymywano nie tylko osoby podejrzane, ale także ich rodziny, domowników, a nawet sąsiadów. Dochodziło do aresztowań świadków. Uciekano się do zatrzymań krewnych poszukiwanych osób, aby wymusić na nich uzyskanie informacji o miejscu pobytu poszukiwanych. Ludzi porywano z ulicy lub innych miejsc (tzw. tajne zdjęcie) bez świadków i powiadamiania kogokolwiek o ich losie. Przy

<sup>255</sup> C. Nowak, W. Syrek, *Więźniowie aresztu śledczego PUBP w Krośnie oraz osoby represjonowane przez sowieckie organy bezpieczeństwa w latach 1944–1956 z terenu powiatu krośnieńskiego*, „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7, s. 83–85.



Wnętrze jednej z cel (fot. Igor Witowicz)

zatrzymanych na dużą skalę posługiwano się fałszywymi zarzutami i prowokacją (np. podrzucanie broni)<sup>256</sup>.

Wszyscy aresztowani przeszli przez piwnice aresztu śledczego w budynku PUBP w Krośnie przy ul. Wojciecha Portiusa 4. Stan sanitarny znajdujących się tam dziełtęu cel był fatalny. Pomieszczenia były bez okien, mocno zawilgocone, a ponadto unosił się smród od gnijących tam rzeczy<sup>257</sup>.

Codziennością było stosowanie wobec zatrzymanych i przesłuchiowanych osób bestialskiego bicia, i to nie tylko przez oficerów śledczych Referatu Śledczego, funkcjonariuszy referatów operacyjnych, ale również przez kierownictwo PUBP w Krośnie. Przykładem może tu być szef krośnieńskiej bezpieki kpt. Stanisław Supruniuk aresztowany pod zarzutem bicia zatrzymanych w celu wymuszenia zeznań. Ostatecznie śledztwo w jego sprawie umorzono z „braku dowodów winy”. Bicie i torturowanie fizyczne zatrzymanych stosowano nagminnie w latach 1944–1949. Później stało się mniej powszechne, a w jego miejsce zaczęto stosować cały szereg innych niedozwolonych metod, jak: stójki, przysiady, budzenie w nocy, pędzenie po schodach, wlewanie

<sup>256</sup> *Ibidem*, s. 82–83, 86.

<sup>257</sup> J. Borowiec, *Areszt śledczy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie*, „Dzieje Podkarpacia...”, t. 7, s. 74.



Napisy na ścianach celi (fot. Igor Witowicz)

wody do celi po dwa razy na dobę, zamykanie nago w karczerze, stawianie z podniesionymi do góry rękami w czasie przesłuchania lub w celi, stawianie nago w nocy w okresie zimy przy otwartym oknie, rozrzucanie sieczonego siennika, pozbawianie spacerów oraz konwejer – wielogodzinne przesłuchania bez przerwy. Doprowadzało to aresztowanych do krańcowego wyczerpania fizycznego i psychicznego lub nawet do obłądania<sup>258</sup>. Oprócz tortur podczas przesłuchań zatrzymani byli szykanowani przez strażników aresztu oraz inwigilowani przez umieszczoną w celach ubecką agenturę prowokującą do zwierzeń i ujawniania informacji ukrytych przed śledczymi.

W latach 1944–1956 przez PUBP/PUdsBP w Krośnie przewinęło się 261 funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa<sup>259</sup>. Byli to głównie młodzi mężczyźni narodowości

<sup>258</sup> *Ibidem*, s. 78–80.

<sup>259</sup> Ustalenia autora na podstawie: AIPN Rz, 150/2, Alfabetyczny wykaz funkcjonariuszy zatrudnionych w urzędach bezpieczeństwa publicznego na terenie województwa rzeszowskiego w latach 1944–1956 z podziałem na poszczególne urzędy, Wykaz funkcjonariuszy PUBP/PUdsBP w Krośnie w latach 1944–1956, k. 31–35. Zbigniew Nawrocki podał liczbę 266 funkcjonariuszy (Z. Nawrocki, *PUBP w Krośnie... – aneks*, s. 65–72). Już po pierwszym przejrzaniu opracowanego przez niego wykazu widać, że dwukrotnie policzył pięciu tych samych funkcjonariuszy UB. Niektórzy mieli po dwa okresy zatrudnienia. Z tego właśnie wynika ta niewielka rozbieżność.

polskiej z podstawowym lub niepełnym podstawowym wykształceniem. W tym okresie zatrudnionych było w krośnieńskim UB tylko osiemnaście kobiet. Przy tak dużej rotacji kadr pięciokrotnie wymianie uległ cały stan osobowy krośnieńskiej jednostki bezpieczeństwa.

To właśnie ci konkretni ludzie byli „mieczem i tarczą” totalitarnego systemu i monolitycznej partii. Stali się przez to strażnikami sowieckiego imperium w powiecie krośnieńskim, siejąc terror i strach w mrocznych czasach „utrwalania władzy ludowej”.

Paweł Fornal

### **The Poviát Public Security Office in Krosno in 1944-1956. Structure, leaders, activity**

The article presents the District Public Security Office (PUBP) [(from 1955 the District Office of Public Security (PUdsBP)] in Krosno, in the Rzeszów province. The first part presents the most important changes in the organisational-personnel structure of the Krosno PUBP and PUdsBP in the years 1945–1956. This part also encompasses tables listing names of officers along with their ranks and positions. The second part presents nine consecutive chiefs and heads of the Krosno UB unit. The third part demonstrates the main directions of operational and investigative actions implemented in the first decade of the existence of the People's Republic of Poland (PRL). The author describes the operational work of the local UB, the scope of its surveillance, types of conducted operational matters, and the courses of some investigations. The collected statistical data depict changes in the number of units in the spy-intelligence ring, the dynamics of arrests and the categories of the pursued offences.

**Key words:** Krosno, District Public Security Office